

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

ULUSLARARASI EKONOMİK VE MALİ ÖRGÜTLERİN KÜRESELLEŞMEYE ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Yard. Doç. Dr. Önder KUTLU

Hazırlayan
Sinan TANRIVERDİ

KONYA-2004

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

GİRİŞ	6
1.1.TANIM	7
1.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİ	9
1.3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN NORMLARI.....	10
1.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN AKTÖRLERİ	11
1.4.1. Devletler.....	12
1.4.2. Çok Uluslu Şirketler	12
1.4.3. Uluslararası Örgütler.....	15
1.4.3.1. Hükümetdışı Örgütler	16
1.4.3.2. Hükümetlerarası Örgütler	16
1.5. ULUS DEVLET - DEVLET ÜSTÜ ÖRGÜTLER TARTIŞMASI.....	17
1.5.1.Devleti Temel Aktör Olarak Gören Görüş.....	18
1.5.2. Devletüstü Örgütleri Temel Aktör Olarak Gören Görüş	18
1.6. MERKEZ - ÇEVRE AYRIMI	20
1.6.1. Tanım ve Çerçeve	20
1.6.2. Merkezin Belirleyici Gücü.....	21
1.6.3. Merkezin Finans Gücü.....	21
1.6.4. Merkezin Uluslararası Kurumlarda Etkinliği.....	22
1.6.5. Çevrenin Gücü ve Güçsüzlüğü	22
SONUÇ	24

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

GİRİŞ	25
2.1. TANIM VE KAPSAM	25
2.2. ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ.....	26
2.3. SINIFLANDIRILMASI.....	27
2.3.1. Siyasal Nitelikli Örgütler	27
2.3.2. Ekonomik Nitelikli Örgütler	27

2.3.3. Mali Nitelikli Örgütler	29
2.4. KARAR ALMA VE UYGULAMA SÜREÇLERİ	30
2.5. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KÜRESELLEŞMEYE ETKİLERİ	31
2.5.1. Küresel Sistemin Normlarının Oluşturulmasına ve Disipline Edilmesinde Katkıları	32
2.5.2. Küreselleşmenin Yayılmasına Etkileri	33
2.5.3. Küresel Ticaretin ve Sermayenin Serbestleşmesine Katkıları	33
2.5.4. Küreselleşmenin Dengeli Büyümesine Katkıları	34
2.5.5. Küresel Risklerin Yok Edilmesinde ve İstikrarın Korunmasına Katkıları ..	35
SONUÇ	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM)

GİRİŞ	38
3.1. KURULUŞU VE ÜYELERİ	38
3.2. AMAÇLARI	39
3.3. FONKSİYONLARI	40
3.3.1. Siyasi Fonksiyonları	40
3.3.2. Ekonomik ve Mali Fonksiyonları	40
3.4. ORGANLARI	41
3.5. BÖLGESEL KOMİSYONLAR	43
3.5.1. Komisyonların Bölge Kalkınmasına Katkıları	43
3.5.2. Küresel Bütünleşmeye Katkıları	44
3.6. BM. KALKINMA PROGRAMI (UNDP)	45
3.7. UZMANLIK KURULUŞLARI	47
3.7.1. Kuruluşların Uluslararası Üretim Sistemine Katkıları	48
3.7.2. Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Sosyal Gelişimine Katkıları	49
3.7.3. İşgücü ve Emek Sürecinde Oynadığı Düzenleyici Rol	50
3.7.4. Bilgi ve Teknolojinin Uluslararası Dolaşımına Katkıları	52
3.8. KARAR ALMA UYGULAMA SÜREÇLERİ VE MERKEZ ÜLKELERİN KARARLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	53
SONUÇ	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

GİRİŞ	57
4.1. KURULUŞU	58
4.2. AMAÇLARI	59
4.3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE YÖNELİK POLİTİKALARI	60
4.4. YAPISI, YÖNETİMİ, ÜYELERİ VE İŞLEYİŞİ	61
4.5. KARAR ALMA VE UYGULAMA SÜREÇLERİ	62
4.6. GELİŞMİŞ ÜLKELERİN KARARLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	63
4.7. MALİ YARDIM MEKANİZMALARI	66
4.8. FON KREDİ VE PROGRAMLARI	71
4.8.1. Kredi ve Programların Yeterliliği	73
4.8.2. Ekonomik Krizler Giderilmesinde IMF'nin Rolü	
4.8.2. Ekonomik Krizlerin Giderilmesinde IMF'nin Rolü	77
4.8.2.1. Asya Krizi	78
SONUÇ	86

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI

GİRİŞ	88
5.1. KURULUŞU	89
5.2. AMAÇLARI	89
5.3. SERMAYE YAPISI VE İŞLEYİŞİ	90
5.4. ORGANLARI	93
5.5. BAĞLI KURULUŞLAR	94
5.6. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN KALKINMADAKİ ROLÜ	95
SONUÇ	101

ALTINCI BÖLÜM

GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI VE DÜNYA TİCARETÖRGÜTÜ

GİRİŞ	104
6.1. GATT	105
6.1.1. Amacı, Kapsamı	105

6.2. GATT URUGUAY TURU	107
6.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ.....	107
6.3.1. Kuruluşu.....	108
6.3.2. Amaçları.....	109
6.3.3. Fonksiyonları	109
6.3.4. Yapısı Ve Organları	110
6.3.5. Karar Alma ve Uygulama Süreçleri.....	111
6.3.6. DTÖ ve Gelişmekte Olan Ülkeler.....	112
6.3.8. Küresel Ticaretin Karşılaştığı Engellerin Kaldırılmasına DTÖ'nün Rolü	118
6.3.9. GATT ve DTÖ Sisteminde Serbest Ticaret İşleyişini Bozucu	
Uygulamalar.....	119
6.3.9.1 Damping ve Anti Damping Vergisi Uygulaması.....	119
6.3.9.2.Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergi Uygulaması	124
6.3.9.2.1. Ekonomik Etkileri	129
SONUÇ	133
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	140

GİRİŞ

Günümüze kadar yalnızca devletler arasındaki ilişkilere göre şekillenen uluslararası sistem, 20. yy'ın ortalarında büyük bir değişime uğrayarak, devlet dışında başka aktörlerinde bu ilişkilere dahil olmasıyla küresel bir sistem halini aldı. Farklı düzlemlerde şekillenen küresel ilişkiler farklı güç merkezleri yarattı. Nitekim, bugün uluslararası siyasal, sosyal ve ekonomik alanda, devletlerin yanında, hatta devletlerinde üzerinde örgütlerin katılımını ve belirleyiciliğini görmekteyiz.

Küresel sistem bir ilişkiler ağıdır. Sistem kendi içinde oluşturduğu dinamiklerle ilişkilerini düzenli ve sürekli hale getirir. Birimler arasındaki ilişkiler sürekli yenileşip, değişime uğrarken oluşturulmuş mekanizmalar sistem düzeninin yenilik ve değişimden olumsuz etkilenmesini önler. Düzenin bir yanında sistemin işleyişine yön veren ve karar merkezi olma konumundaki güçler bulunurken diğer yanında sistem içi ilişkilerin gidişatına uymak zorunda olan güçler bulunmaktadır.

Uzun zamanlar, uluslar arası sistemin açıklanmasında devletler temel aktör olarak görülmüş, devletler arası ilişkilerin açıklamanın sistemin tümü ile ilgili bir yargıya varmada yeterli olacağı düşünülmüştür. Ancak 20.Yüzyılda yaşanan gelişmeler artık yalnızca belli birimleri temel alarak sistemi tanımlamanın yeterli olmayacağını ortaya koymuştur. Özellikle yüzyılın son diliminde yaşanan gelişmeler bunu imkansızlaştırmıştır. Bugün devletlerin, kendi sınırları içindeki tek egemen güç olduğunu öne sürmek bile anlamsız kalmaktadır. Meydana gelen teknolojik, ekonomik, mali ve siyasal değişim uluslararası sistemde devletin konumunu ve güç dengelerini değiştirmiştir. Günümüzde bir devletin güç sahibi olduğunu belli eden unsur, ekonomik ve teknolojik kapasitenin yüksekliği olmaktadır. Oysa geçen yüzyılın belirleyicisi askeri güçtü.

Küreselleşme siyaset, ekonomi, kültür, hukuk vb. alanlarda meydana gelmektedir. Ulusal ekonomilerin dünya ile bütünleşmesini, teknoloji, üretim, tüketim ve finans piyasalarını kapsamaktadır. Yani küreselleşme, işgücünün, sermayenin, teknolojinin ve mal piyasalarının uluslararası nitelik kazanması olayıdır.

Ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerin yaygınlaşması, maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapına yaygınlaşmasıdır.

Dünya ticareti gün geçtikçe serbestleşmektedir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmektedir. Sadece dış ticarete değil, mali ve finans alanlarında da bir liberalleşme süreci yaşanmaktadır. Dünyada uygulanan ekonomik sistem ve ekonomi politikaları giderek birbirine benzemektedir. “Liberal Demokrasi” diye adlandırılan yeni bir siyasi ve ekonomik düzen dünyada hızla yayılmaktadır.

II. Dünya Savaşı’nın ertesinde başta ABD olmak üzere kapitalist ülkeler öncülüğünde ekonomik, sosyal ve siyasal alanda dünya çapında bir uluslararası yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Birleşmiş Milletler sistemi kurulmuş, IMF, Dünya Bankası, GATT gibi kuruluşlar oluşturularak dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlemlerini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmıştır. Bu kuruluşlar ve bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyanın küreselleşmesi sağlanmak istenmiştir. Diğer taraftan teknolojinin hızlı gelişimi, çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması, üretimin, sermayenin, işgücünün ve ticaretin uluslararası nitelik kazanmasına yol açmıştır. Uluslararası ticaret alanında görülen ekonomik bütünleşmeler, GATT sisteminin kurulmasıyla sistemli bir hale getirilmeye çalışılmıştır. 70’li – 80’li yıllarda başlayan mali ve diğer hizmet piyasaları ile yatırımların entegrasyonu süreci ise yine GATT Uruguay Turu çerçevesinde belirli kurallara bağlanmıştır.

Dünya 21.yüzyılın arifesinde geleneksel siyasi blokların ortadan kalktığı, liberal eğilimlerin güçlendiği, teknolojik gelişmenin sınır tanımaz bir şekilde önemli değişimlere yol açtığı bir döneme girmiştir. Bu süreç hızla devam etmektedir. Ulusal piyasaların aşılması, haberleşme ve ulaşım teknolojisinin gelişimi küreselleşmenin motoru olmuştur. Bunun yanında dünya genelinde görülen tüketimin artma eğilimi küresel üretimin önemini artırmıştır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin hızlı ve birden kalkınma isteği, gelişmemiş bölgelerdeki hızlı nüfus artışı, bu ülkelerin ekonomik seviyelerinin geri oluşu ise küreselleşmeyi yavaşlatan unsurlar olmuştur.

Genel olarak küreselleşme süreci ülkelerin hızlı büyümelerinde pozitif etkiler yaratmaktadır. Ancak küreselleşme sürecinin dengesiz bir şekilde geliştiği de açıktır. İçine bulunduğumuz Neo-Liberal küreselleşme süreci gerek ülkeler arasında gerekse aynı ülke içindeki çeşitli sosyal gruplar ve bölgeler arasında önemli gelir farkları yaratmaktadır. Dünyada uygulanan korumacılık eğilimleri ise başka bir olumsuzluktur. Küreselleşme sürecinin dengesiz bir şekilde gelişmesi, önemli ölçüde farklı alanlardaki bütünleşme sürecinin farklı hızlarda ve boyutlarda olmasından kaynaklanmaktadır.

Uluslararası örgütler birden çok devleti kapsayan ancak devlet niteliği taşımayan örgütlerdir. DTÖ, IMF gibi kuruluşlar, uluslararası ekonomik ilişkilerin genel çerçevesini belirleme ve dünya ekonomisine yön verme özelliklerine sahiptirler. Bu tür örgütler dünya çapında ticareti düzenleyen kuralları ortaya koydukları için, dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik ilişkiler açısından çok önemlidirler.

Uluslararası mali nitelik taşıyan kuruluşlar, belli bir sermayeye sahip olan sermayesine birden fazla ülkenin katıldığı, sermayeye katılma oranında yönetimde söz sahibi olunan işbirliği bazındaki uluslararası örgütlerdir. Üyelerinin sorunlarının finansman sağlayarak çözmeye çalışırlar. Bu nitelikleriyle ekonomik bir örgüt olma niteliği de taşırlar. Örneğin IMF'yi sadece sermaye ve kotaları dolayısıyla yalnızca mali kuruluş olarak nitelemek hatalıdır. Çünkü IMF aynı zamanda dünya ekonomisine yön veren önemli bir kuruluştur.

Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi örgütler aracılığı ile dünyada yeni bir sistem kuruldu. İnsanların günlük yaşamını ilgilendiren bir çok karar yerel ve ulusal hükümetlerin yetki alanı dışına çıkarıldı. DTÖ Kaliforniya'daki halkın ormanların yok edilmesini engellemek için protesto eylemi yapıp yapamayacağını veya Avrupa ülkelerinin gıdalarında riskli biyo-teknolojik maddelerin kullanılmasını yasaklama hakkına sahip olmayacağını belirleme yetkisine sahiptir.

Bu çalışma, altı ana bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde konu genel olarak ele alınmakta, sonraki dört bölümde ise özele inilmektedir.

Birinci bölümde küreselleşme konusu incelenmektedir. Küreselleşmenin tanımı, bir süreç olarak gelişimi, aktörleri ve bu aktörler arasındaki ilişkilere genel olarak değinilmiştir. Küreselleşmenin net ve kesin bir tanımı yapılabilmiş değildir. Çünkü küreselleşme bir süreç olarak halen devam etmektedir. Bu nedenle de sınırları tam olarak belirlenememiştir. Buna bağlı olarak ise net ve kapsayıcı bir tanım yapılamamaktadır. Yapılan tüm tanımlar yetersiz kalmaktadır. Küreselleşme yarattığı etkiyle son yüzyılın en önemli ve tartışılan olgularından biri olmuştur. Süreç ilerledikçe içine yeni aktörleri almış, bu aktörler arasındaki ilişkiler küreselleşme sürecinin dinamosunu oluşturmuştur. Zamanla aktörler arasındaki ilişkileri düzenlemek için üst kurumlar oluşturulmuş ve bu kurumlar sahip oldukları yetkilerle sürecin yeni ve etkileyici aktörleri arasına girmişlerdir. Elinde teknolojik ve ekonomik gücü bulunduran aktörler sürecin yön vericileri olmuşlardır. Bu ülkeler gelişmişlik düzeyiyle küreselleşmenin merkezini oluşturmuş süreçten etkilenen veya dışında kalan ülkeler ise çevreyi oluşturmuştur.

İkinci bölüm ise “Uluslararası Örgütler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde uluslararası örgüt kavramının tanımı, kapsamı ve ortaya çıkış sebepleri incelenmektedir. Bu örgütlerin sınıflandırılması, karar alma ve uygulama süreçleri , merkez ülkelerin bu sürece etkisi saptanmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde Birleşmiş Milletler Örgütü ele alınmıştır. Örgütün kuruluşu, amaçları, fonksiyonları, organları ve örgüte bağlı kuruluşlar ve komisyonlar bu bölümde incelenen konulardır. Birleşmiş Milletlerin siyasal ve sosyal işlevleri de bulunmaktadır. Fakat biz konumuz gereği örgütün ekonomik işlevleri üzerinde ağırlıklı olarak durmaktayız.

1944'te Bretton Woods'ta yapılan ve 44 ülke delegesinin katıldığı konferansta savaş sonrası dünya ekonomisi için yeni bir çerçeve oluşturmak amaçlanıyordu. Dünyadaki mali krizleri önleyebilecek, istikrarlı, işbirliğine dayanan

bir uluslararası para sistemi oluşturulması öneriliyordu. Konferans Amerikan Dolarının uluslararası para olduğunu ve malların serbest dolaşımına dayanan bir sistemi kabul etti ve Dolar altına sabitlendi. Çalışmanın son üç bölümünde bu konferans kararları doğrultusunda kurulan IMF, Dünya Bankası ve DTÖ konu edilmiştir. Uluslararası ticaretin yayılmasına ve dengeli büyümesine yardımcı olmak ve finans sağlamak amacıyla kurulan bu örgütler zamanla gelişmiş ve küreselleşmenin temel iticileri olmuştur.

IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nun kuruluşu, yapıları, üyeleri, organları, amaçları, fonksiyonları, karar alma süreçleri, faaliyetleri ve merkez ülkelerin bu örgütler üzerine etkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Özellikle küreselleşme sürecinin gelişiminde ve geleceğinde önemli bir rol biçilen DTÖ daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Uluslararası arenada çalışmamızın kapsamında olan örgütler dışında da örgütler bulunmaktadır. AB, NAFTA gibi kuruluşlar bu kapsamdadır. Ancak bu kuruluşlar bölgesel nitelikli oldukları için kapsam dışında bırakılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

GİRİŞ

Ulusların büyümesi ve kalkınması her zaman bilim ve teknoloji den etkin biçimde yararlanmalarına, bu kaynaklara ulaşmalarına bağlıdır. Yakın tarihte bilimle ilişkili sanayilerin yükselişi ve pek çok yeni ürünün yayılması egemen olmuştur. Bu gelişmelerin en genel sonucu, gelişmiş ekonomilerin başarısının tamamen yeni teknolojileri kullanmalarına bağlı olmasıdır; bu da bir ölçüde, bu ülkelerin özgün bilimsel ve teknolojik kapasitelerine dayanmaktadır.

Uluslararası ticaretin, yatırımların ve teknoloji transferlerinin hızla gelişmesi, ulusal ekonomilerin birbirine bağımlılığın giderek arttığı bir dünya ekonomisi yaratmıştır. Biz yeni kurumların ve yeni kuralların oluştuğu bu uluslararası bütünleşme sürecine “Küreselleşme” adını vermekteyiz.

Soğuk Savaş sonrasında en moda ve en çarpıcı/uyarıcı kavramlarından birisidir küreselleşme. İşin aslı popülerliğinin yanında kavramın güçlü bir yanı, reel hayata denk düşen bir özü olmalı ki ister bir entelektüel ve akademisyen, isterse bir iş adamı veya bir işçi olsun değişik çevrelere mensup insanlar tarafından da artık yaygın bir biçimde ve sanki ezelden de böyleymişçesine kullanılıyor¹.

Küreselleşme ile ilgili temel tartışma konularından biri sürecin temel aktörünün kim olduğu konusudur. Teknoloji ve sanayi politikalarının sınırları aşmaya ve ulusal sistemlerin geçerliliği sorgulanmaya başlamıştır. Çok uluslu şirketlerin küresel yayılması, küresel haberleşme ağlarının kalitesindeki ve maliyetindeki iyileşmelerle beraber dünyada meydana gelen diğer değişiklikler de, ulusal sistemlerin analizinde dikkate alınması gereken konular olmuştur.

¹ Şaban H. Çalış, Üç Tarz-ı Siyaset'ten Globalizme, **Küresel Sistemde Ekonomi**, Çizgi Yayınevi, Konya, 2003, s.33.

İlk bakışta ulusal ekonomileri ve ulusal devletleri hızla işlevini yitiren aktörler olarak görmek cazip gelmektedir. Bir taraftan AB, NAFTA, BM gibi örgütler ile çok uluslu şirketler ulusal ekonomilerin gücünü yukarıya doğru aşındıran bir görüntü sergilerken, diğer taraftan eyalet, şehir, bölge v.b. güçlenerek serbest gümrük bölgelerinin oluşması ulusal ekonomilerin gücünü aşağıya doğru aşındırdığı izlenimini vermektedir. Ancak buna rağmen devletler bazı fonksiyonlarını yitirip sistem içerisinde aşınmış görünsede siyasi ve iktisadi analiz açısından hala etkinliğini sürdürmektedir.

Küreselleşme sürecinin merkezden çevreye doğru yayılan bir gelişim izlediği açıktır. Merkezin gücü ve üstünlükleri Merkez ülkelere küreselleşme sürecinde etkin bir rol ve sürece müdahale hakkı tanımaktadır. Bu nedenle küreselleşme sürecini incelerken Merkez-Çevre ayrımını da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.²

1.1.TANIM

Küreselleşme kavramı, 1980'li yılların sonunda dünyada sıkça işlenmeye başlamıştır. Fakat bugün dahi kavramın net ve kesin bir tanımı yapılmamıştır.³ Bunun temel nedeni ise küreselleşme sürecinin tamamlanmamış olmasıdır. Çünkü küreselleşme her geçen gün kapsamını genişletmekte ve hayatın çeşitli alanlarında etkinlik kazanarak yeni boyutlar kazanmaktadır. Bu da bugün yapılacak bir küreselleşme tanımı ertesi gün geçersiz kılmaktadır.

Günümüzde küreselleşme ile kastedilen şey genellikle ekonomi ve karşılaştırmalı üstünlükler kavramına dayalı olarak genişleyen mal ve hizmet ticaretidir. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ilk olarak 1817 yılında Ricarda tarafından ortaya atılmıştır. Ricardo eserlerinde yerel kendine yeterlilik ve dengeli

² Christ Freeman, *Yenilik İktisad*, TÜBİTAK, İstanbul, 2003s.362.

³ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Kuruluşlar*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002, s.1.

⁴ Wayne Ellwood, *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.16

ihracat ve ithalata dayalı bir küresel dünya ekonomisi öneriyor ve eninde sonunda bütün ülke ve halkların artan ticaretin nimetlerinden yararlanacağını öngörüyordu.³

Ancak günümüz küreselleşmesinin Ricardo'nun tasvir ettiği küreselleşmeden çok farklı bir konumda olduğunu açıkça görüyoruz. Dünyamız geçen yüzyılda küresel ekonominin niteliğini ve bu niteliğin insanlar ve doğa üzerindeki etkilerini tamamen farklılaştıran gelişmeler yaşadı ve küreselleşme yeni boyutlar kazandı.

Bugün küreselleşme, milli ekonomilerin dünya ile bütünleşmesini, teknoloji, üretim, tüketim ve finans piyasalarını kapsamaktadır. Yani küreselleşme sermayenin, işgücünün, teknolojinin ve mal piyasalarının uluslararası nitelik kazanması olayıdır. Ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasıdır.⁴

Küreselleşme ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve genişlemesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbiriyle bağlantılı olguları içeren, maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması sürecidir.⁵

Küreselleşme kavramı, sermayenin serbest dolaşımına ve ulusal ekonomilerin giderek küresel finans piyasaları tarafımdan güdülmesi olgusuna işaret eder.⁶ Dünya pazarının finans, sermaye, üretim ve özellikle kaynak kullanımı açısından teknolojinin desteği arkasına alarak entegre olması küreselleşme olarak tanımlanır.⁷

⁵ DPT, **Dünyada Küreselleşme**, DPT, Ankara, 2001, s. 16-20

⁶ George Soros, **Küreselleşme Üzerine**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, x.

⁷ Murat Ali Dulupçu, **Küresel Rekabet Gücü**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 16-20

1.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİ

Devletler arasında ticaretin başlamasıyla birlikte küreselleşme sürecide başlamış oldu. 1800’lü yılların sonuna gelindiğinde dünya bugünkünden daha sıkı bir biçimde ticaretle birleşmiş bulunuyordu. Ancak uluslararası ticaret 1800’lü yılların çok öncesinde başlamıştı. Çin ve Hindistan’da başlayan ticaret yolları geçtiği ulusları da kapsayarak Avrupa’ya kadar uzanıyordu. 1500 ve 1700 yılları arasında Hindistan dünyanın en büyük ihracatçısı konumundaydı.

Gıda üretimi, saklanması ve küresel dağıtımı her zaman küreselleşmenin en önemli ayaklarından birini oluşturur. Bu alanda ticaretin hakimi ise Asyalı toplumlardı. Araplar, Çinliler ve Hintliler sahip oldukları üretim imkanları, teknoloji ve ticaret filoları ile ticaretin hakimiydiler. Daha coğrafi keşifler başlamışken Çinli ve Hint’li tacirle dünyanın yarısını dolaşmışlardı. Avrupalılar ticaret üzerindeki Asyalı egemenliğini ancak 17.-18. yy. da kırabildiler.⁸

Coğrafi keşiflerin ardından Avrupalılar dünya ticaretine egemen olmaya başladılar. Hollanda, Belçika, İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa ve Almanya hızlı bir yükseliş yaşadı. Büyük bir pazar ve transfer hacmi yaratıldı, küresel ticaret hızla genişledi. Sömürgelerden Avrupa’ya hammadde aktarılıyor Avrupa’da işlenerek tekrar sömürgelere ve diğer pazarlara dönüyordu. Dünya ticareti büyük bir patlama yaşıyordu. Ticaretten kazanılan gelirlerin bir kısmı sömürgelerde demir yolu, yol, liman, kent vb. altyapı yatırımlarında kullanılıyor; önemli bir kısmı ise Avrupa’da kalıyordu. 1890’lı yılların sonunda kuzey ülkelerin Güney ülkelerine yapılan sermaye transferi 1990’lı yılların sonunda yapılandan daha geniş çaplıydı.⁹

Dünya Ekonomisi, Birinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ile önce duraklama ardından daralma yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşının ardından ise yeni bir toparlanma ve kurumlaşma süreci yaşanmıştır. IMF, DB gibi kurumlar bu dönemde oluşturulmuştur.

⁸ Mike Moore, *Sınırların Olmadığı Dünya*, CSA Yayın Ajansı, İstanbul, 2003

⁹ Elwood, a.g.e., s.13-16.

Küreselleşme süreci gerçek anlamıyla 1970'lilerin sonu ve 1980'lerin ilk döneminde başlamıştır. Bu yeni süreç daha serbestleştirilmiş dünya ekonomisi yaratma amacına dönük politikaları içeriyordu. Aynı dönemde bir dizi gelişmemiş ekonominin içine düştüğü krizler bu ekonomilerinde IMF, DB gibi kurumlar aracılığı ile bu yeni sürece eklenmesini sağladı.¹⁰ 90'lardan Sovyet Bloğu'nun yıkılmasıyla birlikte ise bu süreç daha da hızlandı. Bu dönemde süreç içinde çeşitli aksaklıklar yaşanmış ancak küresel kurumlar ve gelişmiş ekonomiler yardımıyla bu aksaklıklar aşılmıştır.

1.3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN NORMLARI

Küresel düzenin temel öğretisi, evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçişteki bütün ülkelerin bir tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarıyla bütünleşmesi ve mal-hizmet sermaye hareketlerinin tam serbestleştirilmesiyle küreselleşme sürecinin tamamlanmasıdır. Bu nedenle dış ticaretteki korumacı politikaların kaldırılması, ticarete rekabeti ve özel teşebbüsü engelleyici önlemlerin tasfiyesi, ne piyasa üzerindeki kamu müdahalesinin ve denetiminin minimuma indirilmesi amaçlanmıştır.¹¹

Pazarlardaki risk ve belirsizliğin ortadan kaldırılması, pazar imkanlarının artırılması küreselleşmenin sağlıklı gelişimi için şarttır. Bunun yanında küreselleşmenin sağlıklı işleyişi uluslararası işbirliğini gerektirmektedir.¹²

Küreselleşme sürecinde tüm uğraşların insanın sosyal ve ekonomik çevresini zenginleştirmeye yönelik olması gerekmektedir. İnsan odaklılığa uyumlu olan küresel davranış sorumluluğu, çevresel ve doğal ortamların korunmasını da gerektirmektedir.

¹⁰ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus Devlet*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.90.

¹¹ Kazgan, a.g.e., s.95-96

¹² Elwood, a.g.e., s.26-27

Küreselleşmenin itici gücü üretim ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerdir. Teknolojinin sürekli gelişimi ve dünya çapında yaygınlık kazanması, ulaşım ve telekomünikasyon imkanlarının ulaştığı boyut uluslararası farklılıkların ortadan kaldırılmasına, dolayısıyla küresel entegrasyonun daha hızlı sorunsuz sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

1.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN AKTÖRLERİ

Küresel ve sorunların tek bir merkezden çözümlenemeyecek kadar geniş olması, çözümün çoklu bir niteliğe sahip olacağını göstermektedir. Bu nedenle küresel süreçte tek bir aktörün çözümü yetersiz kalmakta. onun yerine her aktörün küresel çevrede kendi çözümünü üretip, sisteme göndermesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.¹³

Küresel sistem, onu oluşturan birimler arasında çeşitli düzeylerde yoğun ilişkilerin bulunduğu ve bu ilişkilerin dünya çapında yaygınlaştığı bir bütünsel yapıdır. Sistem aktörleri birbirine bağımlı hale getirmiştir.¹⁴

17. yüzyılın itibaren ulus devletlerin birer aktör olarak ortaya çıkması ile devletlerarası bir yapı olarak şekillenen yapı, yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte devlet dışı aktörlerin gittikçe artan önemi ve ekonomik ilişkilerde yaşanan sınırlar aşırı yoğunlaşma nedeniyle 20. yüzyılın sonlarına doğru çok farklı bir biçime büründü. Artık bu yapının tarafları yalnızca devletler olmaktan çıktı ve devlet dışı aktörleri de yapıya dahil olmasıyla aktörleri türdeş olmayan bir sistem oluştu. Küresel sistem birçok aktörün karşılıklı etkileşiminden doğan bir ilişkiler bütünü haline geldi.¹⁵

1970'lerden sonra devletlerarası ilişkilerin yoğunlaştığı, gücün aktör devletlerden devlet dışı aktörlere doğru sınır aşırı dağıldığı bir süreç yaşanmıştır.

¹³ Murat Ali Dulupçu, **Küresel Rekabet Gücü**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002, s.19

¹⁴ Soros, **a.g.e.**, s.11.

¹⁵ Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s.75.

Dünyada ekonomik karşılıklı bağımlılığın yükselmesi, askeri teknolojinin yayılması ile zayıf devletlerin güçlenmesi ve dünya politikasının değişen doğası sebebiyle büyük güçlerin çevrelerini geleneksel güç kaynakları ile kontrol etme imkanlarının azalması küresel sistemin yeniden yapılanmasını zorunlu kılmıştır.¹⁶

1.4.1. Devletler

Devlet belli bir coğrafi alana hükmeden en güçlü politik otoritedir. Coğrafi alan ve politik otorite olmadan bir devletten söz etmek mümkün değildir. Devletin otoritesinin kaynağı ise meşruluktur. Halkın ve diğer devletlerin devlet otoritesini tanıması devlete meşruiyet kazandırır. Meşruluk uluslararası hukuk çerçevesinde en önemli unsurdur. Ayrıca meşruluk devletlere egemenlik hakkını verir. Egemenlik kavramı en genel anlamıyla devletin ülke toprakları üzerinde siyasi yönetim yetkisini kullanma hakkı olarak tanımlanabilir.¹⁷

Devletler 17. yy.dan bu yana uluslararası sistemi etkileyen en temel aktörlerdir. Bu nedenledir ki devletler uluslararası sistemin açıklanmasında belirleyici olmaktadır. Devletler, insanların örgütlenme biçimini ve otoriteyi kabullenmesinin esas faktörünü oluşturan ve onların güvenlik ve korunma ihtiyacını karşılayan siyasal birimler olduğu için önemlerini devam ettirmektedirler. Devletler gerek sahip oldukları askeri, teknik, ekonomik potansiyel, gerek insani ve doğal kaynakları kullanma güçleri ve gerekse örgütlülük düzeyleri ile diğer aktörlere nazaran çok önemli avantajlara sahiptirler. Bugün devlet dışı aktörlerin, devletler üzerinde etki etme gücünün varlığı kabul edilmekle birlikte devletlerinde devlet dışı aktörlerin hem dışsal çevresine hem de organizasyonun iç yapısına etki edebildiği gözlenmektedir. Kaldı ki birçok devlet dışı aktör devletler eliyle kurulmuştur.¹⁸

¹⁶ Aribogan, a.g.e.,s.76

¹⁷ Aribogan, a.g.e.,s.83-84

¹⁸ Aribogan, a.g.e.,s.81-84.

1.4.2. Çok Uluslu Şirketler

İki ya da daha fazla ülkede faaliyet gösteren veya dağıtım etkinliği yürüten girişimler çokuluslu girişim olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme sürecinde özellikle sermayenin önündeki engellerin azalması, çok uluslu şirketlerin doğrudan yatırımlarını hızlandırmasına zemin hazırlamakta ve onların diğer ülkelerdeki yatırım faaliyetleri ile daha operasyonel bir duruma gelmelerine de neden olmaktadır.

ÇUŞ'lar, bir ülkede yönetilmeye başlanan ve yabancı ülkelerdeki faaliyetlerini sanki asıl ülkede cereyan ediyormuş gibi kabul edilen firmalar olarak tanımlanmaktadır. Bu niteliklere uygun faaliyet gösteren şirketlerin davranış şekillerinde üç temel hareket yöntemi bulunmaktadır:

1. Dünya çapındaki pazarlarda var olmak
2. Bir yada daha fazla işletmenin işlevsel alanlarını dünya ölçeğinde standart operasyonel hale getirmek
3. Dünya çapındaki çalışmalarını birleştirmek

ÇUŞ'ların var olmalarının temel nedenleri küresel iletişim ile üretim yerindeki pazarların yetersiz olması, rekabette avantajlı olabilecekleri yerlerde üretim yaparak pazarı büyütmek ve yeni pazarlara girmek, kendi ülkesinde vergi, ücret gibi maliyet artırıcı unsurların dezavantaj oluşturması, küresel toplumdaki birleşme eğilimleri, ticari faaliyetlerin küreselleşmesi, teknoloji ve ulaşım imkanlarındaki gelişmelerdir. Günümüzde ÇUŞ'lar ekonomik güç bakımından bir çok ülkeyi geride bırakmışlardır. Dünya'nın en büyük 50 ekonomiden 11'ini 100 ekonomiden 50'sini ÇUŞ'lar oluşturmaktadır.

Dünyanın En Büyük Yüz Ekonomisi

1	ABD	7.921.3	51	Venezüela	81.3
2	Japonya	4.89.9	52	Malezya	79.8
3	Almanya	2.122.7	53	Mısır	79.2
4	Fransa	1.466.2	54	Filipinler	78.9
5	İngiltere	1.263.8	55	AXA (Fr)	78.7
6	İtalya	1.166.2	56	Citigroup (ABD)	76.4
7	Çin	928.9	57	Volkswagen (Alm)	76.3
8	Brezilya	758.0	58	Nippon Telegraph & Telephone	76.1
9	Kanada	612.2	59	Nippon Life Insurance	76.1
10	İspanya	553.7	60	Şili	71.3
11	Hindistan	421.3	61	BP Amoco (İng)	68.3
12	Hollanda	388.7	62	Nissho Iwai	67.7
13	Meksika	380.9	63	İrlanda	67.5
14	Avusturalya	380.6	64	Siemens (Alm)	66.0
15	Kore	369.9	65	Allianz (Alm)	64.8
16	Rusya	337.9	66	Pakistan	63.2
17	Arjantin	324.1	67	Hitachi	62.4
18	İsviçre	284.8	68	Peru	61.1
19	Belçika	259.0	69	U.S. Postal Service	60.1
20	İsveç	266.9	70	Matsushita Elec. Indust	59.8
21	Avusturya	217.2	71	Nestle (İsviçre)	59.5
22	Türkiye	200.5	72	Credit Suisse	59.1
23	Danimarka	176.4	73	Philip Morris (ABD)	57.8
24	General Motors (ABD)	161.3	74	ING Group (Hol)	56.5
25	Honk Kong	158.3	75	Boeing (ABD)	56.2
26	Daimler Chrysler (ABD)	154.6	76	Yeni Zelanda	55.8
27	Norveç	152.1	77	AT&T	53.6
28	Polonya	150.8	78	Sony (Jap)	53.2
29	Ford Motor (ABD)	144.4	79	Metro (Alm)	52.1
30	Wal-Mart Stores	136.2	80	Çek Cumhuriyeti	51.8
31	Endonezya	138.5	81	Nissan Motor (Jap)	51.5
32	Tayland	134.4	82	Bank of America Corp (ABD)	51.5
33	Finlandiya	124.3	83	Fiat (İt)	51.0
34	Yunanistan	122.2	84	Honda Motor (Jap)	48.7
35	Güney Afrika	119.0	85	Assicurazioni Generali	48.4
36	İran	109.6	86	Mobil (Fr)	47.7
37	Mitsui	109.4	87	Hewlett Packard	47.1
38	Itochu	108.7	88	Cezayir	46.5
39	Mitsubishi (Jap)	107.2	89	Macaristan	45.6
40	Portakiz	106.4	90	Deutsche Bank (Alm)	45.2
41	Kolombiya	106.1	91	Unilever	44.9
42	Exxon (ABD)	100.7	92	State Farm Insurance	44.6
43	General Electric (ABD)	100.5	93	Dai-ichi Mutual Life Insurance	44.5
44	Toyota Motor (Jap)	99.7	94	Bangladeş	44.0
45	İsrail	95.2	95	Veba Group (Alm)	43.5
46	Singapur	95.1	96	HSCB Holdings (ABD)	43.3
47	Royal Dutch/Shell	93.7	97	Ukrayna	42.7
48	Marubeni	93.6	98	Toshiba (Jap)	41.5
49	Sumitomo	89.0	99	Renault (Fr)	41.4

Kaynak: Alan Rugman, **Globalleşmenin Sonu**, Media Cad, İstanbul, 2000,

s.94-95

1.4.3. Uluslararası Örgütler

Devletlerarası düzenin karmaşası ve üst düzeydeki rekabet, devletleri, çıkarları etrafında ittifaklaşmaya ve bir araya gelmeye itmiştir. Zamanla bu birlikteliklerin amaçları güvenlik ve güç kaygılarını aşmış, küresel bir düzen yaratmada işbirliği yapmak ve bazı kültürel, ticari ve sosyal ilişkileri karşılıklı olarak yakınlaştırarak düzenlemek ihtiyaçlarını da kapsar hale gelmiştir.¹⁹

Modern anlamıyla hükümetler arası örgütlerin ilk kez ortaya çıkışı 1815 Viyana Kongresi ile kurulan Ren Nehri Komisyonu ile olmuştur. Bu tarihten sonra, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan buyana, devletler arasında işbirliği olanakları hazırlayan örgütlerin sayısı süratli olarak artmış bugün bu örgütlerin sayısı 400'ü aşmıştır.²⁰

Devletler açısından bir örgüte mensup olma bir yandan güvenlik kaygısını hafifletirken, bir yandan da kendi dışında gelişen ekonomik sosyal ve kültürel faaliyetlere daha yakın olma olanağı sağlamakta, devletler arasında işbirliği ve yardımlaşma imkanları getirmesi sebebi ile maliyetleri azaltmaktadır. Bu anlamda örgütlere üyelik günümüz devletlerarası düzenin vazgeçilmez bir koşulu haline gelirken, örgütlere üyelikten kaçınılması halinde bile, örgütün kurumlaştırdığı ve devletlerin inisiyatifinde şekillenen düzene uyulması bir mecburiyet olmaktadır.²¹

Devlet sınırlarını gözetmeden örgütlenme ve işbirliği yapma girişimleri hükümetlerin dahil olmadığı platformlarda da sürdürülmüş, bu örgütlerin sayısı 5000'e ulaşmıştır.

¹⁹ Rugman, a.g.e.,s.199-200.

²⁰ Mehmet Günlübol, *Uluslararası Politika*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2000 s.369.

²¹ Arıboğan, a.g.e., s. 202.

1.4.3.1. Hükümetdışı Örgütler

Hükümetdışı örgütler, devletlerle herhangi bir ilişkisi olmadan devlet sınırları halinde veya devletsel sınırları aşacak biçimde örgütlenen ve zaman zaman devletlere alternatif güçler olarak belli alanlarda boy gösterebilen kuruluşlardır. Hükümet dışı örgütler grup çıkarlarının yada kişisel çıkarların, devlet sınırları ötesine taşınması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu tür örgütler devletler arasındaki bağları alt düzeyde de olsa güçlendiren ve devletlerce resmi olarak ele alınamayan konulardaki ortak çıkarlara hizmet edebilen kuruluşlardır. Bunun yanında devletlerce resmi olarak ilgilenilen ve bireysel yada toplumsal katılımı sağlayıcı aracı birimler olması dolayısıyla devletlerce desteklenen son derece önemli işlevler görmektedirler.²²

1.4.3.2. Hükümetlerarası Örgütler

Hükümetlerarası örgütler birden çok egemen devlet tarafından bir veya birden fazla amaç doğrultusunda resmi bir anlaşma ile kurulan organize yapılardır. Bu yapılar belirli bir bölgenin devletlerini kapsayabileceği gibi, küresel nitelikli de olabilmektedir. Hükümetlerarası örgütler üyeleri tarafından bazen belirli hedeflere ulaşmak için bir araç, bazen de görüşlerini, isteklerini dış dünyaya iletmede kullandıkları birer form olarak her geçen gün daha çok benimsenen kurumlar haline gelmişlerdir.²³

Hükümetlerarası kuruluşların, hükümet dışı örgütlerden farkı uluslararası hukuk kurallarına ve düzenlemelerine bağlı olmalarıdır. Hükümet dışı örgütler ise çeşitli milli hukuk düzenlemelerine tabidirler.²⁴

Hükümetdışı kuruluşlara üye ülkeler , genelde bir birlerine karşı üstünlükleri olmayıp, ilke olarak eşittirler. Ancak bu örgütlerin, hükümetler arası antlaşmalarda kurulması ve yine hükümetler düzeyinde temsil edilmeleri ister istemez bu kurumları da güç mücadelesinin bir aracı konumuna sokmuştur. Çünkü

²² Arıboğan, a.g.e.,s. 213-217.

²³ Arıboğan, a.g.e.,s. 204-205

²⁴ Karluk,a.g.e.,s.14.

bir örgütün bünyesinde güçlü üyelerin bulunulması kaçınılmazdır. Bu rolü oynamayan devletlerin temsilcileri de örgüt bütçesine daha fazla katkıda bulunan, kararları veto etme hakkı olan, kurum içinde daha fazla temsilci bulunduran veya büyük güçlerle daha yakın ittifaklar içerisine girmiş bulunan üyelerin etkisine girmektedirler.²⁵

Hükümetlerarası örgütler, yapıları içerisindeki çeşitli aktörler arasında pazarlıklar, çatışmalar, uzlaşmalar yaşamakla birlikte, dışarıya yansıyan tek tip bir davranış biçimi sergilemektedirler. Örgütün organize bir bütün olması ve karar mekanizmasının önceden belirlenmiş kurallara göre işlenmesi, örgütü tek sesli hale getirmektedir. Örgütlerin aldıkları kararları uygulamaya geçirebilme mekanizmalarına ve potansiyeline sahip olması sistem içindeki rolü ve etkinlikleri açısından önemli bir olgudur. Örgütlerin ilişkili oldukları konu açısından etkinliği ve kapsayıcılığı da örgütlerin sistem içerisinde yerinin belirlenmesinde bir etkindir. Örneğin güvenlik amaçlı örgütlenmeler göz önüne alındığında NATO ve Varşova Paktı diğer alt ittifaklaşmalardan çok daha önemli roller üstlenmiş ve devletlerin güvenlik arayışlarda bu iki örgüt ön plana çıkmıştır. Aynı biçimde devletler arası ekonomik ilişkilerde daha belirleyici olan IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar devletler ve sistem üzerinde çok fazla etkilere sahipken birçok ekonomik amaçlı örgütlenme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁶

1.5. ULUS DEVLET - DEVLET ÜSTÜ ÖRGÜTLER TARTIŞMASI

Ulusal ekonomilerin dışa açılmasıyla birlikte devletlerin ekonomiyi yönlendirme gücü azalmıştır. Bunun yanında, doğrudan ve dolaylı sermaye hareketleri mal ve para piyasalarını etkilemiş ve ekonominin potansiyel üretim gücü kısmende olsa devlet dışı aktörlerin eline geçmiştir. Dış ticaretin üretime göre daha yüksek oranda gelişmesi ulus devletlerin otonomisini zayıflatmış ve uluslararası ekonomik bütünleşmeyi ulusal ekonominin önüne getirmiştir.²⁷

²⁵ Arıboğa, a.g.e., s.209.

²⁶ Arıboğan, a.g.e., s.210.

²⁷ Dulupçu, a.g.e., s. 31-35

1.5.1.Devleti Temel Aktör Olarak Gören Görüş

Uluslararası iş bölümünün gelişmesinde esas rolü devletler oynamaktadır. Devlet olgusu yaşadığımız dünyada mal ve para dolaşımı açısından gözlenebilen bir durumdur. Ancak bu dolaşım sürecinde devlet baş rolü oynayan aktör konumundadır. Çünkü mal ve sermayenin uluslararasılaşmasında gereken koşulları devletler yaratmaktadır.

Genel anlamda devletler,büyük çaplı bir örgüt olma gücünü tek başına ellerinde bulundurmakta ve diğer uluslararası aktörleri, kendilerinin eylemde bulunamadıkları dönemlerde kullanmaktadırlar. Uluslararası politika devletlerin, yetenek ve güçlerinin elverdiği ölçüde, kendi çevreleri içinde kendi çıkarları peşinde gitmeleri sonucu oluşmuştur.Devleti temel almayan görüşler duruma sadece ekonomik açıdan baktıkları için askeri ve güvenlik konularını göz ardı etmektedirler. Devlet olmayan aktörlerin askeri faaliyetleri ticari faaliyetler gibi denetlemeleri beklenemez.²⁸

1.5.2. Devletüstü Örgütleri Temel Aktör Olarak Gören Görüş

Günümüzdeki devlet düşüncesinin merkezinde, devletin iç ve dış egemenliği ilkeleri vardır. Ulusal devletlerin hem içeride, hem de dışarıdaki mutlak anlamda bağımsızlık ve egemenlik hakları, uygarlığın getirdiği gelişmelerin baskısıyla sık sık sınırlanır olmuş, ulusötesi bir toplum yaratmak düşüncesi, koşulların da zorlamasıyla giderek çekici duruma gelmiştir.

Küreselleşme eğilimin temel gerekçesi, günümüzde dünyanın karşı karşıya bulunduğu ekonomik, siyasal, askeri ve ekolojik sorunların ancak küresel düzeyde çözülebileceğidir. Bir başka deyişle, küreselleşme, işlevsel karşılıklı bağımlılığı ve ulusötesi (transnational) kaynaşmayı dünya politikalarının temel eğilimi durumuna getirmiştir. Bu süreç aslında İkinci Dünya Savaşı sonundaki ekonomik zorlamaların sonucunda çoktan hızlanmıştı. Yine bu süreçte, pek çok azgelişmiş ülkelerin

²⁸ Dulupçu, a.g.e.,s. 37.

teknoloji ve bilgi açısından artan ölçüde sanayileşmiş ülkelere bağımlılıkları, ticaretin dünya pazarlarına göre belirlenmesi, besin maddeleri yetersizliliği, uluslararası anamalin iç içe geçmesi ve son olarak da kitleleri yok edecek silahların tüm insanlığı tehdit eder duruma gelmesi söz konusuydu. Ulusal devletlerin ekonomik, askeri ve ideolojik sınırlarını koruma yetenekleri büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu nedenle, hiçbir devletin, ulusötesi toplumun teknolojik ve ekonomik gerçekleri karşısında mutlak egemenliğe dayanan bağımsızlığını ve özerkliğini koruması mümkün görünmemektedir.

Uluslararası bütünleşmeyi sağlamak için, aracı görevini üstlenecek bazı ulusüstü (supranational) örgütlere gereksinim vardır. Örneğin Avrupa Birliği bu görevi yerine getirmektedir. Son olarak devletler, bütünleşme sürecinde, kendileri tarafından kurulan ve kararlarına uymaya hazır oldukları uluslararası örgütler yoluyla bütünleşmektedirler. Örneğin Birleşmiş Milletler bu örgütlerin başında gelmektedir. Bu eşzamanlı, ulusal, bölgesel ve uluslar arası gelişme süreçleri ekonomik, siyasal ve toplumsal karşılıklı bağımlılığı ve son aşamada da bütünleşmeyi getirecektir.²⁹

Küresel sistemin istikrara sahip olması ve risk ile belirsizliklerin minimize edilmesinde ulusal aktörler tek başlarına yetersiz kalmaktadırlar. Hükümetlerin davranışlarının küresel sistemde aksaklık meydana getirme potansiyeli her zaman mevcut olabileceğinden hükümetler ellerindeki istikrarı bozabilecek araçları küresel ilke ve normlara devretmektedirler. Bu nedenle çoğu gelişmekte olan ülke izledikleri soyso-ekonomik politikaları, küresel sisteme dahil olabilmek için bu yönde yeniden düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler ise ulusüstü kurumlar oluşturarak veya mevcut kurumlara dahil olmak yoluyla yapılmaktadır.³⁰

²⁹ Ayşegül Kaplan, **Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları**, Mülkiyeliler Birliği, Ankara, 1999, s.29.

³⁰ Dulupçu, a.g.e., s. 38

1.6. MERKEZ - ÇEVRE AYRIMI

Küreselleşme süreci, ülkelerin hızlı büyümeleri açısından önemli fırsatlar yaratmaktadır. Ancak, küreselleşme sürecinin dengesiz şekilde geliştiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. İçinde bulunduğumuz küreselleşme süreci gerek ülkeler arasında, gerekse bölgeler arasında belirli farklılıklar yaratmıştır. Bunun sonucunda Merkez ülkeler olarak adlandırdığımız gelişmiş ülkeler süreç içinde etkin ve yön verici bir rol üstlenirken Çevre ülkeler olarak adlandırdığımız gelişmemiş ülkeler süreç üzerinde etkili olamamışlardır. Merkez ve Çevre ayrımını yaparken gelişmiş sanayileşmiş ve bilgi çağında ilerlemiş ülkeleri Merkeze gelişmekte olan ülkeleri ise Çevreye yerleştirmekteyiz. Bugün dünya üzerindeki yaklaşık 200 devletten 25 civarındaki devlet Merkez kapsamında sayılırken diğer ülkeler Çevre ülkelerdir.

1.6.1. Tanım ve Çerçeve

Dünya ekonomisinin yapısına ve işleyişine baktığımızda bu yapı ve işleyişi ideolojik, konjoktürel ve teknolojik süreçlerden oluşan bir tarihsel gelişmenin belirlediği ikili bir hiyerarşik yapının şekillendiğini görüyoruz. Bu ikili yapının tepesinde ise Merkez yani dünya ekonomisinin gidişatını güçlerinin büyüklüğüyle belirleyen, işleyiş biçimini belirleyecek kuralları koyan, yayan, yöneten ve denetleyen ülkeler bulunmaktadır.

İkili yapının diğer kanadını ise Çevre ülkeler oluşturmaktadır. Çevre ülkelerin her birinin dünya ekonomisini etkileme gücünden yoksun olduğu gibi, Merkezin aldığı kararlar üzerinde etki edebilme güçleri de bulunmamaktadır. Çoğu zaman bu ülkelerin Merkez'in yarattığı koşullara uymaktan başka bir yolları yoktur.³¹

³¹ Kazgan,a.g.e.,s. 48

1.6.2. Merkezin Belirleyici Gücü

Merkez ülkeler dünyayı, değişimi uyaran gelişmelerini yaratma dinamiğine sahip oldukları için etkilemektedirler. Dünyada değişimi uyaran gelişmelerin başında ise teknoloji gelmektedir. Merkez teknolojiyi bilimsel düzeyde yaratmakla kalmıyor, aynı zamanda bunları sanayiye uygulayıp satılabilir mallara, hizmetlere dönüştürerek pazarlıyor. Teknoloji sürekli bir değişim içindedir. Teknolojik değişim üretim ve tüketim biçimlerini ve ilişkilerini sürekli olarak değiştirmektedir. Bunun bir diğer boyutu olan iletişim teknolojisinin gelişmişliği de süreci hızlandıran diğer bir etken oluyor. Bu imkanlar ise Merkez'i sadece üretime değil pazara da hakim kılıyor.³²

Teknolojik değişim gelişimin dünyaya yayılmasında temel belirleyici yine Merkez'dir. Teknolojinin Merkez dışında yayılması ancak Merkez'in göstermiş olduğu yol, yöntem ve hızda olmaktadır. Merkez ülkelerin neredeyse tekeline olan teknik gelişme, ürün ve üretim sürecini yenileme anlamında, gelişmekte olan ülkelere doğru herhangi bir kaymaya sebep olmamaktadır. Teknik yeniliklerin gelişmekte olan ülkelerde yayılması ve kullanılması sınırlı olmakta ve Merkez'den bu ülkelere teknoloji akışı sürekli olmamaktadır.³³

1.6.3. Merkezin Finans Gücü

Merkez'in en büyük gücü finans kaynaklarını elinde tutması ve finans piyasalarına egemen olmasıdır. Her şeyden önce, uluslararası bütün işlemlerde geçerli paralar Merkez ülkelerin kullandığı paralardır. Bu paralar sadece işlemlerde mübadele aracı olarak kullanılmamakta, aynı zamanda rezerv para olarak da talep edilmektedir.

Merkez ülke parasına mübadele veya rezerv için talep arttığında paranın sahibi olan ülke para basarak her türlü işlemi yapabilmektedir. Örneğin bu parayı

³² Kazgan, a.g.e.,s. 58

³³ Jacques Adda, *Ekonominin Küreselleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002,s.171.

diğer ülkelerin ekonomilerine müdahalede, kredi vermede kullanabilirler. Ne kadar çok ülke bu paranın alanına girerse, bu paranın sahibi ülke o derece güçlüdür.

Merkez uluslararası bankalara, dünya finans pazarıyla bütünleşmiş para ve sermaye piyasalarına, finanssal araçlara, yatırım fonları ve birçok kuruma sahip bulunmaktadır. Bu araçlar Merkeze hızlı hareket yeteneği ve büyük bir güç kazandırmaktadır. Merkez bu araçlarla kendi çevresindeki finans piyasasını serbestleştirmekte ve kendi dışındakileri de serbestleşmeye itmektedir.³⁴

1.6.4. Merkezin Uluslararası Kurumlarda/Etkinliği

Uluslararası kuruluşlar, geniş yetkilere donatılmış olsalar da, devletin sahip olduğu niteliklere sahip değildirler. Üye devletlerin bir kısım yetkilerinin kendilerine devredildiği kuruluşlar bile, amaçlarına aykırı davranışlar karşısında, öngörülen yaptırımların uygulanmasını ancak üye devletler aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Devletlerin dışında bir varlıkları olmakla beraber, özellikle ekonomik yönden güçlü devletlere karşı mücadele edecek imkanları olmadığı için, çoğu zaman bu devletlerin etkisi altına girmektedirler. Bunun doğal sonucu olarak da uluslararası kuruluşlar, belli ülke ve ülke grupları lehine kararlar almaktadırlar. Özellikle belli sermaye veya kota sahipliğinin önem taşıdığı kuruluşlarda, zengin Batılı ülkelerin büyük etkinlikleri vardır. BM Güvenlik Konseyi'nde 5 büyük ülkenin veto hakkı vardır. IMF ve DB gibi ülkelerin mali kaynakları büyük oranda Merkez ülkelerden sağlanmaktadır ve bu kuruluşlarda üyelerin katkı oranında oy hakkı vardır. Bu nedenle Merkez dışı ülkeler sayıca bu kurumlar içinde çoğunluğu oluştursa da etkinlik açısından bu önemli olmuyor.³⁵

1.6.5. Çevrenin Gücü ve Güçsüzlüğü

Çevre ülkeler sahip oldukları nüfus ve yerküre üzerinde kapladıkları yer bakımından Merkez ülkelerden daha büyüktürler. Ancak durumu ekonomik,

³⁴ Kazgan, a.g.e., s. 64-67

³⁵ Karluk, a.g.e., s. 15-16

finanssal ve teknolojik güç bakımından incelediğimizde Merkez'in farklı üstünlüğü ortaya çıkmaktadır. Çevre ülkeler, 250 yıllık sanayileşme sürecinin büyük oranda dışında kalmışlardır. Bu ekonomiler başta hammadde ve tarım ürünleri olmak üzere bazı doğal kaynakları ve fazlalıklarını ihraç ederek sanayileşmenin finansmanını sağlama girişiminde bulunsalar da bunda başarılı olamamışlardır. Çevre, Merkez karşısında bir pazar olmanın ötesine geçememiştir.³⁶

Çevre ülkeler kendi içlerinde bölünmüşlerdir. Bu bölünmüşlüğün temel sebebi ise ülkelerin birbirinden farklı şekillerde seyreden ekonomik ve siyasal gelişmişlik düzeyleridir. Çevre bir ucunda yükselişi yaşarken diğer ucunda çöküşü yaşamaktadır. Örneğin Afrika sürekli bir yoksullaşma yaşarken, Uzak Asya büyük bir yükseliş yaşamaktadır. Buna karşın Latin Amerika ise sürekli bir kriz ortamı içindedir. Bu durumun temel sebebi ise ülkelerin ekonomik ve siyasal gelişimin farklı düzeylerde gerçekleşmiş olmasıdır.³⁷

Çevre, Merkez'in ekonomi alanındaki etkileme, değişim ve düzenleme gücüne tabidir. Çünkü bunların öğelerini kendisi genellikle yaratamıyor, yaratsa da etkin biçimde pazarlayıp kendi dışındaki dünyaya kabul ettiremiyor; Yeni teknolojiyi ancak eskidiğinden Merkez'den alıyor; ileri sanayileşme düzeyinde olanlar bunu kendi koşullarına uyarlayabiliyor; diğerleri ise bunu yapamıyor ve değişimin dışında kalıyorlar.

Küreselleşme, Merkez'den Çevre'ye doğru bir gelişimin süreci izlemektedir. Bu da Merkez'i söz sahibi yapıyor.

Çevre, dünya çapında etkinliği olan kurumlar açısından da güçlü değildir. Çünkü kendi arasında örgütlenemediği, ortak çıkar noktaları bulamadığı için, tekil ülke düzeyinde sesini duyuramıyor. Bunların yanında çevre ülkeleri kendi aralarındaki iç sürtüşmeden de kurtulamıyorlar.³⁸

³⁶ Dulupçu,a.g.e.,s.12.

³⁷ Adda, a.g.e.,s.169.

³⁸ Kazgan,a.g.e.,s. 83-84.

SONUÇ

20. yüzyıl belki de tüm insanlık tarihindeki en yoğun değişimlerin yaşandığı yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda uluslararası ilişkilerde yaşanan en önemli değişimlerden biride, kuşkusuz küreselleşme eğilimlerinin ortaya çıkmasıdır. Sanayi Devrimi ile üretim teknolojisinde yaşanan değişim ve teknolojinin ve bilimin ilerlemesi sonucunda ulaşım ve haberleşme imkanlarının hızla gelişmesi dünya ekonomisinde yapısını ve işleyişini değiştirmiştir. Ülkeler arasındaki mal, sermaye ve insan transferi yoğunlaşmış, ülkeleri birbirine bağımlı hale gelmiştir.

Temeli serbest piyasa ekonomisinin dünya çapında yaygınlaşmasına dayanan küreselleşme süreci, 70'lerden sonra ivme kazanmış ve etki alanını genişletmiştir. Bunun yanında süreç, uluslararası ekonomik değişimlere bağlı olarak, bazı aktörlerin (devletler) konumunu zayıflatırken, bazı aktörlerin (Çokuluslu Şirketler, Uluslararası Örgütler) konumunu ve etki gücünü güçlendirmiştir. Yani aktörler arasında bir güç aktarımı yaşanmıştır.

Küresel sistemde aktör olabilmenin koşulu sistemdeki ilişkilerde tamamlayıcı değil, belirleyici bir rol oynayabilecek bir güç kapasitesine sahip olmaktır. Güç elde etme ve bunu koruyabilme arzusu sistemindeki ister ekonomik, ister siyasal ve sosyal, her ilişkinin temel belirleyicisidir. Sistem içerisindeki birimler çevrelerini etkileyip, yönlendirebilecek bir kapasiteye sahip oldukları takdirde figüranlıktan kurtulup, aktör kategorisine sıçrayabilirler. Bu birimler devletler olduğu gibi şirketler bankalar yada örgütler olabilirler. Önemli olan bir şirketin veya örgütün varlığını yada faaliyetlerini sürdürdüğü düzlemde bir anlam ifade edebilmesi, bir başka deyişle ekonomik bir güç olabilmesidir. Artık devletlerin, şirketlerin ve uluslararası örgütlerin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediği bir süreç yaşıyoruz. Bundan böyle sistemde yalnızca devletler mücadele etmeyecek, siyaset sahnesinin aktörleri türdeş olmayacaktır. Bilgi, teknoloji ve ekonomik gücü elinde bulunduran sistemin etkileyicisi olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

GİRİŞ

Uluslararası kuruluşların oluşturulmasındaki temel amaçlar uluslararası işbirliğini artırmak, devletler arasında var olan ve oluşabilecek sorunların barışçı yollardan çözmek ve rekabet çatışmalarını önlemektir. Örneğin gelişmiş ülkeler kendi aralarında birlikler oluşturarak ve örgütler kurarak aralarında rekabet yaratan sorunları çözecek ve sahip oldukları ekonomik üstünlükten daha etkin şekilde yararlanmalarını sağlayacak uluslararası bir sistem yaratma yoluna gitmektedirler. Bunun yanında gelişme yolunda olan ülkeler de, uluslararası kuruluşlara üye olarak ve kendi aralarında çeşitli bölgesel kuruluşlar kurarak, güçlerini birleştirmeye çalışmaktadırlar. Bir diğer yönden baktığımızda ise uluslararası kuruluşların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri aynı platformda buluşturdıklarını ve gelişmekte olan ülkelerinde küreselleşme sürecinde söz hakkı almalarına olanak sağladıklarını görüyoruz.

2.1. TANIM VE KAPSAM

Uluslararası örgütler, uluslararası seviyede faaliyette bulunan, ticari amaç taşımayan, birden çok devleti ilgilendiren, ancak devlet niteliği taşımayan örgütlerdir. Bu örgütler ülkeler arasında kurulmuşlardır. Devletlerin işbirliğine gidebilmeleri için gerekli zemini hazırlamayı amaçlamaktadırlar. Örgütler hukuk kurallarına ve düzenlemelerine bağlıdırlar.³⁹

Uluslararası örgütler, devletlerin kendi ülkeleri içinde aldıkları tedbirlerle vatandaşlarına götüremedikleri hizmetleri götürmektedirler. Bu alanda çalışan

³⁹ Karluk,a.g.e.,s.14.

kuruluşların varlıkları o denli zorunlu bir nitelik almıştır ki bugün bunların bulunmadığı bir dünyayı düşünmek zordur.⁴⁰

Uluslararası örgütlerin kapsamı, faaliyetlerine alan ve yayıldığı alana bağlı olarak değişmektedir. BM gibi kuruluşlar, siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki sorunlarla dünya çapında ilgilenmek üzere kurulmuşlardır. Bazı kuruluşlar ise, belirli bir konuda çalışmaktadırlar. Bölgesel veya kıtasal nitelikli örgütlerde bulunmaktadır.⁴¹

2.2. ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Uluslararası örgütlerin, belirli bazı ortak girişimlerin etkin bir biçimde karşılanması amacıyla ortaya çıktıkları bilinmektedir. Devletlerin, ulusal egemenlik ilkesine sıkı sıkı sarıldıkları; uluslararası düzeyde karşılıklı bağımlılık ve dayanışmanın bugünkü kadar büyük boyutlarda olmadığı dönemlerde, devletler, diğer devletlerle türlü sorunların çözümü için diplomasi yoluyla doğrudan ilişkiye girmişlerdir. İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan ideolojik ve güç politikasına dayalı uluslararası gerginlik, çatışmaların barışçı yollarla çözülmesi gereksinimi ve ortak çabaların eşgüdümü gibi konuları gündeme getirmiştir. Artan teknolojik karşılıklı bağımlılık, ekonomik gelişme, sanayi alanındaki ilerlemeler ve devletler arasındaki iletişim ağının yenilemesi de, uluslararası işbirliğinin uzun süreli ve çok işlevli örgütlenme modellerine yönelmesine neden olmuştur. Böylece ekonomik, siyasal, askeri sorunların yarattığı uluslararası karşılıklı bağımlılık, sorunların niceliği ve niteliği, ancak işbirliği yapılması durumunda, devletlerin bu sorunların üstesinden gelebilecekleri gerçeğini gündeme getirmiştir.⁴²

⁴⁰ Günlübol, a.g.e., 370.

⁴¹ Karluk, a.g.e., s.15

⁴² Kaplan, a.g.e a.g.e.,s. 135

2.3. SINIFLANDIRILMASI

Uluslararası örgütler tek bir amaca yönelik olabilecekleri gibi çeşitli amaçlara yönelik kurulabilmektedirler. Bu nedenle bu örgütleri amaçları doğrultusunda bir sınıflandırmaya tabi tutabilmekteyiz.

2.3.1. Siyasal Nitelikli Örgütler

Uluslararası siyasal örgütlenme faaliyetleri on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve özellikle yirminci yüzyılda, uluslararası dayanışmanın devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için zorunlu bir durum alması ve savaşların nitelik değiştirmeyi uluslararası yaşantıyı da etkilemiştir. Bu tür örgütlerin temel amacı devletlerarasında yaşanan sorunlara askeri yöntemler dışında çözümler bularak barışın devamını sağlamak, ülkeler arasındaki işbirliği ve dayanışmayı geliştirmektedir. Evrensel nitelikli ilk siyasal örgüt Birinci Dünya Savaşı'nın ertesinde kurulan Milletler Cemiyetidir.⁴³

2.3.2. Ekonomik Nitelikli Örgütler

Dünya ekonomisinde uluslararası ekonomik kuruluşları kapsam açısından ikiye ayıkmak mümkündür. BM çerçevesinde kurulan örgütler ve BM çerçevesi dışında kurulan örgütler. BM çerçevesinde faaliyet gösteren uluslararası ekonomik kuruluşlar, BM'e üye tüm dünya ülkelerine açıktır ve coğrafi bir kısıtlamaya tabi değildir. Bu açıdan "dünya çapında" ve "evrensel nitelikte" dirler. IBRD, IMF, GATT, UNCTAD, UNDP, FAO, ILO bu gibi kuruluşlara örnektir. Bu tip kuruluşlara katılabilmek için BM'ne üye olmak yeterlidir. Bununla beraber, bazı üyelikler de bir takım kısıtlamalar da vardır. BM'e katabilmek için barışçı devlet olmak, Dünya Bankası üyeliği için de IMF üyeliği şartı aranmaktadır.

⁴³ Günlübol, a.g.e.,s. 501

Kapsam açısından yapılan sınıflandırmada, bazı uluslararası ekonomik kuruluşlara üyelik, belli özelliklere sahip olmayı gerektirmektedir. Belli bir grup ülkenin üyeliğine açık olduğu için bu kuruluşlar "kapalı" uluslararası kuruluş niteliğindedirler. Bölgesel bazda ve uluslararası ekonomik birleşme veya işbirliği özelliği taşıyan uluslararası kuruluşlar, bu kapsamdadır: AB, NATA, EFTA ile BM'in Bölgesel Ekonomik Komisyonları ve Bölgesel Kalkınma Bankaları gibi. Ayrıca, belli bir "dine mensup olmak" belli bir "ürünü üretip, ihraç etmek belli bir ırktan gelmek belli bir "ekonomik-siyasi gruptan olmak" ve belli bir "coğrafi bölgede bulunmak" gibi kriterler, bazı kuruluşlara üyelik için şart olmaktadır. Bu sebeple bu tip uluslararası kuruluşlar "dışa kapalı" bir nitelik taşımaktadır.⁴⁴

Uluslararası ekonomik kuruluşlar yöneldikleri amaç açısından iki grup altında toplamak mümkündür. Bazı kuruluşlar "işbirliği", diğer bazıları da "birleşme" amacına yöneliktir. İşbirliği temeline dayanan kuruluşlar, üyeleri arasında ekonomik dayanışmayı ve işbirliğini geliştirmeyi amaçlarlar. Bu anlamda, ekonomik birleşme (bütünleşme, entegrasyon) amacı taşımayan tüm uluslararası ekonomik kuruluşlar, işbirliği temelindeki örgütlerdir. Bunlar; statü, organizasyon yapısı ve işlev bakımından çok taraflı özellikler taşıyabilirler. Dünya çapında veya kapalı uluslararası kuruluşlar olabilirler. IBRD, IMF, DTÖ, ILO, FAO, OECD, KEİ, ECO. OPEC, OIC, BM Bölgesel Komisyonları ile Bölgesel Kalkınma Bankaları gibi. Bu kuruluşlardan özellikle dünya çapında olanlar (IBRD, IMF, DTÖ), uluslararası ekonomik ilişkilerin genel çerçevesini belirleme ve dünya ekonomisine yön verme özelliklerine sahiptirler. İşbirliğine yönelik kuruluşlarda ilişkiler, birleşme amacına yönelik kuruluşlara göre daha gerçekçi olup, alınan kararlara uyma konusundaki yaptırımlar ve müeyyideler daha zayıftır. Bununla beraber özellikle DTÖ gibi bazı kuruluşlar, birleşmeye yönelik ekonomik entegrasyonların ne şekilde oluşacaklarını (gümrük birliklerinin genel kuralları, GATT 1947 Md.24) belirledikleri ve dünya çapında ticareti düzenleyen kuralları ortaya koydukları için, dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik ilişkiler açısından çok önemlidirler.

⁴⁴ Karluk, a.g.e., s. 16

Ekonomik birleşmeye yönelik uluslararası kuruluşlar, aynı coğrafi bölgede yer alan ülkeler arasında ticareti serbestleştirmeyi, üyeleri arasında farklı seviyelerde ekonomik bütünleşmeleri gerçekleştirmeyi amaçlayan, işbirliğinin ötesinde daha sıkı ekonomik ve politik ilişkileri içeren ve en önemlisi milli egemenlik yetkilerinin devredilmesiyle "supranational" (uluslarüstü) nitelik taşıyan organların olduğu örgütlerdir. Bu son özellik, ekonomik birleşmeyi amaçlayan uluslararası ekonomik kuruluşları diğerlerinden ayırmaktadır. Çünkü, dünya ekonomisinde hiçbir işbirliği bazındaki örgütte uluslarüstü yetkiyle donatılmış yönetim organlarının bulunduğu bir yapı yoktur. Birleşmeye yönelik kuruluşlarda, bu organların aldıkları kararlara, tüm üye ülkeler uymak zorundadırlar. Kararlara uymayan ülkeler için, yaptırım uygulanması söz konusudur. Ayrıca, ekonomik birleşmeye yönelik uluslararası ekonomik kuruluşlara üye ülkeler, birleşmenin son aşaması olan ekonomik ve parasal birlik gerçekleştirildikten sonra AB'de olduğu gibi siyasi bütünleşmeye gitmeyi de amaçlamaktadırlar. Çünkü siyasi entegrasyon, ancak ekonomik entegrasyon gerçekleştikten sonra mümkün olabilmektedir. Bu bakımdan ekonomik birleşmeler, ileride siyasi birleşmelere, bu da dünya üzerinde yeni devletlerin oluşumuna yol açacağı için, çok önemli uluslararası kuruluşlardır.⁴⁵

2.3.3. Mali Nitelikli Örgütler

Uluslararası mali nitelik taşıyan kuruluşlar, belli bir sermayeye sahip olan, sermayeye birden fazla ülkelerin katıldığı sermayeye katılma oranında yönetimde söz sahibi olunan, işbirliği bazındaki uluslararası finansal örgütlerdir. Üyelerinin dış ödeme sorunlarını, onlara dış finansman sağlayarak çözmeye çalışırlar. Şüphesiz bu niteliğiyle, ekonomik bir kuruluş olma özelliği de taşırlar. Aslında IBRD, IMF gibi bazı uluslararası kuruluşları, sadece sermaye ve kotaları dolayısıyla sırf mali kuruluş olarak nitelemek hatalıdır. Çünkü bu iki önemli örgüt, mali nitelik taşımakla beraber, aynı zamanda dünya ekonomisine yön veren iki büyük ekonomik işbirliği kuruluşudur. Uluslararası ekonomik birleşme niteliğinde olan kuruluşların da, kendilerine bağlı mali kuruluşları vardır. AB'nin ayrı bir tüzel kişiliğe sahip Avrupa Yatırım Bankası, buna örnektir.

⁴⁵ Karluk.a.g.e.,s.17-18.

Uluslararası mali kuruluşların kaynakları, eğer üyeler tarafından belli kriterlere göre aidat şeklinde karşılanmıyor ise kuruluş "fon" karakterli, eğer kaynaklar üyeler tarafından sermaye şeklinde sağlanmış ise "banka" karakterlidir. Banka karakterli kuruluşlar, dünya finans piyasalarından borçlanarak mali kaynak sağlayabilirler. Birinci gruba, ayrı bir tüzel kişilikleri yoksa da, AB'nin Tarım Fonu FEOGA, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu'nu örnek verilebilir. Aslında bu üç Fon'da, özerk yapıda uluslararası mali kuruluş değildir. Banka karakterli kuruluşlara IBRD, IMF, EIB, EBRD, IDB örnek oluşturabilir. Bunlardan IMF, her iki gruba da girebilir. Banka karakterli kuruluşlar üyelerine, uzun vadeli ve düşük faizli kalkınma kredileri verirler.⁴⁶

2.4. KARAR ALMA VE UYGULAMA SÜREÇLERİ

Uluslararası kuruluşların genelde üç organı vardır. Bu organlardan Genel Kurul, ve Yönetim Kurulu karar organı, Sekreterlik ise yürütme organı niteliğindedir. Bu organların isimleri her kuruluşta değişik olabilir. Genel Kurul, bütün üye ülkelerden oluşur, üyelerin eşit oyları olduğu kabul edilir. Kararları genelde bağlayıcı değildir, tavsiye niteliğindedir. Yönetim Kurulu ise belirli sayıda ülkeden oluşur. Büyük veya önemli ülkelerin üye olması öngörülebilir. Diğer üyeler, belirli süreler için seçilir. Kurulun kararları bağlayıcı niteliktedir. Sekreterlik ise kararların uygulanmasında ve örgütünün koordinesinden sorumludur.

Uluslararası Kuruluşlar, geniş yetkilerle donatılmış olsalar da, yine de bir devletin sahip olduğu niteliklere sahip değildirler. Üye devletlerin bir kısım yetkilerinin kendilerine devredildiği AB gibi uluslararası ekonomik birleşme niteliğindeki kuruluşlar bile, amaçlarına aykırı davranışlar karşısında, öngörülmektedirler. Devletlerin dışında bir varlıkları olmakla beraber, bunun doğal sonucu olarak da uluslararası kuruluşlar, belli ülkeler ve ülke grupları lehine kararlar alabilmektedirler. Özellikle belli sermaye veya kotaya sahipliğin önem taşıdığı

⁴⁶ Karluk, a.g.e.,s.19

Dünya Bankası veya IMF gibi kuruluşlarda, zengin Batılı ülkelerin büyük etkinlikleri vardır. Dünya Bankası Başkanlarının ABD, IMF başkanlarının zengin Batı Avrupa ülkesi uyruğu kişilerden seçilmesi bunun bir göstergesidir.

Uluslararası Kuruluşlara üye ülkeler, genelde birbirlerine karşı üstünlükleri olmayıp, ilke olarak eşittirler. Fakat, BM Güvenlik Konseyi'nde 5 büyük ülkenin veto hakkı vardır. IMF ve Dünya Bankası gibi üyelerin mali katkı sağladıkları bazı kuruluşlarda üyelerin katkı oranında oy hakları vardır. Bazı durumlarda kurucu üyeler, sonradan kuruluşa üye olacak olanların üyeliğini oy birliği şartı ile kabul etme haklarına sahiptirler. AB'ne yeni üye kabülünde olduğu gibi. Uluslararası kuruluşların yönetim organlarında üyeler, genelde hükümet temsilcileri aracılığıyla temsil edilirler. Fakat ILO gibi bazı kuruluşlarda işçi ve işveren temsilcileri de, kuruluşun yönetiminde görev alabilirler⁴⁷

2.5. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KÜRESELLEŞMEYE ETKİLERİ

II. Dünya Savaşı'nın ardından savaşı kazanan devletler, dünyada ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yeniden yapılanmayı hedef almıştır. Bu ülkelerin öncülüğünde BM kurulmuş, IMF, DB ve GATT, dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlenmesini sağlayacak amaç ve hedeflere donatılmışlardır. Bu kuruluşlar ve bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyada, hem bir küreselleşme hem de bir dayanışma ortamı sağlamak istemiştir.

IMF, Dünya Bankası ve GATT/DTÖ bugün küreselleşme sürecine yön veren, yöneten üç ana kuruluştur. Uluslararası ekonomik sistemde rol oynayan bir dizi kuruluş daha vardır, ancak bu kuruluşlar IMF, DB ve DTÖ'den gözle görülür şekilde farklıdır. Örneğin bu kuruluşların bir çoğu bölgesel niteliktedir. Oysa IMF, DB ve DTÖ evrenseldir. Bu üç örgüt son yirmi yıldır temel ekonomik meselelerin merkezinde bulunmaktadır. Yalnızca bu kuruluşlara sadece üye olan ülkeler değil,

⁴⁷ Karluk, a.g.e.,s.19

uluslararası ekonomik piyasaya daha iyi erişmek isteyen ülkelerde onların kurallarına uymak zorundadır.

Günümüzde yalnızca sermaye ve malları değil teknoloji ve bilgiyi de sınırlar arasında dolaştıran uluslararası kuruluşlar küreselleşmeye büyük bir güç sağlamaktadır.

2.5.1. Küresel Sistemin Normlarının Oluşturulmasına ve Disipline Edilmesinde Katkıları

Dünya ekonomisinin yaşadığı gelişim üretimin, sermayenin, ticaretin ve iş gücünün uluslararası bir nitelik almasına yol açmıştır. Ekonomik bütünleşmeler önce uluslararası ticaret alanında görülmüş, daha sonra başta finans piyasası olmak üzere diğer alanlara yayılmıştır. Sistem içerisinde oluşturulan kuruluşlar ve kurallar ile uluslararası dolaşım disiplin altına alınmaya ve piyasalar belirli kurallara bağlanmaya çalışmıştır.⁴⁸

Küresel ekonominin yönetilmesinde, koordine edilmesinde ve sistemi işletecek kuralların oluşturulmasında uluslararası örgütler en önde gelen aktörler olmuşlardır. Küresel çerçevede istikrarlı, işbirliğine dayanan uluslararası bir sistem oluşturmayı amaçlayan bu kuruluşlar aynı zamanda küresel ekonomik politikaların temel belirleyicisi ve temel denetleyicisi de olmuşlardır. Uluslararası sisteme yeni olgular getirilmesi yine bu kuruluşlar aracılığı ile olmuştur. Uluslararası ticaret kuralları uluslararası kuruluşların faaliyetleriyle genişlemiş ve daha kapsayıcı hale gelmiştir.⁴⁹

⁴⁸ Karluk,a.g.e.,s.3

⁴⁹ Elwood,a.g.e.,s.27

2.5.2. Küreselleşmenin Yayılmasına Etkileri

Uluslararası Örgütlerin küreselleşmeye en önemli etkilerden biri kuşkusuz küreselleşme süreci dışında kalmış gelişme yolunda olan veya azgelişmiş ülkeleri sisteme dahil ederek, bütünleştirilmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ekonomik sistem geliştirmeleri olmuştur. Böylece farklı gelişme seviyesinde olan diğer ülkelerde sürecin bir parçası olmuştur.⁵⁰

Uluslararası kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerin sistem içerisinde daha fazla etkinleşmesini sağlamış, geçiş süreci yaşayan ülkelerin sisteme entegre olmalarına ve taraf olmalarına yardımcı olmuşturlardır. Tüm üyelerin sürece daha fazla katılımı ve sonuçları sahiplenmelerinde örgütler aracılığıyla ile olmuştur. Kuruluşlar ortak çıkarlar etrafında üyelerinin çıkarlarını ön planda tutma ve piyasa ekonomisini yaymayı temel amaç edinmişlerdir.⁵¹

2.5.3. Küresel Ticaretin ve Sermayenin Serbestleşmesine Katkıları

Küreselleşmenin en önemli getirisi mal, hizmet ve paranın serbest dolaşımını sağlamasıdır. Uluslararası örgütler, dünya ticaretinin, çeşitli büyüklüğe sahip ve gelişme seviyeleri farklı ülkeler arasında, uluslararası taahhütler çerçevesinde ayrımcı olmayan bazda gelişmesine yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Üyeleri arasında işbirliğini sağlamak, ekonomik ilişkileri güçlendirmek, ticareti geliştirmek ve küreselleştirmek örgütlerin en önemli varoluş nedenlerindendir.⁵²

Örgütler, ticaretin serbestleşmesini, iç pazardaki kısıtlayıcı, ithalatta ayrımcılık yaratan tedbirleri ve dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını geliştirmek istemektedirler.⁵³

⁵⁰ Karluk, a.g.e., s. 161

⁵¹ Moore, a.g.e., s. 104

⁵² Karluk, a.g.e., s. 35

⁵³ Adda, a.g.e., s. 219

Örgütler aracılığı ile malların dolaşımının hem kaplanan alan hem de serbestleşme anlamında liberalleşti ve uluslararası ticaretin yayılması sağlandı. Geçiş ekonomisi yaşayan, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin çok uluslu ticaret sistemi ile entegre olması örgütler aracılığı ile gerçekleştirildi.⁵⁴

Uluslararası para ve finans piyasalarında düzenin kurulmasında, mali ilişkilerin yönetiminde ve uluslararası para sisteminin dengeli büyümesinde yegane aktör uluslararası örgütlerdir. Uluslararası örgütler, kredi ve yatırımlara yön vermek, sermayenin yetersiz olduğu ve dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere mali kaynak aktarmak, uluslararası mali işbirliğini teşvik etmek gibi fonksiyonları yerine getirerek sistemi istikrarlı bir işleyişe kavuşturmaktadırlar. Bu sayede sermayenin daha serbest ve güvenli dolaşımı sağlanmıştır.⁵⁵

2.5.4. Küreselleşmenin Dengeli Büyümesine Katkıları

Çok uluslu ekonomi sistemi içe dönük, potansiyel olarak birbirine zarar veren hizipçiliğin egemen olduğu bir dünyayı önlemek için tasarlanmıştır. Ulusal bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, ayrımcılık yapılmaması ilkesi ülkelere kendi hizmetlerine ve yeteneklerine göre ekonomilerini serbestleştirme ve dünya ekonomik sistemiyle bütünleşme olanağı sağlamıştır. Bu sayede dünya ekonomisi yeni bir boyut kazanmış ve dev boyutta bir genişleme yaşanmıştır.⁵⁶

Küreselleşme süreci, ülkelerin hızlı büyümeleri açısından önemli fırsatlar yaratmaktadır. Ancak, küreselleşme sürecinin dengesiz bir şekilde geliştiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. İçinde bulunduğumuz küreselleşme süreci önemli farklılaşmalar yaratmaktadır.

Uluslararası Örgütler çeşitli ekonomik büyüklüğe sahip ve gelişme seviyesi farklı olan ülkelerin sahip ve gelişme seviyesi farklı olan ülkelerin bir araya geldikleri platformlardır. Uluslararası örgütler üyelerinin gelişme seviyesini

⁵⁴ Moore,a.g.e.s. 106

⁵⁵ Moore,a.g.e.,s. 104

⁵⁶ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme**, Plan B Yayınları, İstanbul,2002,s.26.

yükseltmeyi ve üyeleri arasındaki ilişkilerini yeniden düzenleyerek işbirliğini genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu işbirliği doğrultusunda örgütler, gelişmiş ülkelerden gelişmemiş ülkelere doğru kaynak aktarımını sağlamaktadır. Gelişmemiş ülkelerin her zaman sorunları ve yardıma ihtiyacı vardır. Bu nedenle uluslararası örgütler bu ülkelerin yaşamında kalıcı olmuştur.

Hem IMF, hem de Dünya Bankası, küresel ekonomide rekabet etmeye hazır olmayan ülkelere teknik ve finansal yardım sağlama yönünde yoğun çaba harcamaktadırlar. Bu ülkeler, eskiden ikinci ve üçüncü dünya olarak adlandırılan ülkelerin yanın sıra, kapalı ekonomiler olarak gelişen ve halen serbest ticarete ve sermayenin serbest dolaşımı uyum sağlayamamış ülkelerdir; bu ikinci kategori, Asya ve Latin Amerika'nın büyük bir kısmını ve Afrika'nın hemen hemen tamamını kapsamaktadır. Bu ülkelerde yaşayan insanlar, dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

2.5.5. Küresel Risklerin Yok Edilmesinde ve İstikrarın Korunmasına Katkıları

Küresel ekonomide görülen riskler ve istikrarı bozucu gelişmeler büyük oranda mali alanda gözükmemektedir. Bunun temel nedeni ise ülkelerin mali yapılarındaki zayıflıklardır. Uluslararası örgütler mali dengelerin yeniden kurulmasını sağlamışlardır. Dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere kaynak sağlamış ve piyasalarda sürekli bir tehlike yaratan krizlerin etkisini azaltmışlardır.⁵⁷

Finans piyasaları başı boş bırakıldıklarında dengeye meyil etmek yerine, uç noktalara yönelme ve nihayetinde raydan çıkma eğilimi gösterirler. Bu yüzden de başı boş bırakılamazlar; denetim altında tutulmalı ve parasal yetkililer tarafından bir nebze yönlendirilmelidirler. Teoriler ne yönde olurlarsa olsunlar, bu gerçek, pratikte kabul edilmiştir. Finans piyasalarının tarihi krizlerle doludur ve her kriz, denetleme çerçevesine eklenen yeni uygulamalarla sonuçlanmıştır. Merkez bankacılığı ve finans piyasalarını denetleme yapıları zamanla bu şekilde gelişmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki

⁵⁷ ⁵¹ Karluk, a.g.e., s. 4

parasal yetkililer ileri düzeydedirler, ancak uluslararası çapta var olan denetim çerçevesi finans piyasalarının küreselleşme hızına ayak uyduramamıştır; yakın tarih incelendiğinde bu durum görülebilir. Son yirmi yıl, sık sık finansal krizlere sahne olmuştur: 1987’de Meksika’da başlayan ve ağır borç yükü taşıyan ülkelerin çoğuna yayılan uluslararası borç krizi; 1994’de yine Meksika’da patlak veren ve tekila etkisi adı verilen bir eğilim sonucunda tüm Latin Amerika’ya yayılan kriz: ve 1997’de Asya’da patlak veren ve tüm dünyaya yayılan, Rusya’nın iflasını tetikleyen Brezilya Reali’nin Ocak 1999’daki devalüasyonu ile sona eren yükselen piyasalar krizi, örnek olarak verilebilir.

SONUÇ

Küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası ilişkilerin artması ve devlet dışındaki birimlerin de bu ilişkiler ağına yer alması devletlerin tek başına aldığı önlemleri yetersiz kılmıştır. Çünkü ortaya çıkan sorunlar da uluslararası nitelik taşımaktadır. Diğer taraftan ise geçici çözümlerin işe yaramaması uluslararası ilişkilerin sürekli olmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle küreselleşme süreci ulus devletlerin fonksiyonlarında bir azalmaya yol açarken uluslararası örgütlerin süreç üzerindeki etkisini artırmıştır.

Uluslararası örgütlerin bir çoğu ekonomik nitelikli örgütlerdir. Bu örgütlerin bir kısmı bölgesel serbest ticaret anlaşmaları (NAFTA, MERCOSUR v.b.) çerçevesinde kurulmuşken büyük bölümü dünya çapında kurulmuş örgütlerdir. B nitelikteki hemen hemen tamamı ise BM çerçevesinde faaliyet göstermektedirler; ancak bağımsız bir yapıları vardır (IMF, GATT, ILO, IBRD).

Uluslararası Örgütlerin bir kısmı yerine getirdikleri işlevler nedeniyle süreç içerisinde ön plana çıkmıştır. Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF bu örgütlerin başında gelmektedir. Bu üç örgüt zamanla küresel sistemin temel dayanağı olmuştur. Uluslararası örgütler ülkeler arasındaki ticareti serbestleştirmeyi, üyeler arasında ekonomik bütünleşmeleri ve iş birliğini amaçlamaktadır.

Küreselleşme süreci farklı ülkeler de farklı zamanlarda ve şekillerde yaşanmıştır. Bu nedenle ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi birbirini tutmamaktadır. Bazı ülkeler gelişmişken bazı ülkeler geri kalmıştır. Bu da entegrasyon sürecinde sorunlar yaratmaktadır. Uluslararası örgütler az gelişmiş ülkelere yaptıkları yardımlar ile ve bu ülkelere yönelik projeler ile bu ülkelerin gelişmişlik seviyesini artırmaya çalışmaktadırlar. Bunun yanında gelişmiş ülkelerden gelişmemiş ülkelere kaynak transferleri de uluslararası örgütler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Ayrıca uluslararası örgütler gelişmekte olan ülkelerin süreç içerisinde daha etkin rol almalarını sağlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM)

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler üslendiği fonksiyonlar ve kapladığı coğrafi alan açısından dünyanın en büyük örgütüdür. Diğer uluslararası örgütler yalnız bir amaca yönelik (siyasi, sosyal veya ekonomik) faaliyet gösterirken BM bu amaçların tümüne yönelik çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca DTÖ, IMF, Dünya Bankası gibi bir çok uluslararası örgütte Birleşmiş Milletlere bağlıdır.

Birleşmiş Milletlerin temel amacı dünyada barışçıl bir ortamın hakim kılınmasıdır. Ancak BM bu amacın dışında ekonomik alanlarada yönelmiş, özellikle az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar kapsamında en çok üzerinde durulan konu ise yoksulluk ve az gelişmişlikle mücadele konusudur. Gelişmemiş ülkelerin kalkınması ve bu ülkelerin dünya ekonomisinin aktif bir parçası haline getirilmesi BM'nin amacıdır. Ayrıca bu ülkelerdeki sosyal ve kültürel seviyenin yükseltilmesi BM'nin bir diğer gündemidir.

3.1. KURULUŞU VE ÜYELERİ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte bir dünya örgütü kurulması doğrultusunda ilk adım, ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill'in 14 Ağustos 1941 tarihinde Atlantik Bildirisi yayımlamaları ile atılmıştır. 1 Ocak 1942 tarihinde ise ABD, İngiltere ve SSCB, "Birleşmiş Milletler Bildirisi"ni imzalamışlardır. 1942 yılında düzenlenen bir diğer toplantıda "Birleşmiş Milletler Düşünce Toplantısı,, adını taşıyordu. Toplantıya Almanya ve Müttefiklerine karşı savaşmış 26 ülke katıldı.

Yeni örgütün kurulması konusundaki kesin karar, ABD, SSCB, İngiltere ve Çin arasında imzalanan ve 1 Kasım 1943 tarihinde açıklanan Moskova Bildirisi'nde

açıklanmıştır. Bu dört devlet 1944 Sonbaharında, yaptıkları ilk çalışmaların sonuçlarını “Duambarton Oaks Önerileri,, diye adlandırılan bir metinle ortaya koymuştur. Aynı yıl San Francisco’da yapılan ve 91 ülkenin katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Kurulacak örgütün meclisinde nasıl oy verileceği konusu ise, 3-11 Şubat 1945’te Churchill, Roosevelt ve Stalin arasında yapılan Yalta Konferansı ile çözümlenmiştir. Konferans sonucunda beş büyük devlete (Çin, SSCB, ABD, İngiltere, Fransa) veto hakkı tanınmıştır. Ardından, Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmiş ülkeler 25 Nisan 1945’de toplanarak Birleşmiş Milletler Antlaşması’nı hazırlamıştır. Antlaşma oy birliği ile onaylanarak 24 Ekim 1945’de yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler Örgütü iki çeşit üyeden oluşmaktadır. Asli üyeler, Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalayan 50 devletten oluşur. Yeni üyeler olarak adlandırılan üyeler ise BM’ye sonradan katılan ülkelerdir. BM’ye katılmak isteyen aday ülke, Güvenlik Konseyi’nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul kararıyla üye kabul edilir. Güvenlik Konseyi bu konuda karar verirken veto hakkını işletebilir. Bugün BM’nin üye sayısı 186’dır.

3.2. AMAÇLARI

Birleşmiş Milletler Şartı’nın 1. Maddesi Birleşmiş Milletler’in amaç ve hedeflerine şöyle sıralamaktadır.⁵⁸

1. Barışa yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak, barışı bozacak davranışları bastırmak ve yine barışı tehlikeye düşürecek çatışma durumlarının ortaya çıkmasını önlemek için uluslararası güvenlik ve dünya barışına hizmet edecek ortak önlemler almak;

2. Dünya barışını sağlayıcı önlemler alınırken halkların kendilerini yönetme ve eşit haklara sahip olma ilkelerine dikkat etmek;

⁵⁸ Kaplan,a.g.e.,s. 137-8

3. Ekonomik, toplumsal, kültürel ve insani türdeki uluslararası sorunları çözmek için yapılacak uluslararası işbirliğinde insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin dikkat etmek;

4. Ortak hedeflerin gerçekleştirilmesinde ulusların birbirini desteklemesini sağlamak.

3.3. FONKSİYONLARI

Birleşmiş Milletler amaç ve faaliyet olarak dünyanın en kapsamlı örgütüdür. Bu nedenle çok sayıda fonksiyonu yerine getirmektedir.

3.3.1. Siyasi Fonksiyonları

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün temel amacı dünya barışını sağlamak ve korumaktır. Bu amaca ulaşabilmek için BM, Uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek, üyelerin dış siyasetlerini uyumlulaştırmak, ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların diplomatik yollarla çözümü için zemin hazırlamak, barışa yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak gibi fonksiyonları yerine getirmektedir.⁵⁹

3.3.2. Ekonomik ve Mali Fonksiyonları

BM çalışmalarıyla üyelerin gelişme seviyesini yükseltmeyi ve dolayısıyla ülkelerin ekonomik refahını artırmayı hedeflemektedir. BM özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca bölgesel çapta ve dünya çapında ülkeler arasındaki işbirliğini ve ticaretin gelişmesinin teşvik etmektedir.⁶⁰

BM özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik mali çalışmalar gerçekleştirmektedir. Yoksulluk çeken ülkelere, kalkınmakta olan ülkelere mali kaynak sağlanarak bu ülkelerin sorunlarına yönelik proje ve yatırımlar

⁵⁹Karluk,a.g.e.,s. 117

⁶⁰ Karluk,a.g.e.,s. 121

yapılması teşvik edilmektedir. Bu ülkeler genellikle doğal kaynakları yeterli olan, ancak bu kaynakları işletebilecek teknoloji, alt yapı ve mali kaynakları yetersiz olan ülkelerdir. Bundan dolayı ülkeler kaynaklarını tam kapasiteyle kullanamamaktadırlar. BM bu ülkelere gerekli teknoloji ve altyapıyı kurabilmeleri için mali yardımda bulunmaktadır.

BM ekonomik fonksiyonlarının çoğunu kendi bünyesinde oluşturulmuş kuruluşlar çerçevesinde yürütmektedir. Bu kuruluşlar BM'ye üye tüm dünya ülkelerine açıktır ve coğrafi bir kısıtlamaya tabi değildir. IBRD; IMF, GATT, UNCTAD, UNDP, FAO, ILO bu gibi kuruluşlara örnektir. Bu tip kuruluşlara katılabilmek BM' ye üye olmak yeterlidir. Bu kuruluşların önemli kısmı özerk yapıdadır. Bunun yanında BM bünyesinde faaliyet gösteren bölgesel komisyonlarda bulunmaktadır.⁶¹

3.4. ORGANLARI

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün başlıca altı organı vardır: Genel Kurul; Güvenlik Konseyi; Ekonomik ve Sosyal Konsey; Vesayet Konseyi; Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik.

Genel Kurul örgütün en önemli organıdır. Örgüt üyesi olan tüm ülkeler Genel Kurul'a üyedir. Genel kurul yılda bir kez Eylül ayında olağan ve gerek görülürse de olağanüstü olarak toplanır. Kurul, komisyon sistemi ile çalışır. Kurul çalışmalarının çoğu komisyonlar aracılığı ile yapılmaktadır. Konular önce komisyonlarda görüşülür ve görüşülen konular Genel Kurul'da oylanır. Kurul kararları oy çokluğu ile alınır. Kurul'un kararları oy çokluğu ile alınır. Kurul'un kararları hukuki açıdan bağlayıcı değildir.

Genel Kurul'un aksine Güvenlik Konseyi 15 üyeden oluşur. Çin, Fransa, İngiltere, ABD ve Rusya daimi üye, diğer 10 üye ise süreli üyelerdir. Süreli üyeler Genel Kurul tarafından iki yıllığına seçilirler. Konsey, sürekli olarak toplanabilecek

biçimde örgütlenmiştir. Konsey'in yetkileri sadece uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile sınırlandırılmıştır. Konsey, örgütün tüm üyelerince uyulması zorunlu kararlar alabilme yetkisine sahiptir. Konsey'de öneriler oy çokluğu ile kabul edilir. Ancak daimi üyelerin veto hakkı vardır.⁶²

Ekonomik ve Sosyal Konsey, BM Antlaşmasında yer alan hedeflere ulaşmak için, uluslararası ekonomi, sosyal, kültür, eğitim, sağlık gibi konularda çalışmalar yapar, raporlar hazırlar. Genel Kurula, Güvenlik Konseyi'ne üye ülkelerde tavsiyelerde bulunur, konferanslar düzenler. Yetkisine giren konulara ilişkin olarak, Genel Kurula sunulmak üzere antlaşma tasarıları hazırlayabilir, uluslararası konferanslar toplayabilir. Konseyin 54 üyesi vardır ve üyeler üç yıl için Genel Kurul tarafından seçilir.⁶³

II. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan devletlerden ayrılan bazı üyeler Birleşmiş Milletler Vesayet Rejimine tabi kılınmakla birlikte, bu ülkelerin bir çoğu bugün bağımsızlıklarını kazandıkları için Vesayet Konseyi önemini büyük ölçüde yitirmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı BM'nin başlıca organlarından biridir. 9 yıl süreyle seçilen 15 yargıçtan oluşur. Divan üyeleri Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından seçilir. Yalnızca devletlerin Divan önünde duruşma yeteneği vardır. Divanın yargı yetkisi tarafların rızasına bağlıdır. Divan kararları taraflar için bağlayıcıdır.

Sekreterliğin başında Genel Sekreter bulunmaktadır. Sekreter Genel Kurul'un tavsiyesi üzerine Güvenlik Konseyi tarafından seçilir. Genel Sekreter Örgütünün en yüksek kademeli görevlisidir. Bütçeyi hazırlar, üye katkılarını toplar ve harcamaları yapar. Bazı konuların Güvenlik Konseyinde görüşülmesini sağlar.⁶⁴

⁶¹ Karluk,a.g.e.,s. 121

⁶² Günlübol,a.g.e.,s. 520

⁶³ Karluk,a.g.e.,s. 119

⁶⁴ Günlübol,a.g.e.,s.524

3.5. BÖLGESEL KOMİSYONLAR

Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde faaliyet gösteren bölgesel nitelikli beş komisyon bulunmaktadır ve komisyonlar genelde ekonomik amaçlara yönelik kurulmuşlardır. Komisyonlar

1. Afrika İçin Ekonomik Komisyon (ECA)
2. Asya ve Pasifik İçin Ekonomik ve Sosyal Komisyon (ECAFE)
3. Avrupa İçin Ekonomik Komisyon (ECE)
4. Latin Amerika ve Karayipler İçin Ekonomik Komisyon (ECLA)
5. Batı Asya İçin Ekonomik ve Sosyal Komisyon (ECWA)

Şeklinde sınıflandırılmıştır.

Bölgesel Komisyonlar, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in alt birimleridir.

3.5.1. Komisyonların Bölge Kalkınmasına Katkıları

Bölgesel Komisyonlar, bölge ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma çabalarına destek vermek ve yardım etmek için kurulmuştur. Amaç ülkelerin ekonomik seviyelerini yükseltmek ve bölgesel refahı artırmaktır. Komisyonlar, bölge kalkınma planlaması konusunda teknik bir forum olarak faaliyet göstermekte ve bilimsel ve teknolojik değişimi sağlamak için çalışmalar yürütmektedirler.⁶⁵

Afrika İçin Ekonomik Komisyon (ECA), Afrika kıtasında kalkınma planlaması konusunda teknik bir form olarak faaliyet göstermekte ve Afrika ülkeleri arasında ticaretin gelişmesine çalışmaktadır. Asya ve Pasifik İçin Ekonomik ve Sosyal Komisyon (ESCAP) bölge ülkelerinin refahının artmasını sağlamak amacı ile kurulmuştur. Latin Amerika ve Karayipler İçin Ekonomik Komisyon ve Batı Asya İçin Ekonomik ve Sosyal Komisyon'un kuruluş amaçları da bölge ülkeleri arasındaki işbirliğini artırmak ve bölgelerinin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmaktır.

⁶⁵ Karluk, a.g.e., s. 121-122

3.5.2. Küresel Bütünleşmeye Katkıları

Uluslararası ekonomik sistemi oluşturan ülkeler arasında çok önemli ekonomik seviye farkı vardır. Ülkelerin küçük bir kısmı çok ileri bir ekonomik gelişim yaşamışken büyük kısmı geri kalmıştır. Aradaki ekonomik fark ülkeler arasında eşitsizliklere yol açmaktadır. Eşitsizliğin giderilmesinin yolu ise gelişmemiş ülkelerin kalkınma sürecine dahil edilmesidir.⁶⁶ Yukarıda da belirttiğimiz gibi Komisyonlar geri kalmış bölgelerin kalkınması için faaliyetlerde bulunmaktadır. Bölge ve ülkelerin ekonomi ve ticaretlerinin gelişmesi için çalışmalar yürütmekte ve ülkelere bilgi ve teknoloji aktarmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda ülkelerin ekonomik seviyeleri ve gelişmişlik düzeylerinin artırılması amaçlanmaktadır.⁶⁷

Avrupa İçin Ekonomik Komisyon (ECE) Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak için çalışmakta ve bu ülkeler arasındaki işbirliğini artırmayı, üyelerin gelişme seviyesini yükseltmeyi, ticareti geliştirmeyi, bilimsel ve teknolojik değişimi sağlamayı amaçlamaktadır. Gelişmemiş ülkelere yönelik kurulan diğer komisyonlar ise üyeler ile diğer dünya ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirerek ekonomilerini kalkındırmayı amaçlamaktadır.

Gelişmiş ülkelerin zengin ulusal piyasaları vardır ve dünya ticareti büyük oranda gelişmiş ülkelerin kendi aralarında yoğunlaşmıştır. Bundan dolayı gelişmemiş ülkelerin kalkınma sorunları göz ardı edilmiştir ve bu ülkeler küresel ekonomi ile entegre olmamışlardır. Komisyonlar ülkeler arasındaki ticareti ve işbirliğini teşvik etmek ve geliştirmek yoluyla geliştirmekte olan ülkeleri dünya ticaretine katmayı amaçlamaktadır. Böylece gelişmemiş ülkelerde sisteme dahil edilmesiyle küreselleşme süreci daha geniş bir alana yayılmış olacak ve dünyada ekonomik bir bütünleşme sağlanacaktır. Bunun yanında ülkelerin gelişme düzeyleri arttıkça ülkeler sistemde daha fazla yer almak isteyecektir.

⁶⁶ Dulupçu, a.g.e., s. 68

⁶⁷ Karluk, a.g.e., s. 121.

3.6. BM. KALKINMA PROGRAMI (UNDP)

BM kuruluşlarının uygulamalı bir eşgüdüm yönetimi 1956 yılında Genel Kurul tarafından oluşturulan BM Kalkınma Programı'na (UNDP) kalmıştır. Gönüllü katkılara bağımlılığı dolayısıyla sınırlı olan UNDP'nin asıl gücü, politika ve paradigmlar üzerindeki etkisinden gelmektedir. Yardım sisteminin içindeki fikirler savaşında UNDP, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ve BM Çocuk Fonu (UNICEF) ile birlikte bazen Washington'dan gelen baskın fikirlerden tek resmi ayrılmayı sergiler.⁶⁸

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program: UNDP), Birleşmiş Milletler sisteminde gelişme yolunda olan ülkelere yapılan teknik yardımların çok büyük bir kısmını karşılamakta ve bu yardımları koordine etmektedir. Programın amacı, GYÜ'lere ekonomik ve sosyal kalkınma yardımı sağlamak, onların BM Sözleşmesi çerçevesinde ekonomik ve siyasi bağımsızlıklarını güçlendirmek ve sağlanan gelişmeden bütün ülke halkının yararlanmasını temin etmektir.

UNDP, özellikle “en az gelişmiş ülkeler” in kalkınma çabalarına özel bir önem vermektedir. Bu ülkeler şunlardır: Afganistan, Bangladeş, Benin, Butan, Bostvana, Burkina Faso, Myanmar (eski Birmanya veya Burma), Burundi, Cabo Verde, Orta Afrika, Cumhuriyeti, Çad, Komor Adaları, Cibuti, Etopya, Ekvator Ginesi, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Haiti, Kiribati, Laos, Leotho, Malavi, Maldivler, Mali, Moritanya, Vanuatu, Nepal, Nijer, Raunda, Sao Tome ve Principe, Sierra Leone, Somali, Sudan Togo, Tuvalu, Uganda, Tanzanya ve Yemen

BM sistemi içinde bir ülkenin en az gelişmiş ülke (least developed country: LDC) olarak belirlenmesinde **Kalkınma Planlama Komitesi** (Committe for Development Planinig: CDP), kişi başına düşen milli gelir, okuma yazma oranı ve imalat sanayinin gelişme durumu gibi kriterleri esas almaktadır. Bu statüden

⁶⁸ Sogge,a.g.e.,s. 74-75

yararlandırılması Komite’ce uygun görülen ülkelerin durumları daha sonra ECOSOC ve BM Genel Kurulu tarafından onaylanmaktadır.⁶⁹

BM içinde en az gelişmiş ülkelere teknik yardım, 1948 yılında başlatılmış ve Genişletilmiş **Teknik Yardım Programı** (EPTA) 1949’da yürürlüğe konmuştur. 1952’de ekonomik Kalkınma İçin özel Birleşmiş Milletler Fonu kurulması amacıyla çalışmalar yapılmış ve 1 Ocak 1959 tarihinde **Birleşmiş Milletler Özel Fonu** (UNSF) faaliyete geçmiştir. Fon’un amacı, en az gelişmiş ülkelerin sermaye kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilmeleri için onlara teknik ve insangücü yardımında bulunmaktadır. Fon, bu ülkelere sermaye transferi yapmamaktadırlar.

22 Kasım 1965 tarihinde EPTA ve UNSF. **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı** adı altında yeniden düzenlenmiştir. UNDP, Birleşmiş Milletler ’in bir organıdır. EPTA ve UNSF kurulduğundan 1965 yılına kadar en az gelişmiş ülkelere 2 milyar dolar yardımda bulunmuştur. UNDP tarafından finanse edilen projelerin büyük bir kısmı, BM sistemi içinde FAO, ILO, WHO, ITU, UNIDO, IBRD, UNESCO gibi kuruluşlarca yerine getirilmektedir. UNDP kaynakları, BM içinde gönüllü olarak katkıda bulunan ülkelere karşılanmaktadır. Program’dan yardım alan ülkeler sadece, projelerinin mahalli giderlerini üstlenmektedir. UNDP’na BM üyesi her ülke katılabilir.⁷⁰

Program’ın iki temel organı vardır. Bunlar, Yönetim Konseyi ve Genel Müdür’dür. **Yönetim Konseyi**’ne 48 ülke üye olup bunun 27 adedi gelişme yolunda olan, 21 adedi de sanayileşmiş ülkelerdir. Süresi üç yıldır. 16 üyelik için ECOSOC tarafından her yıl seçim yapılır. BM Genel Sekreteri tarafından ECOSOC’a danışıldıktan sonra atanır ve Genel Kurul tarafından onaylanır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde birçok Özel Fon kurulmuştur: **BM Sermaye Kalkınma Fonu** (UN Capital Development Fund: UNCDF), **BM Kalkınma İçin Bilim ve Teknolojik Fonu** (UNFSTD), **BM Doğal**

⁶⁹ Karluk,a.g.e.,s. 122

⁷⁰ Karluk,a.g.e.,s. 123

Kaynakların Çıkarılması İçin Fonu (UNRFRNSE), BM Gönüllü Programı (UNVP), BM Kadınların Geliştirilmesi Fonu (UNIFEM), Bunlar arasında **BM Sermaye Kalkınma Fonu**, 1966 Aralık ayında en az gelişmiş ülkelere çok düşük faizle uzun dönemli kredi vermek veya bağışta bulunmak üzere kurulmuş ve 1 Ocak 1977 tarihinde faaliyete geçmiştir. Fakat Dünya Bankası'nın bir yan kuruluşu olan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ile benzer amaçları paylaştıkları için gelişmiş ülkeler tarafından bu Fon pek ilgi görmemiştir.

3.7. UZMANLIK KURULUŞLARI

BM sistemi içinde 18 adet uzmanlaşmış kuruluş vardır. Bunlar, özel antlaşmalarla BM'ye bağlıdır. Otonom nitelikte olup BM'nin birer organı değildirler. Ekonomik ve Sosyal Konsey bu kuruluşların çalışmalarını sadece koordine eder. Bu kuruluşlar şunlardır:

- Gıda ve tarım Örgütü (FAO)
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)
- Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)
- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)
- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)
- Uluslararası Tarımsal Gelişme Fonu (IFAD)
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
- Uluslararası Deniz Taşımacılığı Örgütü (IMO)
- Uluslararası Para Fonu (IMF)
- Uluslararası Haberleşme Birliği (ITU)
- BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)
- BM Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)
- Yeni Çeşit Bitkileri Koruma Uluslararası Birliği (UPOV)
- Uluslararası Posta Birliği (UPU)
- Dünya Meteoroloji Örgütü (WHO)
- Dünya Turizm Örgütü (DTÖ)
- Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO)

- Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

Uzmanlık kuruluşlarının herbirinin kendi kuruluş yasaları, bütçeleri yönetim yapıları ve karar mekanizmaları vardır. Belli sayıda üye devletin aralarında yaptıkları anlaşmalarla kurulmuşlardır. Görev alanları giderek genişleyen bu kuruluşlar, daha önceleri ulusal devletlerin yetkisinde olduğu kabul edilen askeri hazırlık, verimlilik, fiyat ve gümrük vergilerini belirleme ve doğal kaynaklara ilişkin konularda da söz sahibi olmaya başlamışlardır.⁷¹

3.7.1. Kuruluşların Uluslararası Üretim Sistemine Katkıları

Uluslararası üretim büyük oranda dünyanın belli bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerin dışında kalan ülkelerin uluslararası üretim sürecine önemli bir katkısı olmadığı göz önündedir. BM, uzmanlık kuruluşları aracılığı ile üretim dışında kalmış bu bölgeleride sürece dahil etmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem ulusal hem de uluslararası ekonomide bir gelişim yaratılması düşünülmektedir.

Uzmanlık kuruluşlarından biri olan BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), üye devletlerin üretimde etkinliğinin artırılmasını, gıda ve diğer tarımsal ürünlerin daha düzenli dağılımının sağlanması kırsal kesimde yaşayanların hayat seviyesinin yükseltilmesi ve böylece dünya refahının artırılarak insanlığın açlıkla mücadelesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Tarımsal Kalkınma İçin Uluslararası Fon (IFAD) geliştirmekte olan ülkelerin tarımsal üretimini artıracak ve verimliliği yükseltecek projeleri desteklemektedir. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)'nın kuruluş amacı ise geliştirmekte olan ülkelerin sınai üretimini teşvik etmektedir. GOÜ'lerde mahalli kaynaklar ile insan gücünün tam kullanımını sağlayan sanayilerin kurulmasına katkıda bulunmak için çalışmaktadır.

⁷¹ Kadan,a.g.e.,s.149

3.7.2. Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Sosyal Gelişimine Katkıları

Az gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarının başında yoksulluk gelmektedir. Ancak az gelişmiş ülkeler yoksulluk sorununu kendi güçleriyle aşacak yetenekte değildirler. Bu nedenle de uluslararası yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. BM Uzmanlık Kuruluşları bu kapsamda, düşük gelirli ülkelerdeki ekonomik ve sosyal kalkınma projelerini desteklemekte ve açlığa, gıdasızlığa, fakirliğe karşı uluslararası çapta faaliyet göstermektedir.

Uzmanlık kuruluşları, az gelişmiş ülkelerin üretimde etkinliğinin artırılmasını, gıda ve diğer tarımsal ürünlerin daha düzenli dağılımının sağlanmasını, kırsal kesimde yaşayanların hayat seviyelerinin yükseltilmesini ve böylece dünya refahının artırılarak insanlığın açlığa karşı savaşta başarıya ulaşmasına katkıda bulunmasını amaçlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelere tarımsal kalkınma için ek mali kaynak sağlamaktadırlar. Özellikle gıda sıkıntısı çeken ülkelerde gıda üretimini artıracak ve verimliliği yükseltecek projeleri desteklemektedirler.⁷²

Uzmanlık kuruluşlarının bir diğer amacı ise az gelişmiş ülkelerin sanayi kalkınmalarını teşvik etmek ve diğer ülkeler ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmektedir. Kuruluşlar, özellikle az gelişmiş ülkeleri imalat sanayisindeki payını artırması için çalışmalarda bulunmaktadır. Bu ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmak için kaynak transferi yapmaktadırlar.

UNIDO, GYÜ'lerin sınai kalkınmalarına yaptığı özel teknik proje katkılarını artırabilmek, sanayileşmiş ülkelerdeki işadamları ile GYÜ'lerdeki proje sorumluları arasında ki ilişkileri geliştirebilmek için Köln, Milan, Paris, Seul, Tokyo, Viyana, Varşova, Vaşington ve Zürih'te bölgesel yatırım teşvik bürolarını faaliyete geçirmiştir. Bu amaçla, çeşitli sanayi dallarında sınai teknikler hakkında sempozyumlar, seminerler ve eğitim programları düzenlemektedir. UNIDO, Özel

⁷² Karluk,a.g.e.,s.124

Sınai Hizmetler (SIS) adı altında bir program yürütmekte ve bu Program'dan, normal bütçeden karşılanamayan acil yardım harcamaları yapılmaktadır.⁷³

BM'in bir uzmanlık kuruluşu olduğu için harcamalarını, üye ülkelerin katkılarıyla karşılanması gerekir. Buna rağmen UNIDO'nun, teknik işbirliği çerçevesindeki faaliyetlerinin büyük bir kısmını UNDP sağlamaktadır. Bu konuda UNIDO, bir uygulayıcı birimi olarak çalışmaktadır. Bazı özel UNIDO projeleri, 1976'da kurulan Sınai Kalkınma Fonu'ndan (IDF) finanse edilmektedir.

UNIDO, sınai kalkınma uzmanları dünyanın değişik bölgelerine gönderip, Birleşmiş Milletler hesabına araştırma-inceleme çalışmaları yapmaktadır. UNIDO'nun sanayi yardım fonlarının en büyük kısmı Afrika, Pasifik ve Latin Amerika'ya gitmektedir. Yapılan yardımlar en çok tarımsal sanayi, alternatif enerji kaynakları, kimya metalürji sanayi , mühendislik hizmetleri ve profesyonel eğitime yöneliktir. UNIDO'nun gelişme yolunda olan ülkelerin sınai kalkınmalarına olan katkısı, özel teknik yardım projeleri aracılığıyla olmaktadır. Bu teknik yardım projeleri hükümetlerin teklifleriyle hazırlanmakta olup, UNIDO faaliyetleri içinde en büyük paya sahiptir.

ITC'nin amacı, GYÜ'ler ile birlikte çalışarak onların dış ticaretlerinin gelişmesini sağlamak, ihracatların artmasına yardımcı olmak ve ithalatlarının rasyonalize edilmesine katkıda bulunmaktır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Merkez, bölgeler arası nitelikteki projeleri teknik iş birliği içerisinde uygulamaya koymaktadır. Bu projeler, ITC'nin Cenevre'deki merkezinden yönetilir. Projeler ilgili GYÜ'ler tarafından onaylandıktan sonra ITC tarafından görevlendirilen ticareti geliştirme uzmanları tarafından uygulanır.⁷⁴

⁷³ Karluk, a.g.e., s.125

⁷⁴ Karluk, a.g.e., s.132-133

3.7.3. İşgücü ve Emek Sürecinde Oynadığı Düzenleyici Rol

Birleşmiş Milletler'in iş gücü sürecini düzenleyen temel uzmanlık kuruluşu Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO)'dür. ILO 1946 yılından itibaren BM bünyesinde faaliyet göstermektedir.

ILO'nun amacı, kendi Sözleşmesi'nin önsözünde ve 1944 yılında toplanan genel konferansta kabul edilen **Filadelfiya Bildirisi**'nde belirtilmiştir. Buna göre ILO, uluslararası emek sözleşmesini düzenler ücretler, çalışmalarının çalışma saatleri ile sosyal güvenlik konularında asgari standartlar koyan tavsiyelerde bulunur. Böylece, işçilerin çalışma ve hayat şartlarının düzeltilmesine katkıda bulunur. Bu amaç doğrultusunda ülke yetkilerine yol gösteren uluslararası emek standartları belirler, hükümetlere yardımcı olmak üzere kapsamlı teknik işbirliği programları hazırlar bu çalışmaların etkinliğinin artması için eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde bulunur.

ILO'nun faaliyetleri daha çok işçi sorunları ile ilgili olarak araştırmalar yapmak, istatistikler derlemek, uluslararası sosyal sözleşme tasarıları hazırlamak ile teknik yardım konularında yoğunlaşmıştır. Bunlardan ülkeleri bağlayacak sosyal düzenlemeler yapılması ile ilgili çalışmalarda çok az başarıya ulaşılmıştır. Bunun sebebi, ILO'ya üye ülkelerin çok farklı politik, ekonomik ve sosyal yapıya sahip olmalarıdır. Dolayısıyla Uluslararası İşçi Konferansında kabul edilen sözleşmelerden çok azı üye ülkelere onaylanmıştır. Fakat ILO'nun özellikle GYÜ'lere yapmış olduğu teknik yardımlar, bu konuda önemli bir yere sahiptir. Yılda ortalama 150 milyon dolar civarında bir teknik yardım bu fasıldan gerçekleştirilmektedir.

1961 yılında Cenevre'de **Uluslararası İşçi Araştırmaları Enstitüsü**, 1965 yılında Torino'da (İtalya) **İleri Teknik ve Mesleki Eğitim Uluslararası Merkezi** kurulmuştur. ILO, BM sistemi içinde diğer bütün uzmanlık kuruluşları ve organlarında istihdam sorunlarını gündeme getirmeye çalışmakta ve bunun için bir **Dünya İstihdam Programı**'nı başlatmış bulunmaktadır. Program'ın amacı, özellikle

GYÜ'lerde karar verici durumda olan yöneticilere, istihdamı teşvik politikalarını belirlemede ve bunları yürürlüğe koymada yardımcı olmaktadır.

3.7.4. Bilgi ve Teknolojinin Uluslararası Dolaşımına Katkıları

Küresel alanda bilgi ve teknolojinin temel üreticileri gelişmiş ülkelerdir. Teknolojinin temel üreticileri gelişmiş ülkelerdir. Teknolojinin bu küresel ürünleri, teknoloji üretmenin avantajını kullanarak teknolojinin dünya çapında yayılmasını kendi istedikleri hızda gerçekleştirerek bu sayede gelir ve kar düzeyini yüksek tutup, kendi ekonomilerinin gelişmiş düzeyine pozitif katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle de teknolojinin gelişmiş ülkeler dışına yayılması gecikmektedir.⁷⁵ Bu nedenle BM'ye bağlı uzmanlık kuruluşları gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte gerçekleştirdikleri seminer, eğitim çalışmaları gibi faaliyetlerle ve teknik yardım projeleri ile ülkelerin teknik gelişimine katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu faaliyetler kapsamına teknik insan gücünün eğitimi, kalite kontrol, proje hazırlama ve planlama gibi konular girmektedir. Böylece bilgi ve teknolojiye gelişmekte olan ülkeleri sınırlı da olsa ulaşması sağlanacaktır.

UNIDO, kurulduğundan 1985 yılındaki değişikliğe kadar her dört yılda bir konferans düzenlenmiştir. Birinci Konferans 1971 yılında Viyana'da yapılmış ve bu Konferans'ta uzun dönemli sınai kalkınma planı stratejisi görüşülmüştür. İkinci Konferans, Peru'da (Lima) 1975'de gerçekleştirilmiştir. Konferans sonunda yayınlanan bildiri ile dünya nüfusunun yaklaşık dörde üçünü oluşturan GYÜ'lerin sınai üretimlerini, 2000 yılına kadar dünya imalat sanayi katma değerinin %25'ne çıkarmaları hedef olarak alınmıştır. Üçüncü Konferans 1980'de Yeni Delhi'de düzenlenmiş ve Lima hedefine ulaşmak için Yeni Delhi Bildirisi ve Eylem Planı yayınlanmıştır. Bu Plan'da, sanayileşmenin stratejik önemine değinilmiş, gelişmiş ülkelerden gelişme yolunda olanlara teknoloji transferi üzerine durulmuştur. Sınai ve yarı mamul ticaretinin gelişmesi amacıyla sanayileşmiş ve gelişme yolunda olan ülkelerin alması gereken önlemlere yer verilmiştir. Ayrıca, GYÜ'lerde sanayileşmenin hızlandırılabilmesi için bu ülkelere önemli miktarda kaynak transferi yapılması istenmiştir.⁷⁶

⁷⁵ Dulupçu, a.g.e., s. 49

⁷⁶ Karluk, a.g.e., s.132

3.8. KARAR ALMA UYGULAMA SÜREÇLERİ VE MERKEZ ÜLKELERİN KARARLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

BM Örgüt'ünün karar organı Genel Kurul'dur. Örgüt'ün temel konuları Genel Kurul'da görüşülür. Kararlar oy çokluğu ile alınır. Ancak bazı organların üyelerinin seçilmesi, Örgüt'e üye kabul etme ve üyelikten çıkarma gibi konularda üçte iki oy çokluğu aranır. Örgüt'teki her üyenin oyu eşit derecededir.⁷⁷

Örgüt'ün karar organı Genel Kurul'dur. Fakat BM'nin kurucu Antlaşması gereği örgütün en etkin organı Güvenlik Konseyi'dir Konsey'in on beş üyesi vardır. Bu on beş üyeden onu sürekli değişirken beş üye sürekli ve bu beş üyenin veto hakkı vardır. Yöntem sorunları dışında kalan tüm önemli sorunlar hakkında karar alabilmesi için bu beş üyenin oybirliğine varması ve toplam dokuz oy sağlaması gerekir.

II. Dünya Savaşı sonrasında güç durumunu yansıtan ve Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimi üyenin (Çin, Rusya, ABD, Fransa, İngiltere) dönemin temel aktörleri olduğunu gösteren BM tablosu, bugün içinde aynı görünümünü arz etmektedir. Böylesine büyük bir örgütlenmenin ve güç unsurunun, sistemin yalnızca birkaç aktör devletinin hizmetine sunulmuş olması, antlaşmalarda yer alan üyelerin egemen eşitliği ilkesine uymadığı gibi, daha zayıf olanlar aleyhine bir tehdit ögesi olduğu da göz ardı edilmemelidir. Çünkü Birleşmiş Milletler üye devletler üzerinde askeri önlemler kullanılmasına varan yaptırımlar uygulayabilme sahip önemli bir kurumsal yapıdır.⁷⁸

Birleşmiş Milletler'in karşı karşıya bulunduğu büyük devletlerin yönlendirme ve talepleri doğrultusunda çalışmak zorunluluğu, hemen tüm hükümetler arası örgütlerin doğası gereği karşı karşıya bulundukları bir problemdir. Çünkü hemen her örgütün varlığını devam ettirebilmesi açısından sistemdeki aktör devletlerin mali, kurumsal ve siyasal desteğine ihtiyaç duymakta, aksi halde ise

⁷⁷ Günlübol, a.g.e.,s. 519

⁷⁸ Arıboğan, a.g.e.,s. 207

işlevsiz kalmaktadır. Bugün Birleşmiş Milletler'in barışı koruma operasyonlarının tüm maliyetlerinin %30,4'ü ABD tarafından karşılanmaktadır. Doğaldır ki herhangi bir barışı koruma operasyonunda ABD hükümetinin bilgi ve insiyetifi dışında karar almak ve uygulamak imkansız hale gelmektedir. Dolayısıyla hangi barışın korunup hangisinin korunmayacağı da örgüt politikası ile alakalı olmayıp tamamen belli devletlerin çıkarlarına yönelik olarak kararlaştırılmaktadır.⁷⁹

⁷⁹ Arıboğan, a.g.e.,s. 209

SONUÇ

Büyük ölçüde ekonomik, toplumsal, kültürel ve insani sorunlara yönelmek için kurulmuş olan BM. demokratik kurallar tabidir. Bu şartlar altında yardım sistemini yönetmek için dünyanın en üst demokratik formunun bu olması gerekiyor. Bu dördüncü ayaklık mertebesi, “BM’nin kendi doğasının ve kurucularının birincil varlık nedeninin demokrasiyi hem siyasi hem de iktisadi anlamda dünya ölçeğinde yaymaktan çok bu güçler, ECOSOC’un küresel yardım politikasını tanımlayan ana form halinde gelmesi için ellerinden geleni yaptılar.

BM kuruluşları yardım sistemine resmi fermanlarla girmişlerdir. Bunlar tarihsel olarak siyasi, hukuki ve mali destekten yoksun kalmışlardır. İki tür iyimserlik BM yardımının büyük bir kısmının çıkmaza girmesine neden olmuştur.

İlk olarak teknik ve bilimsel uzmanlığa dair bir iyimserlik örgütleyici kültürlerin dikkatini mesleki bilgiyle onun sorun çözme gücüne odaklanmış örgütleyici kültürlerin oluşmasına yol açtı: Sağlık meseleleri tıp uzmanlarına, tarımsal ilerleme tarım ve hayvancılık uzmanlarına vb. terk edilmeliydi. BM uzman kollarının durumunu ve teknik iş bilgilerini, çoğu zaman yüksek vasıflı olmasını sağlayacak kadar geliştirmeye yaramış olsa da kalkınma politikasını politik yanından tamamen arındırdı.İktidar melesi, hizmetlerden eşit faydalanma, geçim, emniyet ve yurttaş özgürlükleri yıllarca gündem dışında kaldı. Gündemi teknik meselelerle sınırlı tutmak en az dirençle karşılaşmanın yoluydu. İskoçlarında uzmanlaşma mantığı çevresinde, bazıları küresel hizmetler veren, halka karşı sorumlu kuruluşlardan ziyade kişisel derebeylik gibi yönetilen, rekabet halindeki kuruluşların parçalı bir yapısı gelişti.

İkinci iyimserlik noktası ise BM kadar mekanizmasındaki güneyli çoğunluğun, kuruluşları Güney’in sorunlarına daha hassas hale getireceğine olan inançtı. Yardım demokratikleştirileceği, yoksul ülkeler tarafından, yoksul ülkeler için idare edileceği umutları vardı. Ama kaynak üzerinde hakimiyet eksikleri nedeniyle Güneyli çoğunluğun oyları pek bir işe yaramadı.Güneyliler,özellikle

muhalif sesler yükseltenler,gerek gündem belirlemede,gerek anahtar mevkilere insanların atanması konularında sürgün edilmeye karşı karşıya kaldılar.Liderlik ile anahtar kuruluşların idaresi, bugüne kadar,oransız bir şekilde kuzey Atlantik ülkelerinin vatandaşlarının elinde olmuştur.

BM kuruluşlarının sayısının (2001 yılında 38 tane, artı çok sayıda BM fonu) artırılması ile onların aralarındaki rekabet, daha,daha gelişmiş bir hassasiyet beklentisinin aksine açık,demokratik uygulamaları iyice bozmuştur. BM'nin yaklaşık 35 çok düşük gelirli ülkeyi içine alarak düzenlediği yuvarlak Masa Konferansları,bağışta bulunanları alıcı hükümetleri dinlenme ve onlarla birlikte çalışma konusunda teşvik etmiş olabilir. Ama BM kuruluşlarının krizler ve kalkınma sorunları hakkında otoritelerinin ve teknik iş bilgilerini uyguladıkları yerlerde, müteessir ülkelerin siyasi liderleri, gerçekte kendilerinin olan sorumluluklara omuz silkmışlerdir. BM'lerce resmedilen ,ama hiçbir şekilde bu resimle sınırlı kalmayan yardım sistemi,hem yukarı hem de aşağı doğru sorumluluğu yerinden söküp 1990'lı yıllarında şaşırtıcı bir biçim de Afrika ülkelilerinin yaşadığı krizde görüldüğü gibi, olumsuz durumlara karşı hazırlıklı olup tepki göstermeyenlere uygulanacak her hangi bir yaptırım olmadığı uluslar arası düzeylere taşımıştır.⁸⁰

⁸⁰ David Sogge, **Kaşık ve Kepçe**, Çitlembik Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 61-62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

GİRİŞ

II.Dünya savaşı'ndan önce dünya ekonomisinin üst üste yaşadığı büyük krizler bu konuda tedbir alınması zorunlu hale getirmiştir. Sistem içerisinde siyasi ve ekonomik açıdan ön plana çıkan devletler, Dünyadaki ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanabilmesi için çalışmalar başlatmış ilk olarak BM kurulmuştur.Daha sonraki çalışmalar ise BM çerçevesinde sürdürülmüştür. Bu çalışmalar ticaret, para ve kalkınma olmak üzere üç ayak oturtulmuştur.

IMF'nin kuruluş amacı dünya finans sisteminin istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasıdır.IMF,finans sıkıntısı çeken üyelerine yardım edecek,döviz kurlarının sağlıklı işlemlerini sağlayacak ve üyeleri arasındaki işbirliğini geliştirerek krizlerin yaşanmasını önleyecekti.IMF kuruluşunda sabit döviz kuru ve sermaye kontrollerini benimsemişti . 70'lere kadar bu sistem başarıyla sürdürüldü.Ancak bu dönemde sabit döviz kur politikasının çökmesiyle birlikte IMF kuruluş amacından saptı ve başarısız olmaya başladı.IMF'nin asıl kuruluş nedeni dünyada ekonomik krizleri önlemektir. Ancak 70'lerden sonra dünya ekonomisi sürekli bir kriz ortamına girdi. Bu durum günümüze kadar devam etti ve dünya ekonomisi hala istikrara kavuşturulamadı. IMF krizlere zamanında müdahale edemedi,ettiğinde ise etkili olamadı.Krizleri önleyecek ve etkisini azaltacak bir mekanizma geliştiremedi.IMF müdahalelerine rağmen krizler sürdü,hatta dahada derinleşti Ülkeler yıllarca krizlerin etkisini anlatamadı.

IMF'nin asıl uzmanlık alanı gelişmekte olan ülkelerdir.Bu ülkelerin küresel finans sistemine entegresinin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi son 20 yılda IMF'nin sorumluluk alanındadır.Dünyada yaşanan krizlerin tamamı gelişmekte olan ülkelere kaynaklanmıştır.Zayıf finans yapılarıyla bu ülkeler sistemin kırıma

noktaları olmuşturlar.Bu nedenle IMF'nin son çeyrek yüzyıldaki çalışmalarının çoğu bu ülkelere yönelik gerçekleşmiştir.

4.1. KURULUŞU

II. Dünya Savaşı sürerken savaştan sonra kurulacak olan yeni uluslararası para sistemine ilişkin olarak İngiltere, ABD, Fransa ve Kanada çeşitli çalışmalar yapmış, İngiltere ve ABD kendi aralarında bir anlaşmaya varmışlardır. ABD ve İngiltere'nin yaptığı bu anlaşma Haziran 1944'te diğer ülkelerle birlikte tartışılmış ve sonuçları 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında toplanan BM para ve finans Konferansı'na sunulmuştur.⁸¹

Temmuz 1944'te 44 ülke delegesinin katılımıyla Bretton Woods'ta toplanan konferansın amacı, savaş sonrası küresel ekonomi için yeni bir çerçeve oluşturmak;. Ulusal bağımsızlığı güçlendirecek ve gelecekte mali krizleri önleyecek istikrarı bir uluslararası para sistemini kurmaktır. Temel öneri, sabit döviz sistemiydi. Böylece ülke piyasalarında yaşanabilecek dalgalanmalar önlenecekti.⁸²

Konferans sonucunda, savaştan sonraki uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır. Bretton Woods Anlaşması ile dünya çapında iki büyük mali kuruluş yaratılmıştır. Bunlar, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu(IMF)'dur.⁸³

IMF'nin kuruluş nedeni, savaşın yıkımından ve büyük bir ekonomik bunalımından çıkmış dünya ekonomisini istikrara kavuşturmaktır. IMF, sabit döviz kurları ve sermaye kontrollerinin varolduğu bir dünya için tasarlanmıştır. Görevi, uluslararası ticaretin yayılmasına ve dengeli büyümesine yardımcı olmak ve yüksek düzeyde istihdam ve reel gelirin desteklenmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunmaktır.⁸⁴

⁸¹ Karluk,a.g.e.,s. 287.

⁸² Elwood,a.g.e.,s. 27.

⁸³ Karluk,a.g.e.,s. 287.

⁸⁴ Elwood,a.g.e.,s. 27

4.2. AMAÇLARI

Fon'un amaçları, IMF'yi kuran Ana sözleşmesinin 1. maddesinde 6 adet olarak belirtilmiştir. Bu amaçlardan ilk ikisi, uluslararası parasal işbirliğinin teşvik edilmesi ve uluslararası ticaretin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu maddeye göre uluslararası ticaretin dengeli büyümesini ve gelişmesini kolaylaştırmak ve böylece ekonominin ana hedefi olan istihdamı üst düzeyde oluşturmak, reel gelir seviyelerini artırmak ve üye ülkelerin üretken kaygılarının gelişmesine katkıda bulunmak, uluslararası ticaretin ve işbirliğinin artırılmasına engel oluşturulabilecek düzenlemelerin ortaya çıkmasına engel olmak, IMF'nin temel amacı olarak saptanmıştır.⁸⁵

IMF'nin asıl amaçları ise 6. fıkrada belirtilmiştir. Buna göre IMF, üye ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarını azaltmada onlara yardımcı olacaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için, dış ödeme güçlükleri ile karşılaşan üye ülkelere gerekli kaynak yardımında bulunacak (5 nci fıkra), döviz kurlarında istikrarı teşvik edecek, üyelerin rekabetçi devalüasyonlara başvurmalarına engel olacaktır (3 ncü fıkra). 4 ncü fıkrada bir diğer amaç da, dünya ticaretinin gelişimine zarara vermemek için cari işlemler hesabındaki kalemlere uygulanan döviz kontrollerinin kaldırılması ve üyeler arasında çok taraflı bir ödemeler sisteminin kurulmasıdır. Özetle belirtmek gerekirse IMF, dış ödeme gücü çeken üye ülkelere kredi açarak onların dış dengelerini sağlamaya yardımcı olmak ve uluslararası para sisteminin dengeli dış şekilde işlemesine katkıda bulunacaktır.⁸⁶

⁸⁵ Ufuk Şanlı, IMF, Selis Kitaplar, İstanbul, 2002, s. 17.

⁸⁶ Karluk, a.g.e., s. 288

4.3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE YÖNELİK POLİTİKALARI

Son yıllarda, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (Dünya Bankası IBRD) gündeminde önemli yer tutan gelişme yolunda olan ülkelere yoksulluğun azaltılması politikaları çerçevesinde, diğer uluslararası kuruluşlarla birlikte IMF'de çaba harcamaya başlamıştır. Bu çerçevede IMF;

- Üye ülkelerde uygun makroekonomik ve yapısal politikalar uygulanmasını ve sürekli bir büyümenin sağlanmasını desteklemektedir,

-Üye ülkelerde uygulanan politika reformlarının sonuçlarının yoksul kesimler üzerinde muhtemel etkilerinin değerlendirilmesi konusunda yardımcı olmaktadır,

-IMF programlarının yoksul kesim üzerinde olumsuz etkiler yapması durumunda reform programlarına sosyal güvenlik sisteminin dahil edilmesi konusunda üye ülkelere katkıda bulunmaktadır,

-Fon'un desteklediği programlar uygulansın veya uygulanmasın, üye ülkelerde sosyal güvencenin sağlanması konusunda teknik yardım sağlamaktır.⁸⁷

IMF, Kalkınmakta olan ülkelere, geçiş sürecinde yalnızca istikrar değil aynı zamanda büyüme sağlayabilmeleri için de yardım etmeyi amaçlamaktadır.

IMF, gelişmekte olan ülkelerin ödeme dengesi sorunlarını hafifletmek için bu ülkelere uygun şartlar ile ek finansman sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelere en düşük gelirli olanlara, Dünya Bankası'nın da işbirliği ile düşük faizli krediler vermektedir.⁸⁸

⁸⁷ Karluk, a.g.e.,s. 288

⁸⁸ Stiglitz, a.g.e.,s. 131

Fon, kredi verdiği ülkelerde gelirin adil bir şekilde dağılımı bir şart olarak ileri sürmüyor ise de, IMF kaynakları kullanılarak ülkede ekonomik istikrar programı uyguladığı sürece, gelir seviyesi düşük kesimin korunmasına özel bir önem vermektedir.⁸⁹

4.4. YAPISI, YÖNETİMİ, ÜYELERİ VE İŞLEYİŞİ

IMF, üç organ tarafından yönetilir. Bunlar, Guvernörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Genel Direktörlüktür.

Kurumun ana karar organı olan Guvernörler Kurulu'na her üye ülke, dilediği şekilde guvernör ve yedek temsilcisini atayabilmektedir. Guvernör ve yedek temsilcisi 5 yıllık bir süre için atanırlar. Kurul iki senede bir başkan ile yürütme kurulu üyelerini kendi içinden seçmek zorundadır. Kurul yılda bir sefer toplanmaktadır. Guvernörler Kurulu'nda alınan kararlarda her ülke bir sabit oya sahiptir ancak bunun dışında sermayeye ve katılımıyla doğru orantılı oylara sahiptir. Bununla birlikte, üye ülkeler fondan çektikleri para kadar oy kaybetmekte, buna karşın fondan parası çekilen ülkeler aynı oranda oy kazanmaktadırlar.

Yönetim Kurulu, IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu daimi karar organıdır, Guvernörler Kurulu'nun devretmiş olduğu yetkilerinin bir kısmını kullanır. Kurul, 24 direktörden oluşur. Bu sebeple **İcra Direktörleri Kurulu**'da denir. Direktörlerden 5'i, Fon'a en çok katkıda bulunan diğer ülkeler bir deyişle en çok kotaya sahip olan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve Japonya tarafından atanır. Seçim yapıldığı yıl ile ondan önceki yıl milli parası Fon işlemlerinde en çok kullanılan ülke ilk beş ülke arasında bulunmuyorsa, bu ülke Yönetim Kurulu'na direktör atar. Suudi Arabistan, 1978 yılından bu yana Kurul'a bu yöntem ile direktör vermektedir. Çin ve Rusya IMF'ye üye olduktan sonra, kendi temsilcilerini doğrudan atamaktadırlar. 24 üyenin 16'sı geriye kalan ülke temsilcileri arasında iki yılda bir seçilir. Her Guvernör sadece bir adaya oy verebilir. Seçimlerde coğrafi ve siyasi faktörler önemli rol oynar. Latin Amerika ülkeleri üç, Nordik ülkeleri bir direktör

⁸⁹ Karluk,a.g.e.,s. 303

seçer. Diğer seçimlerde İngilizce ve Fransızca konuşan Afrika ve Güney Doğu Asya ülkeleri birer blok oluşturur. Yönetim Kurulunda Suudi Arabistan, Rusya ve Çin temsilcileri, sadece kendi ülkelerini temsil ederler. Atanmış direktörlerin belli bir hizmet süresi yoktur. Seçilmiş olanların görev süreleri iki yıldır. Her icra direktörü kendisine bir vekil atar. 24 icra direktöründen oluşan IMF Yönetim Kurulu, toplam oy gücünün en az yarısı ile karar alır.

Genel Direktör veya IMF Başkanı Yönetim Kurulu tarafından beş yıllık dönem için atanır .Guvernör değildir. IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur. Yönetim Kuruluna başkanlık eder fakat oy hakkı yoktur. Guvernörler Kurulu ve komite toplantılarına katılır .IMF'de tüm çalışanların başıdır.

4.5. KARAR ALMA VE UYGULAMA SÜREÇLERİ

Uluslararası Para Fon'unda sermaye(kota) çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Çünkü, ülkenin sermayeye katılma payları olan kotalar, ülkelerin oy güçlerini belirler, Fon'a katkılarına ve Fon'dan borçlanmalarına etki eder. Kotanın üç açıdan önemi vardır. Kota, IMF'de üye ülkelerin oy gücünün belirleyicisidir. Üye ülkelerin IMF'deki kotasının yüksekliği oranında oy gücü artar. İkinci olarak kota, üye ülkenin, IMF'den yararlanabileceği mali imkanların belirleyicisi olan göstergedir. Yüksek kota miktarı, sağlanabilecek mali imkanında yükselmesine imkan tanır. Üçüncü olarak kota, üye ülkeye tahsis edilecek SDR miktarını belirlemede bir göstergedir. IMF'de kotaları yüksek olan üyeler ile parası en çok talep edilen ülkelerin belirgin bir etkinliği söz konusudur. Üyelerin Fon sermayesine katkıları, milli gelirleri, dış ticaret hacimleri, döviz rezervleri, ihracat çeşitliliği ile dış ödemeleri göz önünde bulundurarak belirlenir. Kotalar, her beş yılda bir yeniden gözden geçirilir.Fon Guvernörler Kurulu, kotalara genel bir değişiklik önermeye her zaman yetkilidir. İlgili ülkelerin talebi üzerine de, o ülkenin kotasında bir düzenlemeye gidilebilir.⁹⁰

⁹⁰ Karluk,a.g.e.,s. 290

IMF üyesi ülkelerin oy gücü, üye ülkelerin yönetiminde etkinliklerinin belirlenmesi açısından çok önemlidir. Üyelerin kota miktarı ne olursa olsun her ülkenin 250 oyluk “temel”(sabit) bir oyu vardır. Böylece her ülke, kotası düşük bile olsa, Fon’un karar mekanizmalarında belli bir temsil gücüne sahip olur. IMF’de üye ülkelerin oy gücünü asıl etkileyen “değişken” oylardır. Değişken oylar, üye ülkelerin IMF’deki kota miktarına göre belirlenir: Üye ülkelerin kotalarının her 100.000 SDR’lik bölümü bir “değişken oyu” temsil eder. Kota artırımlarına bağlı olarak değişken oy sayısı artabilir veya azalabilir IMF’de üye ülkelerin toplam oy gücü şöyle belirlenir. Üye ülkenin sabit oy miktarı(250)+ değişken oy miktarı (SDR cinsinden kotası / 100.000). Üye ülkelerin toplam oy sayısının IMF’nin toplam oy sayısına bölünmesiyle de, üye ülkenin IMF’deki oy gücünü bulmuş olur.

IMF’de her kota artırımı gelişme yolundaki ülkelerin oy güçlerini daha da düşürmektedir. Çünkü gelişmiş ülkeler dünya ekonomisinde daha büyük oranlarda yer almaktadırlar. Bu sebeple uzunca bir süredir gelişme yolundaki ülkeler, oy güçlerinin düşüklüğü sebebiyle IMF karar organlarında etkin olmamaktan şikayet ederek sabit oy sayısının 250’den 500’e yükselmesini talep etmektedirler. Fakat bu karar, gelişmiş ülkelerin desteğini bulamamaktadır. Günümüzde her ülkeye 250 sabit oy esas çerçevesinde gelişmiş ülkelerin toplam oy gücü yüzde 61; gelişme yolundaki ülkelerin (eski doğru bloku dahil) oy gücü yüzde 39’dur. Sabit oy sayısı 500’e çıkarılırsa çok küçük bir değişimle gelişmiş ülkelerin oy gücü yüzde 60’a gerilerken, gelişme yolundaki ülkelerin oy gücü yüzde 40’a çıkacaktır. Bununda bir anlamı yoktur. Dolayısıyla, IMF’deki kararlarda gelişmiş ülkelerin açık bir üstünlüğü vardır.⁹¹

4.6. GELİŞMİŞ ÜLKELERİN KARARLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

IMF üyesi her ülkenin, Fon sermayesine kota denilen bir payla katılması gerekir; bunun %25’i SDR(özel çekme hakları) veya SDR’nin birleşimine giren başlıca beş üyenin (ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa) parasından; %75’i

⁹¹ Karluk,a.g.e.,s. 290-294

ise ülkenin kendi ulusal parasından oluşur. Her üyenin Fon'daki oy ağırlığı kendi kotasının büyüklüğüyle belirler. Merkez ülkelerin Fon sermayesine katkı oranı diğer ülkelere göre fazla olduğu için bu ülkelerin oy oranlarında kotalarına bağlı olarak yüksektir. Örneğin G-7 ülkelerin kota toplamı, bütün kotaların %50'sine eşittir. Diğer AB üyeleri de buna eklendiğinde bunun oranı %60'a çıkar. Ayrıca en çok kotası olan ülkelerin ve son iki yılda en büyük net kredi veren iki ülkenin (ABD ve Japonya) Fon kararlarının alındığı yönetim kuruluna kendi üyelerini atama hakkı bulunmaktadır. Diğer üyeler ise seçimle gelmektedir.

IMF yardım sistemindeki mevcut rolünü, ABD savaş sonrası maliye sistemini değiştirdikten sonraki yıllarda, 1970'lerde edinmiştir. Anonim şirketler gibi tasarlanan Banka ve IMF'nin mülkiyeti resmen 183 hissedar devlet tarafından paylaşılmaktadır. IMF, üye ülkelere ait dünya ölçeğinde bir fon olarak görülmeyi tercih etmektedir. Oysa, zengin kreditör ülkelerin mülkiyetinde ve idaresinde bulunan, siyasi ve ideolojik güçlere sahip bir bankadır. Hisse payı ne kadar büyükse, oy hakkı o kadar fazladır. Ağzı sıkılık, gizlilik ve uzlaşma kurallarının hüküm sürmesi dolayısıyla, açık oylama nadir görülür ve politikaları yönlendirme gücü üst personelin elinde olduğu için yönetim kurulunun rolü evraklara damga vurmaya indirgenmiştir.⁹²

⁹² Kazgan, a.g.e.,s. 116

IMF'den En Yüksek Kota'ya Sahip İlk 10 Ülkenin Kotaları

Ülkeler	Milyon SDR	Kota	Oy Miktarı Toplamında Pay (%)
Kanada	6.369,20	3	2,95
Çin	6.369,20	3	2,95
Fransa	10.738,50	5,06	4,97
Almanya	13.008,20	6,12	6,02
İtalya	7.055,50	3,32	3,27
Japonya	13.312,80	6,27	6,16
Hollanda	5.162,40	2,43	2,39
Rusya	5.945,40	2,3	2,76
İngiltere	10.738,50	5,06	4,97
ABD	37.149,30	17,49	17,16

Kaynak: Karluk, a.g.e., s. 293

Merkez, IMF'nin yönetim kurulunda egemen ve istediği kararları çıkartabilme gücünde olduğu gibi verdiği kredilerinde kaynağıdır. Bunun nedeni, IMF'nin olağan kredi kaynaklarının kendi çıkardığı SDR ve başlıca ülkelerin kotaları karşılığı yatırdığı paralarından oluşmasıdır; bu paralar da zaten SDR'nin bileşimine giren paralardır. Ayrıca, olağan kaynaklarına ek olarak IMF yeni kaynaklara ihtiyaç duyarsa, bunu sağlayacak olan yine, anlaşmaya bağlı olarak G-7 ülkeleri ve bunlara ek diğer birkaç sanayileşmiş ülke yada bu ülkelerin yönetimindeki uluslararası mali kurumlardır.

ABD, IMF'nin en büyük üyesidir ve oyların %17'sinden fazlasına sahiptir. Bunun yanında ABD'nin IMF kararlarını veto etme hakkı vardır. ABD Hazine Bakanlığı Fon üzerinde sıkı bir denetim uygulamaktadır. ⁹³IMF'den kredi alma

⁹³ Kazgan,a.g.e.,s. 116-117

durumundaki GOÜ ne kadar güç durumdaysa, IMF'nin dayatma gücü o kadar artar; çünkü oy ağırlığı'na sahip üyelerin sermayesini artan rizikolara karşı korumak zorundadır:

4.7. MALİ YARDIM MEKANİZMALARI

IMF, elindeki mali kaynakları Fon'un politikalarına uygun olarak talepte bulunan üyelerine tahsis ederek, onların karşılaştıkları ödemeler dengesi açıklarını finanse eder. Fon'dan borçlanma, bir ülkenin parasının diğer ülke parasıyla değiştirilmesi veya parası karşılığında diğer ülkenin parasının satın alınması şeklinde olur. Ayrıca üye ülkeler Fon'dan SDR olarak borçlanabilir. IMF, üyelerinin kısa vadeli dış ödeme açıklarını finanssa eder.

IMF'den kaynak kullanımı bir çeşit kredi kullanımı değildir, "imkan,, veya "kolaylık,, olarak adlandırılır. "İmkan,, kullanımında, üye ülkenin milli parasının karşılığında diğer bir ülkenin parasının kullanımına yönelik bir varlık değişimi söz konusudur. Üye ülkeler IMF kaynaklarını kullanmak isteklerinde, bu imkan kadar kendi milli parasını ve bu miktarı içeren bir taahhütnameyi IMF'ye verir. Fon'da bu taahhüt karşılığında ülkenin ihtiyaç duyduğu parayı ülkeye tahsis eder. Geri ödemelerde ise üye ülke kullandığı dövizini geri öder ve kendi milli parasını veya taahhüt senedini geri alır. IMF, imkanlarını bütün üye ülkelere aynı şartlarda kullanır. Buna eşit kabul hakkı denir.⁹⁴

IMF imkanlarından yararlanmak isteyen üye ülkeler bazı şartları yerine getirmek durumundadır. Genelde bu şartların gerçekleşmesi ile ülkeler IMF imkanlarından yararlanırlar. Bunlar aşağıda sayılmıştır:

-Üye ülkenin uygulanacağı ekonomik programa ilişkin olarak IMF'ye niyet mektubu vermesi,

- Destekleme veya süresi uzatılmış düzenleme yapılması,

⁹⁴ Karluk,a.g.e.,s. 297

- IMF tarafından üye ülkenin uymak zorunda olacağı performans kriterlerinin belirlenmesi,
- Kullanılacak imkanın taksitlendirilmesi,
- Üye ülkenin kullanacağı miktar kadar kendi parası cinsinden bir taahhüt senedini IMF'ye vermesi,
- Üye ülke uygulanmasının zaman içinde gözden geçirilmesi.

Fon bir yardım kuruluşu değildir; o, ülkelere ekonomik ve finansal sıkıntılarını gidermek için para vermez. Fon, ülkelere bir dizi iyice tanımlanmış ve ekonomik politikalara, özellikle de parasal, mali ve döviz kuru politikalarına destek olmak amacıyla ödünç para verir. Bu tür ödünç para vermenin amacı, uluslararası ödeme yükümlülüklerini yerine getirmekte o ülkeye yardım etmektedir; bu da, ancak o ülke, ulusal ve uluslararası refaha zarar vermekten mümkün oldukça kaçınan bir tarzda, ödemelerdeki dengesizliği düzeltereğine ilişkin inanılır güvence veren politikaları uyguluyorsa gerçekleşir. Fon'un desteğine hak kazanmak için, bir politika programının çok önemli bir önkoşulu, Fon'un ödünç verdiği kaynakların zamanında geri ödeneceğine dair makul güvencenin verilmesidir.

Bir Fon-destekli programı, Fon'un İcra Direktörleri Kurulunun onaylamasını tavsiye ederken, IMF başkanının; ulusal yöneticilerin Fon'a verdiği Niyet Mektubu'nda söz verilen politikaların güvenilir biçimde uygulanacağından ve bu politikaların, Fon'un verdiği borcu geri alacağına dair inanılır güvenceler içerdiğinden emin olduğunu teyit etmesi gerekir. Bir üyesinin politikalarını desteklemek için Fon'un vermeyi vaat ettiği kaynakların miktarı ve bunların ödeme takvimi, program üzerindeki görüşmelerin sonunda, IMF başkanının ülkenin finansman ihtiyacı ve ülkelerin politik programının gücüne ilişkin değerlendirilmesi temelinde yine onun tarafından (İcra Direktörleri Kurulunun onayı için onun tavsiyesi şeklinde) belirlenir. Bir ülkenin, Fon'dan alacağı desteğin boyutunu kendisinin belirlemesi ve kamuoyu açıklaması şeklinde bir oldu bitti yoluyla isteklerini dayatmaya çalışması asla, kabul edilmez.⁹⁵

⁹⁵ Michael Musa, Arjantin ve IMF, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2002, s.88.

Fon'un 1998 yazında Rusya'ya sağladığı acil yardım bunun bir örneğidir. Fon'un Rusya'ya ilişkin, standart fon finansmanı sınırları dahilinde, devam etmekte olan bir programı bulunuyordu. 1998 yılının ilk yarısı boyunca, cari işlemler hesabı (kısmen, düşen dünya petrol fiyatları yüzünden) açık verirken, Rusya'nın finansal durumu keskin bir biçimde kötüleşti ve alacaklılar potansiyel bir default hakkında giderek artan biçimde kaygıya kapılırken, devletin iç borç faiz oranı yükseldi. Rusya hükümetinin 1996 yılı başlarından beri IMF-destekli program çerçevesindeki davranış performansı, özellikle mali açığın kontrolü konusunda bütünüyle tatmin edici olmaktan uzaktı.⁹⁶

Bununla birlikte, Rusya açıkçası, çok önemli bir ülkeydi ve muhtemel bir devalüasyon veya defaultun yol açabileceği bir kaosa düşmesini önlemek adına Rusya Hükümetine son bir şans vermek için, ekonomik olmaktan çok politik, önemli nedenler vardı. IMF başkanı Michel Camdessus inisiyatif aldı. Fon'un Rusya'ya desteğinde büyük bir artış (olağan ölçülerin ötesinde) önerdi ve bu operasyonu finanse etmek için, ek likidite ile Fon'u desteklemek üzere Borçlanma Genel Anlaşmaları'nı etkinleştirmek amacıyla, Fon'un önde gelen üyelerinin onayını aldı.

Bu operasyonun bir parçası olarak Rusya hükümetinden, özellikle mali alanda eylem programını güçlendirmesi istendi. Aslında, genişletilmiş programın ve artırılmış desteğin ilk diliminin (toplam 15 milyar doların 5,5 milyar doları) ödenmesinin onaylanmasından önce, Rusya hükümetinden, Rusya Duma'sından belirli yasaların geçirilmesi dahil, birkaç ön-eylemi gerçekleştirmesi talep edildi. Duma, iki kilit önlemleri yasalaştırmayı reddedince, Fon başkanı ilk dönemin 800 milyon dolarlık bölümünü kesti. Rusya hükümeti ve onun politik destekçilerinin çoğunluğu bu kararı olumsuz karşıladı ve finans piyasaları olumsuz tepki verdi. Fakat, başkan, Fon kaynaklarının kullanılmasını belirleme yetkisine (daha sonra İcra Direktörleri Kurulunun onayına sunulmak üzere) sahipti ve ayrıca, yetkililerin karalı eyleminin piyasanın güvenini yeniden kazanmak ve programın başarısına ilişkin mut

⁹⁶ Mussa, a.g.e., s. 88

yaratmak için kesinlikle gerekli olduğu durumlarda, Fon'un önceden belirlenen koşullara uyulması konusunda ciddi olduğunu göstermekte kararlıydı.⁹⁷

⁹⁷ Karluk ,a.g.e.,s.307

IMF Kredileri

Yıllar	30 Nisan İtibariyle Anlaşmalar					31 Nisan İtibariyle Anlaşma Kapsamında Taahhütler (Milyon SDR)				
	Destekle me Düz.	EFF	SAF	PRGF	Toplam	Destekle me Düz.	EFF	SAF	PRGF	Toplam
1953	2				2	55				55
1954	2				2	63				63
1955	2				2	40				40
1956	2				2	48				48
1957	9				9	1,162				1,162
1958	11				11	1,044				1,044
1959	15				15	1,057				1,057
1960	14				14	364				364
1961	15				15	460				460
1962	24				24	1,633				1,633
1963	19				19	1,531				1,531
1964	19				19	2,160				2,160
1965	24				24	2,159				2,159
1966	24				24	575				575
1967	25				25	591				591
1968	32				32	2,352				2,352
1969	26				26	541				541
1970	23				23	2,381				2,381
1971	18				18	502				502
1972	13				13	314				314
1973	13				13	322				322
1974	15				15	1,394				1,394
1975	14				14	390				390
1976	18	2			20	1,188	284			1,472
1977	19	1			20	4,680	518			5,198
1978	18				18	1,285				1,285
1979	14	4			18	508	1,093			1,600
1980	24	4			28	2,479	797			3,277
1981	21	11			32	5,198	5,221			10,419
1982	19	5			24	3,106	7,908			11,014
1983	27	4			31	5,450	8,671			14,121
1984	25	2			27	4,287	95			4,382
1985	24				24	3,218				3,218
1986	18	1			19	2,123	825			2,948
1987	22		10		32	4,118		358		4,476
1988	14	1	15		30	1,702	245	670		2,617
1989	12	1	4	7	24	2,956	207	427	955	4,545
1990	16	3	3	4	26	3,249	7,627	37	415	11,328
1991	13	2	2	3	20	2,786	3,338	15	454	5,593
1992	21	2	1	5	29	5,587	2,493	2	743	8,826
1993	11	3	1	8	23	1,971	1,242	49	527	3,789
1994	18	2	1	7	28	1,381	779	27	1,170	16,587
1995	17	3		11	31	13,055	2,335		1,197	16,587
1996	19	4	1	8	32	9,645	8,381	182	1,476	19,684
1997	11	5		12	28	3,183	1,193		911	5,287
1998	9	4		8	21	27,336	3,078		1,738	32,152
1999	5	4		10	19	14,325	14,090		998	29,413
2000	11	4		10	25	15,706	6,582		641	22,929
2001	11	1		14	26	13,093			4,249	14,333
	823	85	66	172	1,146	232,120	100,013	1767	15,851	349,492

Kaynak: Karluk, a.g.e.,s.307

4.8. FON KREDİ VE PROGRAMLARI

Fon'un borç kaynakları, başlıca iki departman içinde ele alınır. Bunlar, Genel Departman ve Özel Çekme Hakları (SDR) Departmanı'dır.

IMF'nin normal kredileri, Genel Departman içinde bulunan Genel Kaynaklar Hesabından karşılanır. Genel Kaynaklar başlıca 3 kalemdir. Bunlar; üye ülkelerin kota ödemeleri, Fon'dan kredi alan ülkelere tahsis edilen komisyonlar ile Fon'a borçlu üyelerin ödedikleri karşılıklardır. Fon'un ödünç aldığı ülke ve karşılıklara yapılan ödemeler bu hesaptan karşılanır. Genel Kaynaklar Hesabı, Fon'a üye ülkelerin milli paraları, SDR ve altından oluşur. Genel kaynaklardan yararlanmak isteyen ülke Fon Anlaşması'nda yer alan şartlar yerine getirmek durumundadır. Genel Kaynaklar Hesabından, milli parası karşılığında diğer ülkelerin paralarını talep eden diğer bir deyişle kredi isteyen bir ülke, önce dış ödeme gücü içinde bulunmalı, kaynaklar geçici bir süre için istenmeli ve Fon tarafından belirlenen sürede geri ödenmelidir. Ayrıca, destekleme veya benzer anlaşmalar ile, Fon kaynaklarını ödemeler dengesi açıklarını gidermede kullanacağı ve bu konuda bir "istikrar programı" izleyeceğini taahhüt etmelidir. Eğer zaman içinde bu taahhütleri yerine getirmez ise Fon, ilgili ülkeden izlediği politikaları gözden geçirmesini isteyebilir. Bunun için belli aralıklar ile kendi uzmanlarına borç verdiği ülkenin ekonomisini incelettirerek denetler. Anlaşmalarda belirtilen uygulamaların dışına çıkıldığı konusunda bir kanıya ulaşırsa, genel kaynaklardan vermiş olduğu kredileri durdurabilir.⁹⁸

Uluslararası Para Fonu Anlaşma Maddeleri uyarınca, Özel Çekme Hakları (SDR'ler) düzenleme yetkisine sahiptir. 1969'da yürürlüğe sokulan SDR'ler, bir muhasebe kalemi olarak işlem gören ve Fonun üyeleri arasında, Fona yönelik ve onaylanmış "üçüncül hamiller" arasındaki ödemelerde kullanabilecek uluslararası yedek varlıklardır. Üçüncül hamiller, IMF yürütme kurulu tarafından yüzde 85'lik bir çoğunlukla onaylanmalıdır. SDR'ler, bir ülkenin resmi dış kur rezervlerinin bir parçası mahiyetindedirler. Bir dizi uluslararası kuruluş ve bankada SDR'yi bir hesap

⁹⁸ Karluk, a.g.e., s. 297

birimi olarak kullanır. Üye ülkeler ve onaylanmış diğer hamiler SDR'leri yabancı kur karşılığı alıp satabilirler; SDR'leri borç veri alabilir ve teminat olarak, değiş tokuşlarda ve ileriye dönük operasyonlarda, finanssal yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ve bağış alıp vermede kullanabilirler.

SDR'lerin değeri, dört ana kurun birleşimine dayalı olarak hesaplanır: Amerikan Doları, Euro, Yen ve İngiliz Sterlini 1 Ocak 2002de, 1SDR=1.25673 ABD Doları'ydı. IMF üyeleri SDR'leri, diğer üyelere gündenlik olarak yenilenen kur fiyatları üzerinden almak üzere kullanabilirler. IMF, SDR'lerin "üçüncü hamiller"inin kur alımlarına yardımcı olacaktır.

SDR, faize bağı bir enstrümandır. Üyeler, iştiraklerinin yarattığı SDR faizlerini alır, onlara tahsis edilen SDR'lerin yarattığı faizlere öderler (Başka ülkelerden kur satın almak amacıyla, kendi hesaplarından çeken ülkeler tarafından ödenir ve bu alım satımlar sonucunda SDR kaynakları çoğalan ülkeler tarafından kazanılır.) SDR faiz oranı, kurları SDR sepetini oluşturan (Fransa, Almanya Japonya, Büyük Britanya ve ABD) ülkelerin temsili kısa vadeli borçlarının ağırlıklı ortalamasına dayalıdır ve haftalık olarak yenilenir. 1 Ocak 2002 tarihinde, SDR faiz oranı yüzde 2,73 idi. Faizler, üç ayda bir ödenmektedir.⁹⁹

SDR'ler, IMF üyelerine kaynak tedavülü ve bunların dağıtım süreci aracılığı ile yaratılırlar. En son SDR tedavülü 1981'de gerçekleşmiş, toplam SDR tedavülleri 21.4 milyarlık bir miktara ulaşmıştı. SDR tedavülleri IMF'de geçerli oy sayısının yüzde 85'ini oluşturan bir çoğunluk tarafından onaylanmalıdır ve üye ülkelere kota yüzdesine dayalı olarak dağıtılır. IMF, SDR'leri iptal etme hakkına sahiptir, ancak bugüne kadar bunu hiç yapmamıştır.

1997'de IMF üyeleri, eski Sovyet cumhuriyetlerine, başka bazı geçiş dönemindeki ülkelere ve görece yoksul üye ülkelere, ellerine geçecek normal kotalarına dayalı miktardan daha büyük oranlarda kaynağı kanallize edecek tek

⁹⁹ Karluk,a.g.e.,s. 298

seferlik özel bir “adalet” tedavülü gerçekleştirmek üzere, IMF maddelerinde değişiklik yapmayı kabul etmiştir.

Maddelerdeki değişikliklerin onaylanması da yüzde 85’lik bir çoğunluğu gerektirmektedir. Aralık 2001 itibarla, oyların yüzde 72,7’sini temsil edecek sayıda ülke, dördüncü değişikliği onaylamış bulunmaktaydı. Gerekli oy oranlarının sağlanması için, toplam oyların yüzde 17,13’üne sahip olan ABD’nin onayı gerekmektedir. Bunun içinde Amerikan Kongresi’nin onayına ihtiyaç vardır. Değişikliğin onaylanması, doğrudan doğruya 21.433 milyar değerinde bir artış yaratarak değişikliğe uğratılmış olan, formüle dayalı olarak toplam tedavülün neredeyse üçte ikisi zengin üyelere gidecek olsa da, yine de geçiş dönemindeki ve yoksul ülkelerin döviz rezervlerini önemli ölçüde yükseltecektir.¹⁰⁰

4.8.1. Kredi ve Programların Yeterliliği

Son çeyrek yüzyılda yüze yakın ülke krizlerle karşı karşıya kaldı. IMF’nin harcadığı çabalara rağmen krizler daha sık ve daha ağır gerçekleşiyor. 1970’li yılların son çeyreğinden itibaren, gelişmekte olan ülkeler uluslararası piyasalara borçlanmalarını ödeyemez duruma düştü. IMF duruma müdahale etti ancak mevcut IMF kredileri yetersiz kaldı. Bu nedenle IMF yeni kredi yöntemleri geliştirdi.¹⁰¹

Bir ülkenin IMF imkanlarından hangi miktarda yararlanacağı kotalarına bağlıdır. Kota ülkeye verilecek desteğin limitini de belirler. Bu destek desteklenme düzenlemesi şeklinde olacaksa o ülkenin kotasının yüzde 100’ünden, Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı(EEF) şeklinde olacaksa yüzde 300’ünden fazla olamaz. Fakat Meksika krizinden sonra kota ile destek miktarı ilişkisi hızla kopmaya başlamıştır. Asya krizi bu kopmayı hızlandırmış, Arjantin ve Türkiye krizleri kota ile destek limiti ilişkisini neredeyse tümüyle koparmıştır. Bu durumda IMF ,Ek Rezerv Kolaylığı(SFR) gibi imkanları devreye sokmuştur. Fakat klasik destek yolu olan Destekleme Düzenmesi ve Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı limitleri krizlerin

¹⁰⁰ Soros,a.g.e.,s. 51-52

¹⁰¹ Kazgan,a.g.e.,s. 115.

boyutunu aşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda IMF, dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak kota-destek ilişkisini koparabilmiştir.¹⁰²

IMF, Temmuz 1944'te Bretton Woods'da kurulduğu zaman, sabit döviz kurları ve sermaye kontrollerinin var olduğu bir dünya için tasarlanmıştı. Misyonu, döviz kurlarının ve uluslararası ödemelerin yönetimine yönelik kurallar oluşturma ve ödeme dengelerindeki ayarlamalar için geçici finansman sağlama yoluyla uluslararası ticaretin büyümesini sağlamaktır.

Sermaye kontrolleri zamanla kaldırıldı ve sabit döviz kurları sistemi 1971'deki ilk petrol krizi ticarete önemli dengesizliklere yol açtı. Dengesizlikleri finanse etme görevi ticari bankalara kaldı. Milli borçlanmalarda müthiş bir büyüme meydana geldi ve bu da 1982'de bir krize neden oldu. Bunun sonucunda uluslararası bankacılık sistemini muhafaza etmek öncelik halini aldı. IMF, borç alan ülkelerin borçlarını ödeyebilmeleri için acil ihtiyaç paketleri oluşturmakta önde gelen kuruluş olarak ön plana çıktı. Merkez bankaları, ticari bankalar üzerinde, verdikleri borçların vadelerini "gönüllü" olarak uzatmaları ve borç alanların zamanı gelen faizleri ödeyebilmeleri için bir miktar "yeni" para öne sürmeleri yönünde baskı yaptı. Genelde, IMF misyonunu yerine getirmekte başarılı oldu: Büyük çaplı iflasların meydana gelmesi engellendi. Bu yaklaşım, sonradan ahlaki tehlike olarak görülen olgunun başlangıç noktasını teşkil etmekteydi: Kriz hallerinde borç verenler, IMF'nin kurtarıcılığından medet umacaklardı.¹⁰³

Uluslararası finans piyasaları 1980'lerde, ABD'de Reagan'ın ve İngiltere'de Thatcher'in liberalizasyon ve deregulasyon yanlısı yönetimlerin etkisiyle, uluslararası borç krizinin artmaya devam etmesine rağmen gelişmeye devam etti. Birçok türev, yapay enstrüman ve başka yeni finansal enstrüman geliştirildi ve finans dünyası tanınmayacak derecede değişikliğe uğradı. İşte küreselleşme o zaman şekillenmeye başladı.

¹⁰² Karluk,a.g.e.,s. 292.

¹⁰³ Kagan,a.g.e.,s. 116.

1994'te Meksika yeniden sorunlu günler yaşamaya başladı. Bu ülke, aşırı yüksek bir seviyede tuttuğu döviz kurunu korumak amacıyla git gide daha fazla borç almıştı ve hükümet, 1994 seçimleri öncesinde fazla harcama yaptı; kur sabitlemesi koptuğu noktada, borç yükümlülükleri karşılanmayacak hale geldi. Bir kez daha IMF Amerikan hazinesi'nden gelen büyük bir yardım sayesinde müdahalede bulundu.

Tesobono-peso ile değerlendirilen, ancak Amerikan Doları'na endekslenmiş Meksika Hazine bonoları- sahiplerine alacaklı bütünüyle ödendi ve piyasa köktencilere göre ahlakçılık tehlikesi daha da belirgin hale geldi.

Bu gelişmeler, 1997-1999'deki yükselen piyasalar krizinin arka planını teşkil etmektedir. IMF'ye bir kez daha Tayland, Endonezya ve Güney Kore'ye müdahale etmesi için başvuruda bulunuldu. Ancak bu kez programlar etkili olmadı ve salgın, küresel finans sisteminin paritesinin neredeyse tümünü kapsayana kadar yayıldı.

IMF'nin Asya'daki krize yönelik yanlış bir tedavi yöntemi uyguladığı iddia edilebilir. Uyguladığı programlar, kurların serbest dalgalanmaya bırakılmasını, kur düşüşlerini kontrol altında tutmak için faizlerin yükseltilmesini ve bütçe açıklarını kontrol altında tutmak için hükümet harcamalarının düşürülmesini içeriyordu. Bunlara ek olarak, özellikle bankacılık sistemine, ancak aynı zamanda Endonezya'daki sektörel tekellerin varlığı gibi başka yapısal bozuklukları da düzeltmeye de yönelik olan, bazı koşullar öne sürüldü. Elde edilen sonuçlar, ekonomik çöküşü ağırlaştırıcı yönde oldu. Tedavi yöntemleri kamu sektöründeki aşırılıkları gidermeye yönelik olarak geliştirilmişti., oysa bu kez aşırılıklar özel sektörde meydana gelmişti.¹⁰⁴

IMF'nin aşın borçlu yoksul ülkelere yardım sağlama programına,' son zamanlara kadar Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adjustment Facility - ESAF) deniyordu. 1999 yılında eleştiriler karşısında, kötü bir şekilde işleyen bu programın adı, Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı

¹⁰⁴ Robert Weissman, **IMF Hakkında Yirmi Soru**, Küresel Ekonomi, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 99

(Poverty Reduction and Growth Facility - PRGF) olarak değiştirildi. Bu program, Dünya Bankası'nın Aşın Borçlu Yoksul Ülkelerin Borçlarını Azaltma İnisiyatifi (HIPC) ile birlikte yürütülüyor.

PRGF ve HIPC'nin amacı, toplam dış borçlarını geri ödeme umudu olmayan ve borç ödemeleri yüzünden iyice tükenip ekonomilerindeki canlılığı yitiren yoksul ülkelerin borçlarını biraz hafifletmek, yani borçların bir kısmını silmektir. Bununla birlikte PRGF ve HIPC koşulları altında borç hafifletme çok mütevazı ölçülerdeydi. Birçok ülke, bu plan gereğince borçlarının mutlak miktarı azaldığı halde ödedikleri miktarın gerçekte çok az değiştiğini fark etti. Bu yüzden pek çok yoksul ülke borç ödemelerini yapamamakta ve sık sık alacaklıların da onayıyla borçlarının ancak bir kısmını ödemektedirler. Sorunu çözmek için PRGF veya HIPC programı koşullarıyla borç hafifletmeden yararlanmanın bedeli, borç yardımı almadan önce tam üç yıl (eskiden altı yıldır) boyunca bu kuruluşların denetimi altında yapısal uyum programını uygulamaktır.¹⁰⁵

Yapısal uyum programları, gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomi ile bütünleştirilmesi ve devletin faaliyet alanının küçültülmesi hedeflerinde başarılı olmuştur. Ancak diğer pek çok açıdan başarısızlığa uğramıştır. Yapısal uyum programlarına katılan çoğu ülke, orta vadede bile, hiç ekonomik büyüme kaydetmemişlerdir. Gelişmekte olan ülkelere, son yirmi-otuz yıl içinde en büyük ekonomik başarıya ulaşanlar da yapısal uyum programlarının birçok temel ilkesini çiğnemiş olanlardır. Bu ülkeler ekonomilerinin belli kısımlarını korumuş ve ekonomik planlamada hükümetin aktif rolünü sürdürmüşlerdir.¹⁰⁶

IMF tarafından desteklenen ESAF (Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı) programları üzerinde dışarıdan yapılan bir inceleme, yapısal uyum programlarının temel hatasını ortaya koydu. ESAF destekli yapısal uyum programlarına tabi tutulan ülkeler, büyüme oranlarının giderek durağanlaştığına tanık oldular ve başarısızlığın çarpıcı bir kanıtı olarak dış borçlarının neredeyse iki katına

¹⁰⁵ Weissman, a.g.e.,s. 100.

¹⁰⁶ Weissman, a.g.e.,s. 101.

çıkıldığını gördüler. Oysa dış borçların azaltılması, görünüşte ESAF'ın amaçlarından biriydi. Yapısal uyum programlarına en çok maruz kalan iki bölgede (Latin Amerika ve Afrika'da) kişi başına gelir, Latin Amerika'da hiç artmadı ve Afrika'da daha da düştü. Afrika'da kişi başına gelir, 1980 ve 1987 yılları arasında %20'den daha fazla azaldı.

İhracata verilen önem, özellikle kırsal yörelerde toplumsal açıdan yıkıcı sonuçlar doğurdu. Küçük çiftçiler, sık sık ekonomik faaliyetlerinin verimsiz olarak tanımlandığına tanık olmakta ve toprakları üzerinde genişleyen tarımsal sanayi tesislerinin, kereste şirketlerinin ve maden işletmelerinin baskılarıyla karşılaşmaktadırlar. Arazilerini terk etmek zorunda kaldıklarında genellikle kent işsizlerinin saflarına katılmakta ya da bakir ve çevresel açıdan hassas bölgelere göç etmektedirler.

Yapısal uyum, gelişmekte olan ülkelerde genellikle gelir ve servet eşitsizliğinin artışına katkıda bulunmaktadır. Bu gerçek, hem Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn, hem de geçenlerde emekliye ayrılan IMF'nin idari direktörü Michel Camdessus tarafından üstü kapalı bir biçimde kabul edilmiştir.

4.8.2. Ekonomik Krizler Giderilmesinde IMF'nin Rolü

IMF'nin kuruluş amacı küresel bir bunalım çıkmasını engellemektir. IMF bu görevi küresel toplam talebi korumak için üstüne düşeni yapmayan ve kendi ekonomilerinin çökmesine engel olmayan ülkelere uluslararası baskı uygulayarak yerine getirecekti. Gerekliğinde, ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ve toplam talebi kendi kaynaklarıyla canlandırmayan ülkelere likidite sağlayacaktı. Bu ülkelere kendilerini yenilemeleri ve tam istihlama kavuşabilmeleri için fonlar verilecekti.¹⁰⁷

IMF, başlangıcından bu güne geçen yıllarda gözle görülür bir şekilde değişti piyasaların çoğu zaman kötü işlediği inancına dayanarak kurulmuşken şimdi piyasaların üstünlüğünü savunuyor. Ülkelere daha genişlemeci ekonomik politikalarla uygulamaları (ekonomiyi canlandırmak için harcamaları artırmak,

¹⁰⁷ Stiglitz, a.g.e. , s.33 34

vergileri azaltmak yada faiz oranlarını düşürmek gibi.) için uluslararası bir baskı uygulamak gerektiği kabul edilirken bugün IMF, ancak açıkları kapamak, vergileri artırma yada faizleri yükseltme gibi ekonomide bir küçülmeye yol açacak politikaları önermekte ve ancak bu politikaları benimseyecek ülkelere fon sağlamaktadır.

Kuruluşunun üzerinden yarım asır geçtiğinde, IMF'nin başarısız olduğu ortaya çıktı. Yapması gereken görevi (ekonomik bir çöküşle karşılaşan ülkelere kendilerini yenilemeleri için gereken fonları verme) yerine getirmemişti. IMF'nin son çeyrek asırda harcadığı çabalara rağmen dünyada krizler devam etti ve etkilerini daha ağırlaştırdı. Yüze yakın ülke krizle karşı karşıya kaldı. IMF politikaları bu ülkelerdeki sorunları çözeceği yerde, aksine IMF'nin dayattığı politikaların bir çoğu, özellikle sermaye piyasalarının vakitsiz liberalleştirilmesi politikaları, küresel istikrarsızlığı artırdı. Bir ülke krize girdiğinde IMF fonları ve programları, istikrarı sağlayamadığı gibi bir çok durumda krizi daha da artırdı.¹⁰⁸

4.8.2.1. Asya Krizi

Krizden öncelikle etkilenen Güneydoğu Asya ülkelerinin kalkınma süreçleri incelendiğinde, bu ülkelerde hızlı büyüme döneminin özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren başladığı gözlenmektedir. İhracat artışında hızlandığı bu dönemde ihracatın bileşimi değişmiş, sanayi ürünleri ve özellikle ileri teknoloji ürünleri ihracatın önemli bir kısmını oluşturur hale gelmiştir.

Ancak yaşanan bu gelişme süreci kendi içinde birtakım sorunları da barındırmaktadır. Öncelikle söz konusu olan yabancı sermaye dolayısıyla döviz bağımlılığı son derece yüksek bir sanayileşme sürecidir. Üretim ve ihracat büyük ölçüde yabancı firmalar, ağırlıklı olarak da Japon firmaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin 1980'lerin sonunda Malezya'da elektrikli araçlar sanayinde ihracatın % 99'u, makine sanayinde % 90'dan fazlası, lastik sanayinde yaklaşık % 80'i tekstil sanayisinde ise yaklaşık % 75'i yabancı kontrolündeki

¹⁰⁸ Stiglitz, a.g.e. , s. 96

firmalar tarafından yapılmıştır. Söz konusu dönemde ileri teknolojiyi sahip sanayi ürünleri ihracatları hızla artmakla birlikte, bu ülkelerin sanayi yapıları incelendiğinde bu gelişmeyi destekleyen bir sanayi yapısı göze çarpmamaktadır. Ara malları ve sermaye malları sanayilerinin oldukça yavaş geliştiği bu ülkelerde, sınai üretimin esas olarak özellikle Japonya'dan ithal edilen ileri teknoloji girdilerin, ucuz işgücü kullanılarak montajına dayandığı anlaşılmaktadır. Bu durum sağlam bir sanayi altyapısının oluşumunu engellerken, başta teknoloji olmak üzere her türlü girdi açısından tamamen dışa bağımlı bir sanayi yapısı ortaya çıkmıştır. Dışa bağımlı ve ucuz işgücüne dayalı bu büyüme sürecinde, üretim arttıkça özellikle Japonya'yla ticaretinde açıkları da hızla artan bu ülkeler, 1990 yılından itibaren doğrudan yatırım şeklinde gelen Japon sermayesi azalmaya başlamış, örneğin Tayland'da 1990 yılında 2,4 milyar dolar olan Japon yatırımı, 1993 yılında 578 milyon dolara inmiştir. Çünkü bu yıllarda Çin ve Vietnam daha ucuz işgücü ve daha büyük iç pazara sahip ülkeler olarak Japon sermayesi için daha cazip yatırım alanları haline gelmiştir. Aynı dönemde Güney Kore ve Tayvan'lı yatırımcılar da yatırımlarını Çin'e ve Vietnam'a kaydırmışlardır.¹⁰⁹

Bu ülkelerin üretim yapılarının ithalata bağımlı olması yeni döviz kaynaklarının bulunmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Aynı yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerdeki düşük faiz oranları, azalan getiriler ve durgunluk nedeniyle karlı yatırım alanları arayan sermaye akımları açısından yüksek büyüme hızları, yüksek ihracat performanslarıyla bu ülkeler çok cazip yatırım alanlarıdır. ASEAN ülkeleri döviz ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu fonları çekebilmek için bir yandan döviz kurlarını dolara bağlayıp sabitlerken, diğer taraftan bu fonların ülkeye girişini kolaylaştıracak finansal liberalizasyon politikaları uygulamışlardır. Bu politikaların uygulamaya konmasında Güneydoğu Asya ekonomilerinin döviz ihtiyacı yanında, o dönemde IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (Güney Kore için OECD) ve uluslararası finansal kurumlar ile gelişmiş kapitalist ülkelerin yöneticilerinin bu ülkelere, sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması ve ekonomilerinin daha fazla dışa açılması yönünde yapmış oldukları baskı ve telkinlerin de önemli bir

¹⁰⁹ Nesrin Sungur, "Asya Krizinin Temel Dinamikleri,, IMF, Everest Yayınları, İstanbul 2002,s.9.10

rolü vardır. Döviz kontrollerinin azaltılması, sermaye piyasalarına yabancı fonların girişinin serbest bırakılması, özel kişi ve kurumların dış piyasalardan serbestçe borçlanabilmesinin önündeki sınırlamaların kaldırılması gibi düzenlemeleri içeren bu politikaların uygulanması sonunda 1990'lı yıllarda milyarlarca dolar tutarında yabancı sermaye bu ülkelere akmıştır. Böylece, bu kez de kısa vadeli spekülasyon sermaye akımları ve kısa vadeli dış borçlanma tarafından finanse edilen hızlı bir büyüme sürecine giren Güneydoğu Asya ülkeleri, bir süre sonra bu tür bir büyüme sürecinin kaçınılmaz sorunlarını yaşamaya başlamışlardır.

Bu dönemde her üç ülkeye portföy yatırımları şeklinde giren yabancı sermaye miktarı hızla yükselirken, gerçekleşen büyümenin önemli bir kaynağını büyük ölçüde özel sektör tarafından gerçekleştirilen dış borçlanma ve özellikle kısa vadeli dış borçlanma oluşturduğu için 1990-1996 döneminde bu ülkelerin borç stokları hızla yükselmiştir. Örneğin Tayland'ın toplam borç stoku 1990 yılında 28 milyar dolarken, 1996 yılı rakamı yaklaşık 91 milyar dolardır. Aynı dönemde kısa vadeli borçlar 8 milyar dolardan 38 milyar dolara yükselmiş, portföy yatırımları ise 449 milyon dolardan 1,5 milyar dolara çıkmıştır. Endonezya'nın aynı dönemde toplam borç stoku 70 milyon dolardan 151 milyar dolara, kısa vadeli borçları 58 milyardan 96 milyar dolara, portföy yatırımları ise 312 milyon dolardan 3 milyar dolara yükselmiştir. Malezya verilerine baktığımızda, yine aynı dönemde toplam borç stokunun 15 milyar dolardan 40 milyar dolara, kısa vadeli borçlarının 2 milyar dolardan 11 milyar dolara, portföy yatırımlarının ise 293 milyon dolardan yaklaşık 4,5 milyar dolara yükseldiğini görüyoruz.¹¹⁰

Bu döneme ilişkin bir başka olumsuz gösterge de her üç ülkenin cari işlemler açığında ortaya çıkan artıştır. Tayland'ın 1990 yılı cari işlemler açığı 7 milyar dolardır. Yıldan yıla artarak 1996 yılında bu rakamı 14,6 milyar dolar olmuştur. Endonezya'nın cari işlemler açığı 1990 yılında 3 milyar dolarken, 1996 yılı rakamı 4,6 milyar dolardır. Bu ülkelerin cari işlemler açığındaki yükselmenin çeşitli nedenleri olmakla birlikte, esas neden özellikle 1994 sonrasında ihracatta ortaya çıkan duraklamalardır. 1994 yılında bu üç ülkenin ihracatları toplamı yaklaşık % 19 oranında artarken, 1995 yılında bu oran % 16, 1996 yılında ise % 2'dir.

¹¹⁰ Sungur, a.g.e.,s.11

İhracat artışıındaki duraklamaya yol açan temel faktör bu ülkelerin rekabet gücündeki zayıflamadır. Uluslararası sermaye akımlarının dolara sabitlenmiş ulusal paralarda yol açtığı değerlenmenin bunda rolü olmak birlikte, Güneydoğu Asya ülkelerinin rekabet gücünü asıl zayıflatan, bu dönemde Çin'in çok güçlü bir rakip olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Geniş iç pazarı ve ucuz iş gücü ordusuyla başta Japon olmak üzere, Çin, gelen yabancı sermayenin de yardımıyla birçok sanayi alanında ithal ikamesini sürecini tamamlayarak, daha önce ASEAN ülkelerden ithal ettiği ürünleri kendi üretir hale gelmiştir. Böylece bu ülkeler ihracatları açısından son derece önemli olan Çin pazarını kaybederken, ara malları ve sermaye malları sanayileriyle birlikte sağlam bir üretim yapısı oluşturan Çin, dünya pazarlarında da Güney Doğu Asya ülkelerinin en büyük rakibi olarak ortaya çıkmıştır.¹¹¹

İhracatın daralması nedeniyle ihracat sektörlerinin, diğer bir değişle imalat sanayinin karlılığının azalması ve cazibesini yitirmesi, bu ülkelerde büyük miktarlarda yabancı sermaye girişine dayalı olarak genişleyen yurt içi kredileri üretim-dışı spekülâtif alanlara ve özellikle Tayland'da gayrimenkul alanına yöneltmiştir. Bu dönemde bankalar, yurtdışından borçlanarak lüks konut ve iş yeri gibi büyük emlak yatırımlarını finanse ederken, emlak sektörünün spekülâtif ve aşırı borçlanması bu sektördeki fiyatların bir balon gibi şişmesiyle sonuçlanmıştır. Krediler ipotek karşılığı vermiş olsa bile, ipotekler de şişkin fiyatlar üzerinden yapılmış olduğundan, emlak sektöründeki balonun sönmesi halinde kredilerin de karşılıksız hale geleceği açıktır. Bu durum bankaların mali yapısını son derece riskli hale sokarken, kredi için kullanılan kaynakların kısa vadeli, buna karşılık verilen kredilerin orta ve uzun vadeli olması bu riski iyice artırmıştır.

Bankaların durumunu riskli hale sokan bir başka oldu da, banka borçlanmalarının önemli bir kısmının yabancı parayla yapılması, kredilerinin ise yerli para olarak verilmiş olmasıdır. Açık pozisyon olarak adlandırılan ve Türkiye'nin de yakından bildiği bu durumun bir kriz anında krizin boyutlarını çok daha derinleştirici bir etki yapacağı açıktır.

¹¹¹ Vedat Akman, *Modern Dünyadaki Kriz*, Rota Yayınları, İstanbul 1998, s. 71-72

İhracattaki yavaşlama ve gayrimenkul piyasasındaki şişkinliklerin yatırımcılar arasında bir tedirginliği yaratmaya başladığı dönemde, 25 Haziran 1997 günü, Tayland'da yeni Maliye Bakanı'nın görevi devralması sırasında çok yüksek (30 milyar dolar dolayında) olduğu sanılan Merkez Bankası rezervlerinin gerçekte sadece iki günlük ithalatı karşılayacak düzeyde (1,1 milyar dolar) olduğu açığa çıkmıştır. Bundan sonraki gelişmeleri tipik bir finansal panik sendromu olarak adlandırmak mümkündür. Bu haberin piyasaya sızmasıyla Tayland bankalarının dış kredileri donarken, borsaya yabancı fon yöneticileri, ellerindeki Tayland parası Baht'tan ve Baht cinsinden değerlerden kurtulmak amacıyla yarışa girmiş, gayrimenkul fiyatları ve hisse senedi fiyatları hızla düşmeye başlamıştır. Kısa vadeli borçların yenilenmemesi ve yeni borç alma olanaklarının kuruması ile faizlerde meydana gelen hızlı yükselme, çok borçlu şirketleri borçlarını ödeyemez hale getirirken, mali durumları çok kötü olmayanları bile nakit bunalımına sokmuştur. Özellikle yabancı yatırımcılar arasında büyük bir güven bunalımının yaşandığı bu ortamda, yerli ve yabancı şirketlerin devalüasyon beklentisiyle Baht'tan kaçıp dolara yönelmeleri üzerine Merkez Bankası önce ulusal paranın değerini korumaya çalışmış, ancak dolara yönelişin büyüklüğü karşısında bundan vazgeçerek 1997 yılı Temmuz ayında Baht'ı dalgalanmaya bırakmıştır. Birkaç hafta içinde ulusal para, değerini yarisını kaybetmiş: bir çok şirket ve mali kuruluş yabancı parayla borçlanmış olduğundan döviz kurunun çökmesi, ardından da mali kuruluşların kendilerini korumak üzere kredileri kesmeleri art arda şirket iflaslarına yol açarken, mali kuruluşların da bir kısmı kapatılmış, ya da işlemlerine el konmuştur.¹¹²

O güne dek birbiriyle rekabet içinde, pastadan pay alma telaşı ve sürü psikolojisiyle bölgeye müthiş bir fon aktaran finansman kurumları Tayland'daki gelişmelerle birdenbire bu ülkelerin kısa dönem borçlarının yüksekliğinin bilincine varmış, bu kuruluşlar tarafından bütün bölgenin tehlikeli olarak algılanmaya başlanması krizin süratle diğer ülkelere de sıçramasına yol açmıştır. Endonezya ve Malezya'da da benzer gelişmelerin yaşanmasının ardından, Tayland 11 Ağustos'ta Endonezya ise 10 Ekim'de son derece ağır koşulları içeren bir yapısal uyum

¹¹² Sungur, a.g.e.,s.12

programını uygulamayı kabul ederek IMF'yle antlaşma imzalarken Malezya kendi istikrar programıyla krizi aşmaya çalışmıştır.

Daha öncede belirtildiği üzere, çok sağlam olmayan ekonomik temelleri ve dışa bağımlı üretim yapıları nedeniyle Güneydoğu Asya ekonomilerinin, bu çapta olmasa bile bir ekonomik kriz eğilimi taşıdıklarını öngörebilmek mümkünken, 'yeni sanayileşen ülkeler'den Güney Kore'nin bu krizden en çok etkilenen dört ülkeden biri olması Asya krizinin hiç kuşkusuz en şaşırtıcı boyutlarından biri olmuştur.

Güneydoğu Asya ekonomilerinden farklı olarak, uzun yıllara dayanan sağlam bir sanayileşme, kalkınma ve büyüme sürecinden gelen Güney Kore, krizin hemen öncesinde dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında 11. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla beklenen tablo, ekonomisi bu kadar güçlü, temel dengeleri çok sağlam olan Güney Kore'nin bu badireyi yara almadan atlattığıydı. Ancak beklenen gelişme gerçekleşmemiş, 1997 yılı Temmuz ayında Tayland'da başlayan kriz, aynı yılın Kasım ayında Güney Kore'ye de sıçramıştır.¹¹³

Asya ekonomilerinde ortaya çıkabilecek bir krizi öngörememekle, daha doğru bir deyişle anlayamamış olmakla suçlanan IMF'nin, kriz başladıktan sonra, birkaç hafta önce övgüler düzdüğü bu ekonomilerin aslında yapısal sorunları olduğunu ve temel dengelerinin bozuk olduğunu açıklanması, hiç kuşkusuz krizin boyutlarının birkaç misli artmasına neden olmuştur. Bu çevrelere göre IMF'nin, daha çok likidite sorunu olarak ortaya çıkan sorunları ekonomilerin temelleriyle ilişkilendirmesi ve bu sorunları abartması, piyasalardaki değerlendirmeleri allak bullak ederek krizin boyutlarını sorunların çok ötesine taşımıştır.¹¹⁴

IMF'nin Tayland, Endonezya ve Güney Kore'yle imzalamış olduğu antlaşmalar da bu dönemde yoğun eleştiriye uğramıştır. Ülke koşullarını dikkate alarak hazırlanmış istikrar programları yerine, IMF'nin her zamanki tutucu ve

¹¹³ Sungur, a.g.e.,s.13

¹¹⁴ Sungur, a.g.e.,s.15

kısıtlayıcı standart reçetelerini içermekle suçlanan bu antlaşmaların var olan krizin etkilerini daha da derinleştireceği IMF politikalarına yönetilen belki de en ilginç eleştiri, IMF'in kardeş kuruluşu konumunda olan Dünya Bankası'nın o dönemki baş ekonomisti olan Joseph Stiglitz'den gelmiştir. Stiglitz, yaşanan krizin nedenini bu ülkelerin özellikle ABD hükümetinin baskısıyla para ve sermaye piyasalarını dışa açmalarına bağlarken, IMF tarafından uygulanan politikaların işin bu boyutunu hiç dikkate almadığını sert bir dille eleştirmektedir. Ona göre IMF politikaları, bu ülkelerde kaçınılabilecek veya daha ucuz atlatılabilecek bir durgunluğun yaşanmasına yol açmıştır.¹¹⁵

Yapılan antlaşmalar;sıkı para ve maliye politikaları uygulanmasının yanında, ülkelerin mali sistemlerinin yeniden yapılandırılması, banka ve sanayi kuruluşlarının bir kısmının kapatılması veya birleştirilmesi, devletin sanayi üzerindeki belirleyiciliğinin azalması, çalışma yasalarının esnekleştirilmesi, diğer bir deyişle ücretlerin düşürülmesi, devletin şirket ve bankaların dış borçları konusunda garanti vermesi, dış ticaretin ve sermaye akımlarının tamamen serbestleştirilmesi, yabancıların hisse senedi ve tahvil alımlarındaki sınırlamaların kaldırılması, yabancıların yerli bankaları, finans kuruluşlarını ve şirketleri satın alabilir hale gelmeleri ve istedikleri alanlara yatırım yapabilmeleri gibi, yaşanan krizin çözümüyle ilgisi olmayan bir çok maddeyi içerirken, IMF'ye hangi şirkete ne kadar kredi verileceği, hangi şirketin kapatılacağı gibi konulara kadar müdahale etme yetkisi tanınmıştır.

IMF'nin sıkı para politikası sonucu yükselen faiz oranları o dönemde zaten ciddi bir durgunluğa girmiş ekonomilerde, iktisadi daralmayı büsbütün artırmış, ağır borç yükü altındaki sanayi kuruluşları ve bankalar art arda iflas ederken milyonlarca kişi işsiz kalmıştır. IMF kredileri esas olarak dış borçların ödenmesinde kullanılmış, bu ülkelere kriz sonrası dönemde giren sermayenin ana kaynağı bu ülkelerin banka ve şirketlerini satın almak üzere gelen yabancılar olmuştur. Borsa ve döviz piyasalarındaki çöküntülerin ardından, IMF programıyla ülkelerin uluslararası sermayeye koşulsuz açılmış olmaları, özellikle Güney Kore ve Tayland'daki sanayi,

¹¹⁵ Stiglitz, a.g.e., s. 121

finans ve ticari alanlarda faaliyet gösteren bir çok şirket ve bankanın haraç mezar el değiştirmesine yol açmıştır.

Tayland'dan sonra krizin sıçradığı ikinci ülke olan Malezya, IMF yardımına başvurmak yerine kendi istikrar programıyla krizi aşacağını açıklamıştır. Krizin başlangıcından itibaren ülkesinin ve diğer Asya lkelerinin bir uluslararası komployla karşı karşıya olduğunu savunan Dr. Mahathir'e göre, speulatrler sadece çıkar sağlamak amacıyla bu ülkelerin ulusal para ve sermaye piyasalarına saldırımış ve sonuçta ekonomilerinin büyümesini engellemiştir. Bu nedenle Malezya IMF'nin yardım ve örgütlerini reddetti ekonomisini daha fazla açmak yerine sermayeyi denetim altına almaya yönelik hamleler yaptı ve parası üzerine yapılan spelatif işlemleri durdurmaya çalıştı. 1 Eylül 1998 tarihinde ulusal parası Ringit'i dolara sabitleyen Malezya'nın uygulamaya koyduğu istikrar programının en önemli özelliği. diğer kriz ekonomilerinden farklı olarak lkden yapılan sermaye çıkışlarının sınırlandırmasıdır. nce bir yıl süreyle sermaye çıkışlarının dondurulduğunu açıklayan Malezya, bir yılın geçmesini, çıkış yasağı yerine, şubat 1999'da miktarı sermayenin Malezya'da kalmış olduğu süreye göre belirlenen harç uygulamasını başlatmıştır. Sermaye kontrolleri yanında koşullarını kendisinin belirlediği sıkı para ve maliye politikalarını da uygulanan Malezya hükümeti, ihtiyaı olan finanssal desteği Japonya'dan sağlamış, 1999 ilkbaharında Japonya yaklaşık 35 milyar dolar düşük faizli kredi verirken, Malezya'nın yaklaşık 3 milyar dolar civarında devlet tahvilini satın almıştır. IMF programlarının uygulandığı diğer ekonomilere göre. Malezya'nın uygulamaları kriz sonrasının çok daha az sancılı yaşanmasını sağlamıştır. Sermaye çıkışlarının kontrolü hkmete nefes aldırırken, mali sistem reformlarının daha sakin bir ortamda yapılabilmesini mümkün kılmıştır.¹¹⁶ Malezya genel olarak Asya mali krizine yakalanan diğer ülkelerden daha az ekonomik sorunlar yaşadı ve durgunluktan daha hızlı bir şekilde kurtuldu.

¹¹⁶ Sungur, a.g.e., s. 28

SONUÇ

IMF'nin kuruluşundan bu güne kadar geçen 57 yıl bize göstermiştir ki, IMF başarısız olmuştur. 1972'de Bretton Woods sisteminin çökmesiyle beraber IMF'de kuruluş işlevini yitirmiştir. Bu işlev sağlıklı bir küresel sistem inşa etmektir. 70'ler boyunca ciddi bir etkinliği olmayan IMF 80'lerdeki krizlerle beraber ise yeni işlevler kazanmış kabuk değiştirmiştir.

IMF'ye rağmen dünya ekonomisi krizlerden kurtulamamıştır. 2000 yılına kadar dünyada 88 ekonomik kriz yaşanmıştır; yüze yakın ülke bu krizlerin etkisinde kalmıştır. Bugün hala krizlerin etkisi dinmiş değildir. IMF müdahaleleri devletleri kurtarmak yerine ülkedeki krizi dahada derinleştirmiştir. Çünkü IMF yanlış politikalar uygulamaktadır.

IMF'nin kuruluş sözleşmesinde tanımlı görevi, “ulusal veya uluslararası gelişmeyi zedeleyici önlemler almadan, üye ülkelere ödeme bilançolarındaki dengesizlikleri düzeltme olanakları sunmak” olarak belirtiliyordu. Tayland ve Endonezya'da radikal kredi şartlarının ters etki yaptığı daha önceden zaten anlaşılmıştı. Ama IMF aynı politikaları başta Güney Kore olmak üzere başka ülkelerde uyguladı ve yine başarısız oldu.

IMF'nin öngörülleri hiçbir zaman gerçek çıkmadı. Övgülerle söz ettiği ülkelerin hepsi (Arjantin, Meksika, Endonezya, G.Kore v.b.) kısa süre içinde krize girdiler. IMF bu ülkelerdeki krizleri görmedi ve tedbir almadı. Ancak krizlerden sonra müdahalede bulunabildi. Oysa IMF'nin görevi krizlere müdahale etmek değildi, krizleri önlemektir. IMF sadece Arjantin'e krizden önce müdahalede bulunmuş ancak Arjantin krizinde önleyememiştir. Arjantin, IMF'nin olağandışı büyük finansal destek verdiği diğer pek çok ülkeden farklıdır. Arjantin neredeyse sürekli olarak bütün 1990 'lı yıllar boyunca IMF destekli bir program himayesi ve yakın gözetimi altında işlerini yürüttü. Buna karşılık, IMF'nin olağandışı büyük finans destek sağladığı diğer ülkelerde (1995'de Meksika ; Asya krizinde Endonezya,

Güney Kore ve Tayland; 1998 sonu ve 1999 başındaki krizde Brezilya), IMF destekli bir program ancak krizin patlamasından sonra başlatıldı.

Krizler, ülkelerde güçlü sosyal etkilere yol açtı. Yoksulluk oranları arttı, işsizlik arttı ve sosyal güvenlik sistemleri çöktü. Ama IMF bunu göz ardı etti. Hatta kamu giderlerini kısıtlama politikasıyla sosyal çöküntüyü dahada artırdı. IMF ülkelerin borç yüklerini artırdı. Ülkeleri krize sokan zaten borç yükleriydi. IMF'nin tüm ülkelerde uyguladığı politika ise bu borçların ödenmesiydi ve borçların garanti edilmesiydi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI

GİRİŞ

Keynes tarafından "yeniden yapılandırma" yönünden "savaşın yıktığı ülkelere, harap olmuş ekonomilerini ayağa kaldırmalarını ve yitirilmiş veya yıkılmış üretim araçlarını değiştirmelerini sağlayacak" sermayeleri borç verebilecek kurum olarak öngörülen Dünya Bankası'nın faaliyetlerinin, başlangıçta, Avrupa'nın yeniden yapılanması üzerine yoğunlaşması ve en önemli işlevinin özel yatırımları teminat altına alması olması bekleniyordu. Doğrudan borçların tali bir faaliyet olacağı düşünülüyordu. Fakat Dünya Bankası, ABD'nin isteği doğrultusunda, savaş sonrası Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasına neredeyse hiç katılmadı. Bu rolü. ABD'nin tek başına oluşturduğu Marşal Planı üstlendi. Banka, yeniden yapılandırmaya sadece toplamı 497 milyon dolardan ibaret dört borç ayırırken Marşal Planı 41.3 milyar dolar aktardı.

Yeniden yapılandırma ajansı olarak Dünya Bankası, başarısız olmuş oldu. Savaşın parçaladığı Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu şey uzun bir hazırlık gerektiren ve yüksek faiz getiren borçlar değildi, aksine çok düşük veya sıfır faizle çabuk verilen burslar ve borçlara ihtiyacı vardı. Söz konusu borçlar ödemeler dengesini desteklemek ve de Avrupa'nın umutsuzca ihtiyaç duyduğu temel ürünlerin ithalatında kullanılacaktı

DB'nin en önemli hedefi de iç tüzükte şöyle belirtilmişti: " üye ülkelerin üretici kaynaklarını kalkındırmak ve böylece kendi toprakları üzerindeki verimliliği, yaşam düzeyini ve çalışanların durumlarını iyileştirmek". İlk görevinde başarısız olan Dünya Bankası böylece bu hedefine yöneldi. Üçüncü Dünyanın kalkınma çabalarına yardımcı olmayı hedefledi. Büyük alt yapı projelerine yollara, hidroelektrik santrallerine, kömür işletmelerine ve karlı olmadığı için özel sermayenin girişmeyeceği diğer büyük yatırımlara kaynak sağladı.

5.1. KURULUŞU

Betton Wodds Konferansı'nın temel hedeflerinden biri de 2. Dünya savaşı'nın harap ettiği ülkeleri yeniden inşa etmenin bir yolunu bulmaktır. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası bu amaçla kuruldu.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası 27 Aralık 1945 tarihinde, Konferans'a katılan üyelerin büyük bölümünün Banka Ana sözleşmesi'ni onaylaması ile çalışmalarına başladı. Banka, bir çok ülkenin, yeniden yapılanma ve kalkınma ihtiyaçları için yeterli döviz ve bu fonları ticari bankalardan borçlanarak karşılayabilecek kredi biliteye sahip olmadıkları düşüncesinden hareketle kurulmuştur. Bundan yola çıkılarak DB'ye uluslararası sermaye piyasalarından borçlanıp, üyelerine ticari bankalardan daha ucuza kredi sağlama görevi verilmiştir.¹¹⁷

IBRD 1950'lerden sonra 3. dünya ülkelerine yöneldi ve Dünya Bankası olarak anılmaya başladı. Banka Güney ülkelerin sanayileşmesinde önemli bir etkiye sahipti. Banka Latin Amerika, Asya ve Afrika'da hidroelektrik santralleri ile otoyol sistemlerini finanse etti. Banka bu doğrultuda Uluslararası Kalkınma Kurumu'nu(IDA) kurdu. Banka'nın bu kolu düşük veya sıfır faizli krediler sağlayacaktı. Banka bunun dışında, biri bankanın onayladığı projelere özel sektörün yatırım yapmasını destekleyecek Uluslararası Finans Kurumu(IFC) ve diğeri Bankaya üye ülkelerden birinde yatırım yapmaya karar veren yabancı şirket ve bireylere risk sigortası sağlayan Çoktarafli Sigorta Garanti Kurumu olmak üzere iki ayrı bölüm daha kurdu.¹¹⁸ Bugün Banka'nın 183 üye bulunmaktadır.

5.2.AMAÇLARI

Dünya Bankası'nın amaçları, Ana sözleşmesi'nin I nci maddesinde sayılmıştır. Buna göre Banka'nın amaçları şöyledir:

¹¹⁷ Karluk,a.g.e.,s. 239

¹¹⁸ Elwood,a.g.e.,s. 30

- Üye ülkelerin, savaşın oluşturduğu yıkıntıların düzeltilmesi de dahil olmak üzere, kalkınma ve yeniden yapılanma çabalarına, verimli sermaye yatırımları kanalıyla yardımcı olmak, GYÜ'lerin kaynaklarını geliştirilmesini özendirmek,

- Özel yabancı yatırımlara garanti vermek, krediye katılımda bulunmak yoluyla desteklemek, özel sermayenin yetersiz olduğu durumlarda kendi kaynaklarını kullanmak suretiyle destek sağlamak,

-Uluslararası ticareti geliştirmek, ödemeler dengesini sağlamak için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek, .

-Diğer kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenleyerek veya garanti ederek daha yararlı öncelikli alanlarda kullanılmasını sağlamak,

-Savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en uygun şartların sağlanmasına yönelik uluslararası yatırımlara yön vermek,

-Dünya Bankası'nın bugün temel amacı gelişmiş ülkelerden GYÜ'lere mali imkanları yönlendirerek, GYÜ'lerin yaşam standartlarının arttırılmasına yardımcı olmaktır.Dolayısıyla IBRD, kuruluşundaki amaçlardan sadece bir tanesini günümüzde esas almıştır. O da, GYÜ'lerin kalkınma çabalarına destek olmaktır. Dünya Bankası'nın amaçları arasında en önemlerinden olan II. Dünya Savaşından zarar gören ülkelerin bu zararlarını gidermek ve ekonomilerini yeniden canlandırmak, ABD'nin Avrupa'ya yönelik Marshall Yardımı sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple Banka günümüzde tüm faaliyetini GYÜ'lere yönlendirmiştir.¹¹⁹

5.3. SERMAYE YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Dünya Bankası'nın IMF'deki kota sisteminden farklı bir sermaye yapısı vardır. Banka'nın 30.6.1997 tarihi itibariyle sermayesi, 182.4 milyar dolardır. Banka, üye ülkelere sermaye paylarının tahsis edilmesinde, üyelerin IMF'deki kotalarının

¹¹⁹ Karluk,a.g.e.,s. 239

miktarını esas alır. Fakat üye ülkelerin sermaye paylarının miktarı, IMF'deki kota miktarı kadar önemli değildir. Çünkü Banka'da yüksek sermaye payı sahibi olmak, IMF'de olduğu gibi yüksek kredi kullanımı hakkı vermez. Dünya Bankası, SDR gibi bir uluslararası likidite yaratamadığı için sermaye payının böyle bir likiditeden yararlanma durumu söz konusu değildir. IMF'de üye ülkeler kotalarını kendi istekleri doğrultusunda arttıramazlar. Buna karşılık Banka'daki sermayelerini, belli bir limitte yükseltebilirler.

Her üye ülkenin Dünya Bankası'nda 250 adet sabit oyu vardır. Bu sayı sermaye miktarından veya sermaye artırımlarından etkilenemez. Dünya Bankası'nda üye ülkelerin oy gücünü etkileyen temel faktör, üye ülkenin payına göre belirlenen değişken oy sayısıdır. Değişken oy sayısı, üye ülkenin ABD doları cinsinden ifade edilen sermaye payının önce 1 Temmuz 1974 tarihli pariteye (1 SDR=1,20635 ABD Doları) bölünmesi ve bulunan değer 100.000'e yeniden bölünmesiyle bulunur. Dünya Bankası'nda bir üye ülkenin oy gücünü şöyle hesaplanır: Üye Ülkenin Sabit Oy SAYISI(250)+Üye Ülkenin Değişken Oy Sayısı [(Dolar Cinsinden Sermaye Payı/ 1.20635)/(100.000)] = Üye Ülkenin Dünya Bankası'ndaki Toplam Oy Sayısı / Dünya Bankası'nın Toplam Oygücü x 100. Özel oy çokluğu gerektiren sermaye artırım kararı gibi bazı kararlar ile Banka'nın siyasetlerini etkilemek açısından oy gücü önemlidir.¹²⁰

Banka üyelerin oy gücü, bu ülkelerin Dünya Bankası karar ve uygulamalarını etkilemelerinde temel ölçüdür. Oy gücünün hesaplanması IMF'de olduğundan biraz farklıdır. Çünkü sermaye payının ifadesinde kullanılan dolar değeri ile oy gücünün belirlenmesinde kullanılan dolar değeri aynı değildir.

¹²⁰ Karluk, a.g.e., s. 239

Dünya Bankası ve IDA'da Oy Dağılımı (30.06.2001)

Oy Grubu	IBDR:		IDA:	
	Toplam Oy	(%)	Toplam Oy	(%)
Brezilya, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Filipinler, Surinam, Trinidad ve Togo	49,186	3,16	303,203	2,81
	58,124	3,61	374,936	2,91
Avusturalya, Kamboçya, Kiribati, Kore, Marshall Adaları, Mikronezya, Moğolistan, Yeni Zelenda, Papua Yeni Gine, Solomon Adaları, Vanuatu, Batı Samoa	55,800	3,46	386,903	3,00
Azerbeycan, Kırgızistan, Polonya İsviçre, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan	46,096	2,86	453,949	3,52
Çin	45,049	2,79	247,345	1,92
Suudi Arabistan	45,045	2,79	458,383	3,55
Rusya Federasyonu	45,045	2,79	35,887	2,28
Bahreyn, Mısır, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Maldivler, Umman, Katar, Suriye, BAE, Yemen	43,984	2,73	283,971	2,20
Brunei Sultanlığı, Fiji, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Nepal, Singapur, Tayland, Vietnam	41,096	2,55	345,372	2,65
Arjantin, Bolivya, Şili, Paraguay, Peru, Uruguay	37,499	2,33	237,131	1,84
Benin, Burkina Faso, Kamerun, Yeşil Burun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komor, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Kıyısı, Cibuti, Ekvator Ginesi, Gabon, Gine, Gine Bissau, Madagaskar, Mali, Moritanya, Maritimus, Niger, Ruanda, Saint Tome ve Prinsipe, Senegal, Togo	32,252	2,00	374,898	2,91
ABD	265,219	16,45	1865,737	15,31
Japonya	127,250	7,89	1,454,296	10,96
Almanya	72,649	4,51	913,474	7,08
Fransa	69,647	4,32	561,248	4,35
İngiltere	69,647	4,32	641,302	4,97
Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Kazakistan, Lüksemburg, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Türkiye	77,629	4,82	580,627	4,50
Ermenistan, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Gürcistan, İsrail, Makedonya, Moldova, Hollanda, Romanya, Ukrayna	72,208	4,48	471,373	3,65
Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, İspanya, Venezuela	72,786	4,51	285,452	2,21
Antigua ve Barbuda, Bahama, Barbados, Belize, Kanada, Dominik, Grenada, Guyana, İrlanda, Jamaika, St. Kitts ve Nevis, St. Lucia, St. Vincent ve Grenadin	62,217	3,86	551,237	4,27

Dünya Bankası'nın sermaye yapısı ve oy dağılımı incelendiğinde, sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin sermayede dolayısıyla Banka'nın yönetiminde önemli bir yer tuttukları görülür. Bu yüzden açılan kredilere bu ülkelerin ve özellikle ABD'nin büyük etkisi vardır. Banka Yönetim Kuruluna atama ile gelen en fazla sermayeye sahip ilk beş ülkenin temsilcilerinin Dünya Bankası'ndaki oy toplamaları hemen hemen yarıya yakındır.¹²¹

5.4. ORGANLARI

Dünya Bankası'nın Guvernörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Başkan olmak üzere üç temel organı vardır. Guvernörler Kurulu her üye ülke tarafından atanan bir guvernör ile bir yardımcından oluşur. Genellikle eylül veya ekim ayında toplanarak yıllık raporu ve Banka hesaplarını onaylar, genel siyasetleri gözden geçirir, üye alımına gidebilir ve esas anlaşma üzerinde değişiklik yapabilir.

24 ülkeden oluşan Yönetim Kurulu'nun 5 üyesi Banka sermayesinde en çok payı olan ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya tarafından atanır. Geriye kalan 19 üyeyi ise Guvernörler Kurulu seçer. Bu 19 üyeden S. Arabistan, Rusya ve Çin temsilcileri sadece kendi ülkelerini, diğerleri belli ülke gruplarını temsil eder. Kurul, Banka siyasetlerini uygular ve devletler ile başkan tarafından getirilen borçlanma ve kredi önlemlerini inceleyerek karara bağlar. Bütçeyi hazırlar teknik yardımları belirler. Yetkilileri çerçevesinde krediler, garantiler verir ve hisse senedi yatırımları yapar.

Başkan Yönetim Kurulu tarafından seçilir. Bankanın genel yönetiminden sorumludur.

¹²¹ Karluk, a.g.e., s. 242-244

5.5. BAĞLI KURULUŞLAR

Dünya Bankası'nın bağlı kuruluşlarından biri olan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı(MIGA) 1985 yılında kurulmuştur. MIGA'nın temel amacı, Gelişme Yolunda Olan Ülkelerdeki(GYÜ) yabancı sermaye yatırımlarını, transfer zorluklarına, siyasi istikrarsızlık, millileştirme ve yatırım sözleşmelerinin bozulması dolayısıyla karşılanan ticari risklere karşı korunmaktır. MIGA ayrıca, GYÜ'lere yönelik yardımları ve yatırımları teşvik etmektedir.¹²²

MIGA, özellikle GYÜ'lerin 1980'lerden sonra karşılaştıkları dış borç sorununun çözmek ve bu ülkelere giden yabancı sermaye yatırımlarındaki yavaşlamaya engel olmak için kurulmuştur. GYÜ'lere yatırım yapan şirketler, her şeyden önce bu ülkelerdeki siyasi risklerden çekinmektedirler. Bu sebeple MIGA'nın ileriki yıllarda, yatırımcıların risklerini azaltarak bu konuda bir görev üstlenmesi beklenir.

MIGA, GYÜ'lere yönelik yabancı sermaye yatırımları arttıkça giderek önem kazanmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa ile Orta Asya'daki ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarındaki artış, MIGA'nın sunduğu hizmetlere yönelik talebi artmıştır. Bu gelişme, özellikle GYÜ'lere yönelik yabancı sermaye yatırımlarının garanti edilmesinde MIGA'nın önemini ortaya koymaktadır.

MIGA'nın esas görevi, yabancı yatırımcıların MIGA üyesi GYÜ'lerde yapacakları yatırımları, ticari olmayan risklere karşı korumaktır. Yabancı yatırımcı, MIGA'ya başvurarak yapacağı yatırımın garanti edilmesi talebinde bulunabilir. MIGA'nın böyle bir garantiyi verebilmesi için yatırıma ev sahipliği yapan ülke GYÜ niteliğinde olmalıdır.

¹²² Karluk, a.g.e.,s. 265

Dünya Bankası çatısı altında fakat Banka'dan bağımsız bir örgüt olarak kurulan Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Uluslararası Merkezi(ICSID) ise yatırım anlaşmazlıklarını çözümlmek için kurulmuştur.

Yabancı yatırımcılar, GYÜ'lere yönelirken normal ticari risklerin dışında kalan tehlikelerden daima çekinmişlerdir. GYÜ'lerin ekonomik kalkınmalarında sermayeye olan ihtiyaçları büyüktür. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla Dünya Bankası yabancı sermayenin çekindiği riskleri ortadan kaldırmak ve yabancı yatırımcılara güvence vermek için ICSID'ı kurmuştur. Uluslararası Tarımsal araştırma Grubu DB başkanlığı altında özellikle GYÜ'lerdeki tarımsal gelişmeyi desteklemek için kurulmuştur. 1960 yılında, en yoksul üyelerine düşük faizli ve uzun vadeli krediler vermesi için Banka'ya, Uluslararası Kalkınma Birliği(IDA) eklenmiştir. Banka, ödemelerinde zorluk çeken yoksul üyelerine düşük faizli veya faizsiz krediler sağlayacaktı.¹²³ Bir diğer Banka kuruluşu ise Uluslararası Finans Korporasyonu'dur. IFC, özel sektörün yatırım yapmasını desteklemek için kurulmuştur.

5.6. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN KALKINMADAKİ ROLÜ

Dünya Bankası, özellikle 1990 sonrasında yoksullukla mücadele için kapsamlı bir strateji geliştirdi. Bu strateji, eşit derecede önem verildiği ve birbirini tamamladığı ileri sürülen üç temel unsurdan oluşmaktadır: 1) Yoksul insanlar için ileri sürülen istihdam, kredi, yol, elektrik ürünlerini satabilecek piyasalar, sağlama su ve sağlık gibi alanlarda yeni fırsatlar yaratılması ve bunun için eşitsizliklerin azaltılması ve büyüme 2) Yoksulların siyasal süreçlere ve yerel karar mekanizmalarına katılımının artırılarak güçlendirilmeleri, bu bağlamda toplumsal cinsiyet, etnisite ve sosyal statüden kaynaklanan sosyal ve kurumsal engellerin ortadan kaldırılması ve kamu idaresinin, hukuk kurumlarının ve sosyal hizmet sisteminin etkinliğinin artırılması ve topluma hesap verir özelliklere kavuşturulması 3) Yoksulların ekonomik şoklar, doğal afetler, sağlık sorunları, sakatlık ve kişisel

¹²³ Elwood,a.g.e.,s.s. 30

şiddete maruz kalma gibi olumsuz gelişmelere karşı güvenliğinin artırılması ve bu riskler azaltılarak yoksulların bunlara karşı koyma olanaklarının geliştirilmesi.¹²⁴

Banka, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yönelik projelerin desteklenmesi ve bu ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlar. Bankanın finansmanına öncelik verdiği yatırım kredileri gelişmekte olan ülkelerin hayat standartlarını artırmaya yönelik projelerdir. Bu projelerin kapsamına alt yapı ve sanayi yatırımları, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, eğitim kalitesinin yükseltilmesi girer. Bankanın projeyi desteklemesi için projenin, ülke kalkınmasına katkıda bulunacak bir proje olması gerekir.¹²⁵

Bankanın en önemli hedefi, üye ülkelerin üretici kaynaklarını geliştirmek ve böylece kendi toprakları üzerindeki verimliliği, yaşam düzeyini iyileştirmektir. Banka, üretim amaçlı sermaye yatırımlarını kolaylaştırarak üye ülke topraklarının kalkınmasına ve yeniden yapılanmasına yardım etmeyi amaçlar.¹²⁶

Dünya Bankası Kredilerinden En Çok Yararlanan 10 Ülke (2000)

Ülkeler	Yardım Eden Kuruluş	Yardım Miktarı (Milyon \$)
Hindistan	IBRD	900
	IDA	900
Türkiye	IBRD	1770
Çin	IBRD	1670
Brezilya	IBRD	1300
Meksika	IBRD	1200
Kolombiya	IBRD	900
Tayland	IBRD	400
Filipinler	IBRD	300
Polonya	IBRD	250
Endonezya	IBRD	200
Rusya	IBRD	150

Kaynak: Karluk, a.g.e., s. 259

¹²⁴ Şenses, a.g.e., s.43.

¹²⁵ Karluk, a.g.e., s. 248-249

¹²⁶ Toussaint, a.g.e.s., 154

Dünya Bankası, GYÜ'lere üç tipte kredi açmaktadır. Krediler;

- Tek bir yatırım projesini

- Ekonominin tüm sektörlerini teşvik edecek yatırımları”

-Yeni sanayileşen veya gelişen bir ülkenin ekonomisindeki yeniden yapılanma önlemlerini finanse etmek için verilmektedir. ¹²⁷

Krediler; **proje, program ve milli para kredileridir**. Uluslararası sermaye piyasalarında borçlanma imkanına sahip sanayileşmiş ülkelere prensip olarak kredi vermemektedirler.

Banka tarafından açılan krediler ve garantiler, toplam sermaye ve rezervleri geçemez. Krediler, sadece devletlere verilmekte, özel şirketlere açılan krediler için devlet garantisi istenmektedir. Diğer uluslararası mali kuruluşların verecekleri kredilere, bu kuruluşlarla ilgili devletlerle anlaşmaya varılırsa kefil olunmakta, kısa vadeli kredi işlemlerinde bulunulmamaktadır. Banka genelde orta ve uzun vadeli kalkınma projelerini finanse etmektedir.

Kredi açılırken, projenin karlılığı, kendisini kısa dönemde finanse edip edemeyeceği Banka tarafından analiz edilir. Ayrıca, borç alan ülkenin ekonomik durumu, dış ödemeler dengesindeki gelişmeler ile borç yükümlülüğünü zamanında karşılayıp karşılayamayacağı da araştırılır. Çünkü, sonuç olarak alınan krediler yine Banka'ya döviz olarak ödenmek zorundadır. Banka daha çok özel kesimin geliştirilmesine yönelik kredi siyaseti izlediği için, kredi verilen ülkelerde kamunun imalat sanayinde yatırım yapmasını ve bunun finansmanını ilke olarak benimsememektedir. Banka, isteyen ülkelere teknik yardım sağlamak ve teknik yardım heyetlerini bu ülkelere göndererek projeler konusunda araştırmalar yaptırmaktadır. Ulaşmış olduğu sonuçları ise, ilgili hükümetlere tavsiye etmektedir.

128

¹²⁷ Karluk,a.g.e.,s. 248

¹²⁸ Karluk,a.g.e.,s. 249

Dünya Bankası ilk kuruluş yıllarında daha çok, Batı Avrupa ülkelerinin yeniden imarı için finansman sağlama görevini üstlenmiştir. Çünkü bu ülkeler, İkinci Dünya Savaşından büyük olarak tahrip olarak çıkmışlardır. Nitekim 1947 yılında Banka, 497 milyonluk krediyi, Fransa, Hollanda, Danimarka ve Lüksembourg'a vermiştir. Batı Avrupalı ülkeler o yıllarda sadece yatırım projesi kredisine değil, aynı zamanda gıda, petrol ve temel malların ithalatını da finanse edecek kaynaklara ihtiyaç duymaktaydılar. 1948 yılında Avrupa'ya, Avrupa'nın Yeniden İmarı Programı çerçevesinde Amerikan yardımı başlayınca, Banka faaliyetlerini az gelişmiş ülkelere yönlendirmiştir. 25 Mart 1948'de Banka tarihinde ilk defa GYÜ niteliğinde Şili'ye, 2 adet kalkınma projesi kredisi verilmiştir.

Dünya Bankası kredileri yatırım kredileri (investments credits), uyum kredileri (adjustment loans) ve karma krediler (hybird loans) olarak sınıflandırılabilir. Kredilenme, Dünya Bankası'nın temel görevlerinden biridir. Bankanın açtığı krediler, GYÜ'lerin kalkınma çabalarına yönelik projelerinin desteklenmesi ve bu ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlar.

Dünya Bankası'nın yatırım kredilerinin başlıca altı temel özelliği vardır:¹²⁹

- Krediler, GYÜ'lere açılır. Banka, gelişmiş ülkelerin projelerini kredilendirmez.
- Banka'nın finansmanına öncelik verdiği yatırım kredileri GYÜ'lerde hayat standartlarını artırmaya yönelik projelerdir.
- Banka'nın finanse ettiği projeler kapsamına altyapı ve sanayi yatırımları, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi girer.
- Banka'nın projeyi finanse etmesi için projenin, ülke kalkınmasına katkıda bulunacak bir proje olması gerekir.

¹²⁹ Karluk,a.g.e.,s. 248

- Proje kredileri ülke h k metine veya onun garantisi altında bir kamu kuruluşuna açılır.
- Özel kesim kuruluşlarının projelerine Banka doğrudan kredi açmaz.

Banka, bir projenin tamamını finanse etmez. Genellikle %50-60 arasında bir miktarı finanse eder. Kalan kısmın  ye ülke tarafından iç kaynaklardan veya Banka dışındaki dış kaynaklardan finanse edilmesi gerekir.

1980’li yıllardan itibaren, projeler için kaynak sağlama içi devam ederken, verilen krediler yavaş yavaş yapısal uyum ve sektörel uyum için verilen kredilere dönüşmeye başladı. Bugün Dünya Bankası kredilerinin aşağı yukarı üçte ikisi, yapısal ve sektörel uyum için verilmektedir. Dünya Bankası’nın yapısal uyum politikaları IMF’nin yapısal uyum politikalarından hiç de farklı değildir.

IMF ve Dünya Bankası, şimdi ortak olara, Aşırı Borçlu Yoksul  lkeler-Yoksulluğun Azaltılması ve Büyümeye Kaynak Sağlanması adı verilen bir programı yönetiyorlar. Bu program, yapısal uyum politikalarını yıllarca uygulamaları şartıyla en yoksul ülkelerin borçlarını çok mütevazi düzeyde hafifletmeyi amaçlamaktadır.

Uyum kredileri, yatırım kredilerinden farklı olarak  ye ülkenin uygulayacağı genel programı desteklemek amacıyla açılır. Bu krediler ülkenin tamamını veya belirli bir sektörünün tümünü ilgilendiren ve genellikle mevcut sistemin değiştirilmesini öngören uygulamalarına destek olmak için açılır.

Uyum kredilerinin aşamaları, proje kredilerinin aşamalarında farklıdır. Fakat hazırlanma, müzakere, onaylama ve denetim açısından aralarında pek fark yoktur. Bu tip krediler, IMF stand-by düzenlemesine benzeyen kredi anlaşmalarıyla verilir. Belirli hedefler yönelik dilimler olarak bölünür. Bu hedeflere ulaşılmasına bağlı olarak, dilimlerin karşılığı miktarlar serbest bırakılır.

Uyum kredileri yapısal uyum kredileri ve sektörel uyum kredileri şeklinde ikiye ayrılır. Yapısal Uyum Kredileri, GYÜ’lerin piyasa müdahalelerini azaltma, üretim kapasitesini yükseltme ve ticaret serbestliğine yönelme şeklindeki yapısal

değişim programlarını gerçekleştirmek amacıyla açılır. Bu krediler, IMF tarafından destek verilen ekonomik programların Bankaca da desteklenmesi amacına yönelik olarak verilebilir.¹³⁰

Ülke, fiyat sistemini piyasa şartlarına göre yönlendirmek, dünya fiyatlarıyla rekabet edilebilir hale gelebilmek gibi ekonomik yapısını değiştirmeye yönelik politikaları uygulamaya koyuyorsa, sistemin tümüne yönelik bir program kredisıyla desteklenme ihtiyacını hisseder. Bu tür kredi, ülke hükümetinin siyaset taahhütlerine dayalı bir **yapısal uyum kredisidir**. Yapısal uyum krediler, IMF stand by düzenlemelerindeki performans kriterlerinde olduğu gibi bir takım taahhütler taşır. Uyum kredileri dilimler halinde kullanıldığı için dilimlerin serbest bırakılması sırasında Banka, taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğini dikkate alır.

Üye ülke enerji sektöründe veya tarım sektöründe bir takım politika değişiklikleri yapmayı planlıyorsa, o takdirde açılacak kredi o sektördeki yapısal değişimi hedeflemek üzere bir **sektörel uyum kredisine** dönüşür. Sektörel uyum kredilerinin, yapısal uyum kredilerinden farkı, daha da kapsamlı hedeflere yönelmesidir.

Karma kredilerde temel amaç uyum kredisinin genel düzenleyiciliği ve esnekliğinden yararlanarak hem belirli bir programı uygulamak ve hem de bazı yatırım projelerinin yapılmasını sağlamaktır. Elektrik enerjisi üretimiyle uğraşan bir kamu kuruluşunun yeni yatırımlarının finansmanı için yatırım kredisine açılması sırasında Banka ile ilgili üye ülke hükümeti, bu projenin içine bazı genel siyaset hükümlerini de koyabilir ve bunu bir yarı sektörel uyum kredisine dönüştürebilirler. Bu durumda yatırım ve sektörel uyumlandırma kredisinin özellikleri birlikte bulunur. Karma kredilerin kullanımı, dilimlere bölünebilir. Böylece hem yatırımdaki ilerlemeler hem de taahhüt edilen sektörel siyaset düzenlemelerinin bir arada gerçekleşmesi sağlanır.¹³¹

¹³⁰ Karluk, a.g.e., s. 249

¹³¹ Karluk, a.g.e., s. 250

Dünya Bankası Kredilerinin Bölgelere ve Amaçlara Göre Dağılımı
(1990)

Amaçlar	Afrika	Doğu Asya ve Pasifik	Avrupa ve Orta Asya	Latin Amerika ve Karayipler	Ortadoğu ve Kuzey Afrika	Güney Asya	TOPLAM
Tarım	183.5	5,839.2	2,434.0	4,591.8	2,119.0	533.0	15,700.4
Ekonomi Politikası	155.0	3,865.0	8,574.6	5,066.8	1,465.0	900.0	20,026.4
Eğitim	161.0	3,193.5	965.3	5,466.6	965.6		10,752.0
Elektrik ve diğer enerji	105.0	8,600.8	3,291.2	1,022.8	644.0	3,490.0	17,153.8
Çevre		2,072.5	384.0	1,783.2	244.5	290.0	4,774.2
Finans	154.8	7,083.8	2,461.3	7,032.9	959.0	1,366.0	19,057.8
Sağlık, nüfus ve beslenme		235.0			365.0	56.4	656.4
Endüstri		10.0	1,985.3	533.5		530.0	3,058.8
Madencilik		375.0	1,378.5	7,270.4	383.5		3,407.4
Multisektör	310.9	843.0	1,630.5	484.2	264.0	1,093.0	4,625.9
Petrol ve gaz	17.7	256.5	2,485.3	1,530.5	264.7	26.0	4,580.7
Özel sektör yönetimi	75.0	1,877.2	1,334.7	3,913.5	115.2	276.3	7,592.2
Kamu sektörü yönetimi	51.4	1,427.5	1,860.8	3,888.5	183.0	301.3	7,712.5
Sosyal koruma		1,218.5	465.0	15.9	129.0	97.0	1,925.4
Telekomünikasyon	93.7	8,923.9	3,635.1	6,939.9	498.1	1,305.9	21,396.5
Ulaştırma	46.4	2,166.4	1,854.0	1,861.8	1,553.2	105.0	7,586.5
Kırsal kalkınma	423.4	1,268.1	1,109.8	2,615.8	820.1	502.4	673.9
Toplam	1,872.8	49,902.8	37,052.8	51,502.8	11,557.9	10,882.3	162,789.3

Kaynak: Karluk, a.g.e., s. 254

SONUÇ

Dünya Bankası'nın temel amacı, dünya üzerinde açlık ve fakirliğin ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca Banka, dış borcu çok fazla olan ülkeler ile orta gelir seviyesindeki ülkelere borç vererek bu ülkelerin durumlarını düzeltmeyi

amaçlamakta, Sahra Altı çok fakir Afrika ülkelerine yardım etmekte, GYÜ'lerde özel sektörün rolünün artması için bu sektörü desteklemektedir.

1990'lı yılların başlarında dünyanın geliştirmekte olan ülkelerinde yaşayan 950 milyon kişi çok zor şartlar içinde bulunmaktadır. Güney Doğu (350 milyon kişi) ve Uzak Doğu Asya'daki nüfusun yarısı (150 milyon) ile Sahra Altı Afrika ülkelerindeki 280 milyon insan tamamen çok fakir bir hayat sürmektedir. Orta gelir seviyesinde bulunan Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Latin Amerika'da da ortalama 80 – 90 milyon kişi fakirlik çemberi içindedir. Dünya üzerinden yoksulluğu ortadan kaldırmak için gösterilen gayretler yeterli değildir. Son yıllarda gerek Dünya Bankası'nın ve gerek diğer kuruluşların çabaları sonucunda GYÜ'lerde çok yoksul nüfusun nisbi payında bir azalma sağlanmış ise de, mutlak rakam olarak fakir insanların sayısında artış olmuştur.

Dünya Bankası ve IDA, dünyanın en az gelişmiş ülkelere yaptıkları yardımları son yıllarda artmışlardır. Fakat, bu yeterli değildir. Her iki uluslararası kuruluş 1980-1984 döneminde bu bölgeleri ortalama 7.711 milyon dolar finansman sağlamışlardır. Bu miktar 1985'de 8.009, 1986'da 8.001, 1987'de 8.382, 1988'de 8.952 ve 1989'da 10.059 milyon dolara çıkmıştır. 1985 yılından sonra bu miktarın yarısından fazlası IDA tarafından verilmiştir. Dünya Bankası ile IDA'nın yoksulluğun yeryüzünden tamamen silinmesi için gösterdikleri çabalarının artarak devam etmesi, yirmibirinci yüzyıla insanların daha mutlu bir şekilde girmelerinde önemli bir rol oynayacaktır.

Dünya Bankası son yıllarda ortalama 16 milyar dolar civarında yeni kredi taahhütlerine girmiştir. Buna karşılık kullanılan kredi miktarı, taahhüt miktarının yaklaşık 5 milyar dolar altındadır. Banka ayrıca, her yıl kullandırılan kredi miktarına yakın miktarlarda borçlanmaya gitmektedir. Banka'nın kullandığı kredilerden henüz geri dönmemiş krediler (kredi artığı), kredi limitini oluşturan miktarların artış hızından daha yavaş artmaktadır. Bu durum, Banka'nın kredi açmakta zorlanmadığının bir göstergesidir.

Dünya Bankası'nın GYÜ'lere, 1990'lı yıllarda açtığı kredi ortamları %60'ı, on üye ülkeye gitmiştir. Bu ülkeler Meksika, Endonezya, Hindistan, Brezilya, Çin, Türkiye, Filipinler, Arjantin, Fas ve Nijerya'dır. Bu oranın yüksekliği, Banka'nın kaynaklarını adil dağıtmadığını ortaya koymaktadır. Son yıllarda özellikle Afrika ülkeleri ile Doğu Avrupa'nın eski planlı ekonomileri Dünya Bankası kaynaklarının kullanımı konusunda önemli gelişmeler göstermişlerdir. Banka'nın açtığı toplam kredilerin %20'si kullanılmamış olarak beklemektedir. Bu durum, Banka kaynaklarını üye ülkelerin tam olarak kullanmadıklarını göstermektedir.

Dünya Bankası desteğinin bölgesel dağılımında da ilk sırada Latin Amerika ülkeleri gelmektedir. 30 Haziran 2000 tarihine kadar dağıtılan 15.3 milyar dolarlık Dünya Bankası yardımlarının yüzde 26.8'ini bölge ülkeleri almıştır. 15.3 milyar doların bölgelere göre dağılımı şöyledir: Latin Amerika: %26.8, Doğu ve Orta Avrupa: %19.6, Doğu Asya, Pasifik: %19.6, Afrika: %14.4, Güney Asya: %13.7, Ortadoğu ve Kuzey Afrika: %5.9.

ALTINCI BÖLÜM

GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI VE DÜNYA TİCARETÖRGÜTÜ

GİRİŞ

Ekonomi kuramı, uluslararası ticaretin diğer faktörler sabit olduğu takdirde tüm taraflara fayda getirdiğini göstermiştir. Pratikte, diğer faktörler nadiren sabittir. Özellikle, uluslararası ticaretin galipleri, mağlupların zararlarını çok ender telafi ederler Buna rağmen, yine de çok az insan uluslararası ticaretin faydalarını sorgulayacaktır. Ülkeler ancak tek başlarına ithalat kısıtlamaları ve ihracatı teşvik fonlarıyla ek faydalar sağlamaya çalışabilirler. Bundan zarar gören taraflar karşılık verebilirler ve ortaya çıkacak gelişmeler kontrol altına alınmazsa, serbest ticaretin faydalan ortadan kalkabilir. İşte, bu nedenden ötürü, tüm tarafların uyacakları kurallar belirlemek çok Önemlidir ve DTÖ'nün temel başarısı da budur. Bu işlev, DTÖ'yu çok değerli kılmaktadır.

DTÖ, pek çok açıdan, sahip olduğumuz en ileri ve gelişmiş uluslararası kuruluştur. Sadece uluslararası hukukun oluşturulmasında değil, aynı zamanda Kir vargı işlevi üstlenmekte de başarılı olmuştur. Bunun da ötesinde, hükümlerini kabul ettirmenin yolunu bulmuştur. DTÖ'nün kullandığı yöntem, zarar gören ülkenin, kendisine tazminat verilmediği ya da zarar veren uygulama durdurulmadığı takdirde, karşılık vermesini onaylamasıyla ilgilidir, Bu, çok etkili bir yöntemdir; diğer birçok alanda, devletlerin egemenliği ilkesi, uluslararası hukukun işlevsellik kazanmasına büyük engeller yaratmaktadır.

DTÖ'nün misyonu, uluslararası ticaretin kurallara bağlı olarak serbestleşmesidir ve DTÖ bu misyonu başarıyla yerine getirmektedir. Gerçekten de, DTÖ'nün organizasyon biçiminin, kurucu üyelerin oybirliğiyle ittifakına dayalı olduğu gözönüne alınırsa, bu kuruluş müthiş bir hukuki yaratıcılık örneği olarak

görülmelidir Bunun yanında, DTÖ'nün, zengin ülkelerin ve çokuluslu şirketlerin yararına hareket ettiği yönündeki saptamalara hak verilmelidir. Bu eğilim, DTÖ'nün işleyiş mekanizmasından değil, bu mekanizmanın kullanım biçiminden ve çevrenin korunması, işçi ve insan hakları gibi başka sosyal konulara yönelik benzer şekilde etkili yapıların varolmamasından kaynaklanmaktadır. Bu iki tür eksikliği daha detaylı ele alacağım.

6.1. GATT

2.D.S. son bulması ile BM üyesi ülkeler, savaş dönemi boyunca yaşanan kaosu sona erdirmek, ülkeler arasında serbest dışı ticareti teşvik etmek ve bu dış ticaret siyasetlerini düzenlemek amacı ile B.W. Konferansı'nın ardından bir toplantı yapmaya karar vermiş ve bu konferansın hazırlıklarını yapmak için bir komite oluşturmuştur.

Bir yıl süren çalışmaların sonucunda hazırlanan ve ABD ile Hazırlık Komitesine üye 19 ülke arasında karşılıklı tarife indirimlerini içeren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) imzalanmıştır.

GATT, 1948-1995 yılları arasında uluslararası ticareti düzenleyen çok taraflı yegane sözleşme olmuştur.Ticari ilişkilerde rekabeti bozan ve ticareti kısıtlayan engellerin görüşülerek kaldırıldığı uluslararası tek kuruluştur.GAAT üyeleri, dünya dış ticaretinde %90'lık bir paya sahiptir.¹³²

6.1.1. Amacı, Kapsamı

GATT'ın temel amaçları üye ülkelerin hayat seviyelerini yükseltmek gelir ve talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarında tam kullanımı sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmaktır.GATT bu amaca

¹³² Karluk,a.g.e.,s. 147-148

ulaşmak için tarifeler ve ticarete konan diğer ayrımcı engelleri zamanla azaltmayı hedeflemektedir. Böylece mal fiyatlarında istikrar sağlanması ile GOÜ'lerin ürettiği mallar GÜ pazarına daha kolay girebilecektir. GATT'ın nihai amacı ise dünya ticaretinin serbestleştirilmesidir.¹³³

GATT Genel Anlaşması, ithalatta ayrımcılık yaratan iç vergiler ile benzeri vergileri yasaklanmakta anti-damping ve telef edici vergileri düzenlemekte, miktar kısıtlamalarını(kato) ve ihracat sübvansiyonlarını kaldırmakta ve GOÜ'lerin döviz sıkıntısı sebebiyle miktar kısıtlamasına baş vurabileceklerini öngörmektedir. Anlaşmanın 19. maddesine göre bir malın ithalatının ülke iç pazarına getirmiş olduğu yükümlülükleri askıya alabileceğini hükme bağlamıştır.

GATT'IN 1. maddesinde yer alan en çok kayırlan ülke ilkesi her GATT üyesinin diğer GATT üyesi ülkelere aynı gümrük tarife oranını uygulamasını ve ayrımcı işlemde bulunmamasını gerektirir. Bu kurala göre üye ülkelerinin biri diğer bir ülkeye herhangi bir gümrük kolaylığı sağlarsa, anlaşmaya taraf bütün ülkeler ayrıcalıktan yararlanırlar. Bu yararlanma içine dış ticaretle ilgili her çeşit gümrük vergisi, vergi uygulaması ve gümrük formaliteleri girmektedir.

GATT'IN getirdiği diğer bir ilke ise ülkelerin sanayilerini sadece gümrük tarifeleri ile koruması ve bu amaçla başka önemlere baş vurmaması ilkesidir. Dolayısıyla ithalat katolarının yerli sanayilerin korunması amacı ile kullanılması yasaklanmıştır. Ancak geçici ödemeler vergisi zorluğu çeken ülkelerin bir süre için ithalatlarını kısıtlamaları mümkündür. bu kısıtlamaların mümkün olduğu ölçüde gerekli ürünlere konulmasına ve diğer üyelerin ekonomik ve ticari çıkarlarına en az şekilde zarar vermesine dikkat edilmelidir.¹³⁴

¹³³ Kazgan, a.g.e., s. 119

¹³⁴ Karluk, a.g.e., s. 157-158

6.2. GATT URUGUAY TURU

Dört yıl sürmesi planlanan ve 15 Eylül 1986 tarihinde başlayan Uruguay Turu 125 ülkenin katılımı ile 8 yıl sürmüş, 15 Aralık 1993 tarihinde bir uzlaşmaya varılarak sona erdirilmiştir. Tur süresi içinde 25 adet tercihli ticaret anlaşması imzalamış ve Tur sonunda Nihai Senedin yayınlanması ile 1947’den bu yana geçici faaliyet gösteren GATT’ın yerine Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. Böylece uluslararası ticaretin işleyişinde uygulanacak ilkeler ve kurallar ile anlaşmazlıkların çözüm mekanizmaları, hukuki temellere oturtulmuştur. Uruguay Nihai Senedinin kapsamına, imalat sanayi ürünlerine ek olarak tarım, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları ile birlikte Tokyo Turu sonunda kabul edilen kodlarda dahil edilmiştir. Nihai Senedi 108 üye ülke imzalamıştır.

Tur sonuçlarına göre dünya ticaretinde ciddi bir liberalizasyon ve genişleme sağlamakta, sübvansiyonlar, anti damping, gümrük kıymeti, ticarete teknik engeller ve koruma önlemleri alanlarında çok taraflı ilke ve kurallar geliştirilmekte, anlaşmazlıkların çözüm mekanizması iyileştirilmekte, ticarete bağlı fikri mülkiyet hakları ve yatırım önlemleri için yeni kurallar oluşturmaktadır. Nihai Senet hükümlerine göre mal ticaretinde gümrük tarifeleri ortalama %33 oranında indirilerek, tarımda ihracat sübvansiyonları ve iç destek seviyeleri aşağı çekilecek, bir geçiş döneminden sonra dokuma ve giyim kotaları kaldırılacak, gönüllü ihracat sınırlarına son verilecek, hizmetlerde pazara giriş serbestleşecek, fikri mülkiyet haklarında asgari normlara uyulması sağlanacaktır. Serbest ticaret anlayışına aykırı yatırım önlemleri ise yürürlükten kaldırılacaktır.¹³⁵

6.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

GATT, 2 nci Dünya Savaşı bitiminde Uluslararası Ticaret Örgütü’nün (International Trade Organization: ITO) bir parçası olarak düşünülmüş idi. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası’ndan sonra Bretton Woods kurumlarından üçüncüsü olacaktı. Fakat ITO hayata geçirilemeyince, GATT geçici olarak

faaliyetine devam etti. Uruguay Turu sonucunda Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası mal, hizmet, fikri ve sınai mülkiyet hakları ve ortak bir uyumsuzluk çözümleme süreçlerini oluşturan en önemli dünya ticaret kurumu haline gelmiş ve Uruguay Turu kararlarını uygulayan uluslararası bir kurum olmuştur.

6.3.1. Kuruluşu

Dünya Ticaret Örgütü(World Trade Organization, DTÖ), GATT-Uruguay Turu sonucunda imzalanan Nihai Senet'in yürürlüğe girmesi ile 1995 yılında faaliyetlerine başlamıştır. DTÖ'nün kurulması ile GATT'ın yapısı da değişmiştir.

DTÖ, GATT'ın farklı olarak resmi statüsü olan bir örgüttür. Bugün Örgüt'e 146 ülke üyedir. Resmi üyeler dışında gözlemci statüsü taşıyan ülkelerde Örgüt toplantılarına katılmaktadır. DTÖ'nün GATT'ın bir diğer farkı ise, uluslararası çapta etkin olan 200 çok uluslu şirketinde bizzat hükümetler gibi DTÖ'ye katılmasına olanak sağlamasıdır.¹³⁶

Başlangıçta çok uluslu ticaret sistemi temelde mal ticaretiyle ilgiliydi ve sürekli bir örgüte değil geçici bir anlaşmaya, GATT'a dayalıydı. 1994 yılından Uruguay Turu sonunda GATT sistemi, hizmetler, entelektüel varlık, sübvansiyonlar, teksit tarım alanlarını da kapsamına aldı.¹³⁷

DTÖ Kuruluş anlaşması GATT Anlaşmasını içermektedir. Ancak daha sonra Anlaşmaya, telekomünikasyon, bankacılık ve yatırım, taşımacılık eğitim, sağlık ve çerçeve gibi 160 alanı etkileyen, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması(GATS)'da eklenmiştir.¹³⁸

¹³⁵ Karluk, a.g.e.,s.195

¹³⁶ Ellwood, a.g.e.,s. 30-31

¹³⁷ Moore,a.g.e.,s. 103

¹³⁸ Ellwood,a.g.e.,s. 31

6.3.2. Amaçları

DTÖ'nün amaçları, Örgütü kuran Anlaşma'nın önsözünde, belirtilmiştir. Bu amaçlar, GATT'ın gerçekleştirmek istediği amaçlara büyük benzerlik göstermektedir.DTÖ;

- Hayat standartlarını yükseltmeyi, istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamayı, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmeyi, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermeyi, çevreyi korumayı, farklı ekonomik seviyedeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmeyi,

- GYÜ'in ve bunların arasında yer alan en az gelişmiş olanların artan dünya ticaretinde ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamayı,

- Karşılıklı çıkar esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar yapmayı,

- Uruguay Turu Çok taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonuçlarını içeren bütünleşmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmeyi,

- Çok taraflı ticaret sisteminin ana ilkelerini korumayı amaçlamaktadır.¹³⁹

6.3.3. Fonksiyonları

DTÖ, Örgüt Kuruluş Anlaşması ile Çok taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın uygulanması, yönetimini ve işlemlerini kolaylaştıracak ve amaçlarına ulaşılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, Çoklu Ticaret Anlaşmaları'nın uygulanması, yönetimi ve işlenmesi için gerekli çerçeveyi sağlayacaktır. DTÖ, bu Anlaşma'ya ek anlaşmalarda ele alınan konularla ilgili çok taraflı ticaret ilişkilerinde üyeler arasında müzakere için bir forum olacaktır. DTÖ ayrıca, Bakanlar Konferansı'nda alınacak

¹³⁹ Karluk,a.g.e.,s. 196

kararlara göre, üyeler arasında çok taraflı ticaret ilişkilerindeki müzakerelerin sonucunun uygulanması bir çerçeve de oluşturulacaktır.

DTÖ, küresel ekonomi siyasetinin oluşturulmasında daha fazla tutarlılık sağlamak amacıyla, gerekli olduğu durumlarda Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile ona bağlı kurumlarla işbirliği yapılacaktır.

6.3.4. Yapısı Ve Organları

DTÖ'nün en az iki yılda bir toplanan ve tüm ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir **Bankalar Konferansı** vardır. Bankalar Konferansı, bir üyenin talebi üzerine ve Anlaşma ile ilgili Çok taraflı Ticaret anlaşmasının karar alma konusundaki özel hükümlerine uygun olarak anlaşma kapsamına giren konulardan herhangi birinde karar almaya yetkilidir.

Tüm üyelerin temsilcilerinden oluşan ve gerekli oldukça toplanan Genel Konsey Bakanlar Konferansının toplantıları arasındaki dönemde anlaşma ile kendisine verilen görevleri yapan bir organdır. Genel Konseye bağlı **Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi, Ticaretlerle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi** (TRIPS Konseyi) vardır. Mal Ticareti Konseyi, Çok taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın uygulanmasını, Hizmetler Ticaret Konseyi, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması'nın (GATS) uygulanmasını, TRIPS Konseyi, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nın (TRIPS Anlaşması) uygulanmasını denetler. Bu konseyler, ilgili Anlaşmaların ve Genel Konseyin kendilerine verdiği görevleri yerine getirirler. Konseyler tüm üyelere açıktır. Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi ve TRIPS Konseyi gerektiği kadar yardımcı organ oluşturabilirler.¹⁴⁰

Bankalar Konferansı'na bağlı **Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi, Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi** vardır. Bu Komiteler Çok taraflı Ticaret Anlaşmaları uyarınca ve ayrıca Genel Konsey

¹⁴⁰Karluk,a.g.e.,s. 149

tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirirler. Bankalar Konferansı gerekli gördüğü görevler için ek Komiteler oluşturur. Görevlerinin bir parçası olarak Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Çok taraflı Ticaret Anlaşmalarında yer alan en az gelişmiş üye ülkeler lehine olan hükümleri gözden geçirecek ve Genel Konsey'e gerekli önlemlerin alınması amacıyla rapor verecektir. Bu Komiteler, tüm üyelerin temsilcilerine açıktır.¹⁴¹

DTÖ'nün bir **Genel Direktör** tarafından yönetilen Sekreteryası vardır. Bakanlar Konferansı, Genel Direktörü atar. Genel Direktörün yetki, görev, hizmet şartları ile süresini Bakanlar Konferansı belirler. Genel Direktör ve Sekreteryasının sorumlulukları uluslararası niteliktedir. Genel Direktör ve Sekreteryaya mensupları, görevlerinin ifasında herhangi bir hükümetten ve DTÖ dışında kalan herhangi bir makamdan talimat almazlar.

6.3.5. Karar Alma ve Uygulama Süreçleri

DTÖ'nün işleyişi iki temel kavrama dayanır; ayrımcılık yapılmaması ve oy birliğiyle karar alma. Ayrımcılık yapılmama ilkesi DTÖ'nün üyelerine asla farklı davranmamasıyla sağlanır. Bu ilkeyi destekleyen kuralların merkezinde, “en gözde ulus,, yükümlülüğü ve “Ulusal Davranış,, kuralı yer alır.¹⁴²

En gözde ulus yükümlülüğü farklı üye ülkelerden gelen benzer ürünlere eşit muamele yapılmasını gerektirir. Ulusal Davranış İlkesi ise temel olarak, bir ülkenin yabancı mallara karşı ne sebeple olursa olsun ayrımcılık yapılmaması demektir; hükümetlerin yerli yada yabancı kaynaklardan gelen mallara karşı eşit davranmasını yükümlü kılar.¹⁴³

Diğer uluslararası organlardan farklı olarak, DTÖ üye hükümetler adına karar almak üzere temsili bir otoriteye yönetsel bir organa sahip değildir. DTÖ'de tüm kararlar, üye hükümetlerin kendileri tarafından ortak olarak alınmıştır. Her DTÖ

¹⁴¹ Karluk, a.g.e., s. 149

¹⁴² Moore, a.g.e., s. 104.

¹⁴³ Ellwood, a.g.e., s. 34

üyeleri anlaşmalar önünde eşit haklara ve eşit oya sahiptir, kararlar oy birliği ile alınır. Her ülkenin etkin biçimde veto etme gücü vardır. Kararların uygulanması da üyelerin kendileri tarafından yürütülür.¹⁴⁴

DTÖ tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir kuruluştur. Politik statüsü BM'ninki ile aynıdır. Kendi kurallarını uygulatma hakkına sahiptir. Kurallarını yaratmak için bağlayıcı anlaşmazlık çözme mekanizmaları vardır. Bu mekanizmaların başında Anlaşmazlık Çözüm Kurulu (DSB) gelmektedir. DSB, üyelerin kuralları ihlal etmesi ile ilgili olan şikayetleri karara bağlar ve hatalı ülkeleri cezalandırır. Bütün ülkelerin DSB'yi kullanarak kendi ekonomik çıkarlarını kullanma hakkı vardır.¹⁴⁵

6.3.6. DTÖ ve Gelişmekte Olan Ülkeler

Uruguay Turu Nihai Senedi'nin 1.1.1995 tarihinden sonra ve tam olarak uygulanması durumunda, dünya ülkelerinin toplam gelirlerinde ortalama 212 milyar ABD doları kadar bir yıllık artış ortaya çıkacaktır. Bu artış, 1992 yılı dünya GSYİH'nin yaklaşık %1'ine eşittir. GYÜ'ler bu artıştan yıllık olarak 80 milyar dolar pay alacaklardır. Bu pay 1992 yılındaki toplam GYÜ'ler GSYİH'nin %1.7'ne eşittir. Dinamik etkilerde hesaba katılırsa, toplam kazançların bunun üstünde olması beklenmektedir. Uruguay Turu kararlarından en kötü etkilenecek bölge, gıda ithal eden Afrika ülkeleri olacaktır. Ticaret hadlerinin kötüleşmesi sebebiyle, bu ülkelerin 26 milyar dolar zarar görebilecekleri tahmin edilmektedir.

İmalat sanayi ürünlerinde pazara girişin liberalizasyonu, beş yıllık bir döneme yayılmaktadır. GATT Sekreterya'sının tahminlerine göre sanayileşmiş ülkelerin tarifeleri ortalama olarak %6.3'den 3.6'ya inecektir. Sanayileşmiş ülke pazarlarına sıfır gümrükle giren malların oranının %20'den %43'e yükselmesi beklenmektedir. Gerek GYÜ'ler gerekse Doğu Avrupa ülkeleri tarife taahhütlerini arttıracaktırlar. Ayrıca işlenmiş mamullere hammaddeden daha yüksek tarife uygulanması anlamına gelen tarife eskalasyonları azaltılacak, gönüllü ihracat

¹⁴⁴ Moore, a.g.e., s. 105

¹⁴⁵ Lori Wallad, **DTÖ Kimin Örgütü**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.28.

kısıtlamaları kaldırılacaktır. Sanayileşmiş ülkelerin imalat sanayi ürünlerinde yapacakları en büyük tarife indirimleri, günümüzde nispeten düşük tarife uygulanan mallarda (tropikal sanayi, kereste, kağıt, mobilya, metal, maden ürünleri gibi doğal kaynaklara dayalı mallar) yoğunlaşmaktadır.

Hassas mallar (tekstil ve hazır giyim, ulaşım araçları, deri eşya ve ayakkabı gibi) ile tarife pikleri (% 15'in üzerindeki oranlardır) ve tarife eskalasyonuna tabi olamaya devam eden mallar için daha sınırlı indirimler söz konusudur.

Gelişme Yolunda Olan Ülkelerden Yapılan İthalatta Ortalama Gümrükler
(Yüzde)

ÜRÜNLER	Ortalama Oran		OrtalamaMFN/GSP	
	Uruguay Öncesi	Uruguay Sonrası	Uruguay Öncesi	Uruguay Sonrası
Tarım Ürünleri				
Kanada	7.6	4.9	5.5	3.8
AB	23.5	16.8	22.8	16.6
Japonya	19.5	14.9	18.2	14.5
ABD	9.1	7.0	6.0	4.9
Tropikal Tarım Ürünleri				
Kanada	1.2	0,6	0.6	0.3
AB	17.4	10.0	15.2	9.4
Japonya	17.4	10.9	9.9	8.4
ABD	2.1	1.2	1.5	0.8
Testil ve Hazır Giyim				
Kanada	22.1	15.6	21.4	15.4
AB	11.9	10.1	-	-
Japonya	11.7	7.9	5.2	5.0
ABD	18.7	16.9	18.5	16.7
Deri ve Ayakkabı				
Kanada	19.8	15.0	18.3	14.5
AB	91	78	02	0.1
Japonya	13.3	11.5	8.4	7.5
ABD	9.6	9.1	9.2	8.6
Tüm Sektör				
Kanada	12.4	7.4	7.5	5.3
AB	9.8	6.9	51	3.5
Japonya	7.4	4.7	4.3	3.4
ABD	7.6	5.5	4.7	3.8

Kaynak:UNCAD, Aktaran: Karluk, a.g.e., s. 205

Sanayileşmiş Ülkelerin Sanayi Ürünlerinde Uyguladığı Gümrük İndirimleri (Yüzde)

İTHAL KAYNAĞI	İthal Değeri \$Milyar	Uruguay Öncesi	Uruguay Sonrası	İndirim Oranı
Sınai Ürünleri (Petrol Hariç)				
Sanayileşmiş Ülkeler	736.9	6.3	3.9	38.0
GYÜ'ler	167.6	6.8	4.3	37.0
Az Gelişmiş Ülkeler	3.9	6.8	5.1	25.0
Sınai Ürünler (Tekstil, Hazır Giyim, Balık Ürünleri Hariç)				
Sanayileşmiş Ülkeler	652.1	5.4	3.0	44.0
GYÜ'ler	155.2	4.9	2.4	51.0
Az Gelişmiş Ülkeler	2.1	1.7	0.7	59.0

Kaynak:UNCTAD, Aktaran: Karluk, a.g.e., s. 205

Uruguay Turu, hizmetler sektörünü, ayırım gözetmeyen ve saydamlığa dayalı çok taraflı kurallara bağlama konusunda bir çerçeve sunmuştur. Hizmetler bakımından GYÜ'ler dünya ticaretindeki paylarını 1970-1992 yılları arasında %11'den %15'e yükseltmişlerdir. Bu sektörde liberalizasyonun daha da genişletilmesi, GYÜ'lerin kazancını arttıracaktır. Uruguay Turu, hizmetler alanında çok taraflı kuralların kapsamını genişletmekte ve hizmet ticaretinin liberalizasyonu için daimi müzakere sistemi getirmektedir. GYÜ'ler ile geçiş (eski sosyalist ülkeler) ekonomilerinin en çok kazanç sağlamaları beklenen hizmet alanlarının, deniz taşımacılığı, mali hizmetler ve iş gücünün serbest dolaşımı dolaşımı olacağı ümit edilmektedir.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Karluk,a.g.e.,s. 205

Ticaret ile ilgili Fikri Mülkiyet Hakları konusunda getirilen yeni kurallar sonucunda, fikri mülkiyet haklarının GYÜ'lerde artan bir şekilde korunması, bu ülkelere yabancı sermaye akışını arttırabilecektir. Çünkü, korsanlık riskinin azalmasıyla birlikte yatırımlardan daha yüksek getiri beklenmektedir. Patent korumalarının GYÜ'lerde ilaç ürünlerinin fiyatlarını arttıracığı endişeleri bulunmakla beraber, Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPs) Anlaşması'nın tam etkilerini, ancak 2015 yılında göstereceğini gözden uzak tutmamak gerekir.

Uruguay Turu'nun tarımdaki korumacılığı azaltan reformları, dünya pazarındaki bozulmaları gidermenin yanında, pazara giriş imkanlarını da genişletmektedir. Sanayileşmiş ülkeler altı yıl içinde gümrükleri %6 düşürürken, tarımsal desteklemeyi de %20 indireceklerdir. Özellikle Avrupa Birliği'nde uygulanan ihracat teşvikleri altı yıl içinde %36 azaltılacaktır. GYÜ'ler için gümrük ve teşvik indirimleri daha uzun bir süreye yayılmıştır. On yıl içinde gümrükleri %24, desteklemeleri %13, ihracat teşviklerini de %34 oranında indireceklerdir. Çoğu tarım ürünü ihracatçısı olan bu ülkeler böylece, daha yumuşak bir geçiş yaparak dünya ekonomisine entegre olacaklardır. Daha önce teşvik kapsamındaki tahıl, et, süt ürünleri ve şeker gibi tarım ürünlerinin fiyatları, sübvansiyonların düşürülmesine paralel olarak yükselme eğilimine girecektir. Bu tür ürünlerin ihracatçısı olan ülkeler, söz konusu eğilimden yararlanacaklardır. Bazı Afrika ve Akdeniz ülkelerinin de aralarında bulunduğu gıda maddeleri net ihracatçısı ülkeler, bu gelişmelerden zarar görebilirler.¹⁴⁷

Yüksek fiyatların çiftçiye yansımaları şartıyla bu gibi olumsuz etkiler, bir yandan net ithalatçının kendi tarımsal sektöründeki, diğer yandan da önceden korunan ürünlerin net ihracatçısı durumundaki GYÜ'lerin tarımsal sektöründeki üretim artışıyla giderebilecektir. Gıda maddelerinin fiyatlarının yükselişi, uluslararası ticarete konu olan gıda maddelerinin net ithalatçısı durumundaki ülkeleri artan maliyetlerle karşı karşıya bırakacaktır. ticaret hadlerinde oluşacak bu kayıplar, imalat sanayi ürünlerinde daha geniş pazara girişin sağlanmasıyla (tekstil, hazır giyim dahil) doğacak kazançlarla dengelenebilecektir.

¹⁴⁷ Karluk, a.g.e., s. 206

Uruguay Turu'nun tekstil ve hazır giyim kotalarını ortadan kaldırmaya yönelik hükümleri, bu sektörde uluslararası rekabet gücüne sahip ülkelere önemli kazançlar sağlayacaktır. GATT'ın yaptığı ilk tahminlere göre, 10 yıllık uygulama dönemi içinde GYÜ'lerin başlıca OECD ülkelerine olan tekstil ihracatı % 82, hazır giyim ihracatı ise %93 oranında artacaktır. Avrupa Birliği, ABD ve Kanada'da korumaların azaltılması sonucunda, GYÜ niteliğinde olan 34 ülkenin lehine 1986 yılı fiyatlarıyla 8 milyar dolarlık bir kazanç doğacaktır. Bu kazancın çoğu etkin çalışan üretici ülkelere giderken, ihracatları MFA kotalarına bağlı olan spesifik pazarlama tercihli giriş (GSP) imkanına sahip daha az etkin ihracatçılar, satışlarını devam ettirebilmeleri için sanayilerini yeniden yapılmak zorunda kalacaklardır. Anlaşmanın on yıllık dönemde tedrici olarak uygulamaya girecek oluşu dolayısıyla, daha az etkin üreticilerin, sanayilerini yeniden yapılandırmaya yeterli zamanları olacaktır.

GYÜ'lerin sektördeki liberalizasyon konusundaki endişeleri şunlardır: MFA kotalarının kaldırılması, programın çok gerilerine bırakılmıştır. Kotaların tamamen kaldırılacağı 2005 yılına kadar, tekstil ticaretin %49'u hala MFA kapsamında kalmaya devam edecektir. Yüksek tarifeler ve tarife pikleri sürüyor olacaktır. Geçici koruma önlemleri kapsamında günümüzde kotaya tabi olmayan ürünlerin ihracatı sınırlandırılabilir. Belirli ihracatçılara, selektif olarak kota uygulanabilir. Bazı GYÜ'ler ise, GSP Lome Sözleşmesi ve Akdeniz Anlaşmaları gibi programlar yoluyla sanayileşmiş ülkelere sağladıkları tercihli rejim marjlarının MFA tarifelerindeki indirimler sonucunda erozyona uğrayacağından endişe etmektedir. Bu sebeple ortaya çıkacak gelir veya ihracat kayıplarını ülke bazında ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.¹⁴⁸

Sanayi ürünleri ihracatı büyük ölçüde tercihli girişe dayanan ülkeler (belirli Akdeniz ve Kuzey Afrika ülkeleri gibi) için tercih marjlarının erimesinin yarattığı etki, oldukça önemli olacaktır. Şimdiye kadar GSP programlarından en çok yararlanan ülkeler, Asya'nın ve Latin Amerika'nın ileri seviyedeki GYÜ'leri

¹⁴⁸ Karluk, a.g.e., s. 206

olmuştur. Fakat bu gibi ülkeler için doğacak kayıplar, MFA tarifelerindeki indirimler ve tekstil-hazır giyim de dahil olmak üzere Uruguay Turu ile diğer alanlarda getirilen liberalizasyon sonucunda telafi edilebilecektir. Ayrıca, bu tür ileri seviyedeki GYÜ'lerin bir kısmının yükselen gelirleri sebebiyle GSP programlarından çıkarılması mümkündür.

Uruguay Turu'nun GYÜ'ler açısından diğer önemli yönlerinden biri de, kuralların şeffaflaştırılması ve kuvvetleştirilmesi olmuştur. Koruma önlemleri ile ilgili olarak, gönüllü ihracat kısıtlamalarının sanayileşmiş ülkelere dört yıl içinde kaldırılmaları, anlaşmazlıkların çözümü için güçlü düzenlemeler getirilmesi, anlaşmazlığa taraf olanların panel kararlarının kabulünü veto edememesi, bu konuda yer alan yenilikler arasındadır. Bu gibi yeniliklere rağmen, GATT/WHO kuralları, koruma önlemlerinin, anti damping ve belirli sübvansiyonların uygulanmasında üyelere takdir hakkı tanımaktadır. Tekstil anlaşmasında olduğu gibi, belirli durumlarda ihracatın ölçsüz bir şekilde artması durumunda, ilgili ihracatı ülkeye karşı önlem alınabilmektedir. Bu türden koruma önlemi uygulamalarının ileriki yıllarda GATT/DTÖ'nun gündemini sık sık meşgul etmesi mümkündür. Uruguay Turu sonrası dönemde yeni düzenlemelere tabi olacak alanlar arasında GYÜ'leri en yakından ilgilendiren konuların başında, tarımdaki daha ileri liberalizasyon ile tekstil-hazır giyim sektöründeki tarifelerin indirilmesidir.¹⁴⁹

6.3.8. Küresel Ticaretin Karşılaştığı Engellerin Kaldırılmasına DTÖ'nün Rolü

Serbest bir dış ticaret sisteminde içe ve dışa dönük ekonomi politikaları uygulaması, küresel bir dünya için gereklidir. Liberal politika uygulayan ekonomilerde dış ticaret miktar ve değer açısından sınırlamalara tabi tutulmamalı, koruma ve sübvansiyon oranları sifıra yakın olmalıdır. Dış ticaretin küreselleşmesi ancak bu yolla mümkün olacaktır. Böyle bir dünya ticareti ise, DTÖ'nün kurmayı amaçladığı dünya ticaret sistemidir. Bu nedenle DTÖ'nün kurulması, dünya ekonomisinde serbest dış ticaret siyasetinin uygulanmasını ve küreselleşmesini sağlayabilecek önemli bir gelişmedir.

¹⁴⁹ Karluk,a.g.e.,s. 207

DTÖ yürüttüğü faaliyetler ile sanayi ürünlerinin dünya pazarında serbestçe dolaşımını engelleyen kısıtlama ve gümrük tarifelerin kaldırılması yönünde önemli ilerlemeler sağlamıştır. Ülkeler gümrük tarifelerini ve ihracat kısıtlamalarını kaldırmayı taahhüt etmişlerdir. DTÖ hizmet sektörü açısından da, hizmet sektörünü ayırım gözetmeyen ve saydamlığa dayalı çok taraflı kurallara bağlama konusundan bir çerçeve geliştirmiştir. DTÖ'nün korumacılığı azaltma yönünde yaptığı reformlar, pazara giriş imkanlarını da genişletmiştir. İhracat teşvikler ve sübvansiyonların kaldırılması bu reformların başında gelmektedir. Bunun yanında DTÖ'nün kaldırılması, bu sektörlerde uluslararası rekabet gücüne sahip ülkelere önemli kazançlar sağlamıştır.¹⁵⁰

6.3.9. GATT ve DTÖ Sisteminde Serbest Ticaret İşleyişini Bozucu Uygulamalar

DTÖ sistemi içerisinde serbest ticareti bozan en önemli iki uygulama Anti Damping Vergisi Uygulaması ve Telefi Edici Vergi uygulamasıdır.

6.3.9.1 Damping ve Anti Damping Vergisi Uygulaması

Damping sorununun uluslararası boyutta dünya ekonomisinin gündemine gelmesi, 1920'li yıllara rastlar. Daha sonra GATT'ın imzalanmasıyla anti damping ile ilgili hükümler bağlayıcı özelliği olmasa da yürürlüğe girmiştir. 1967 Kennedy Turu'ndan sonra anti damping, tarife dışı bir engel halini almış ve bağlayıcı nitelikte düzenlenmiştir.

Genel Anlaşma, GATT üyesi ülkeler arasında haksız rekabet yaratacak tüm uygulamalardan kaçınılmasını öngörmektedir. Anlaşma'nın VI ncı maddesi, uluslararası ticarete haksız rekabete yol açan anti damping ve telafi edici vergileri düzenlemektedir. Fakat bu hükmün bağlayıcı nitelikte olmaması, 1979 yılına kadar

¹⁵⁰ Karluk,a.g.e.,s. 204-206

bu alanda uygulanabilir bir uluslararası sözleşmenin eksikliğini hissettirmiştir. Kennedy Turu sonucunda (1 Temmuz 1968) GATT Anti Damping Kodu hazırlanmış ise de, bu Kod ABD Kongresi tarafından onaylanmadığı için uluslararası geçerlilik kazanamamıştır. Bununla beraber Kod'un uygulanmasına ilişkin olarak GATT içinde 1968 Kasım ayında bir Anti Damping Uygulamaları Komitesi kurulmuştur.

Tokyo Turu sonucunda ülkeler arasındaki farklılıklar büyük ölçüde giderilmiş ve 1 Temmuz 1968 tarihli GATT'ın 6 ncı Maddesinin Uygulanması Hakkındaki Anlaşma diğer bir deyişle Anti Damping Kodu, yeniden düzenlenerek 1980 yılında yürürlüğe konmuştur. Böylece, GATT'ın haksız rekabet ile ilgili maddelerine açıklık kazandırılmıştır. Yeni Kod, ithalatçı ülke sanayicilerinden gelecek haksız rekabet iddiaları karşısında yapılacak soruşturmanın esaslarını belirlemiş ve ülkeleri bağlayıcı düzenlemelere itmiştir.

GATT kurallarına göre, bir ülke diğer üyelere karşı damping yapıp bir malı kendi iç Pazar değerinin(reel maliyetinin)altında bir fiyatla ihraç eder, ithalatçı ülkedeki üreticiler aleyhine o ülkedeki Pazar payını artırır veya iç pazardaki fiyat seviyesini düşürmemek amacıyla ülke içinde satılmayan malları dış pazarlara ucuz fiyatlar ile satarsa, bundan zarar gören ülkenin"anti-damping vergisi" koyma hakkı ortaya çıkar. Bu vergi, ithalat dolasıyla zarara uğrayan yerli sanayiciyi tatmin etmeye yönelik tarife dışı bir vergidir. Sadece, dampingli ithal mallarına karşı koruyucu önlem olarak, soruşturma sonucunda uygulanabilir. Bunun için, ithalatçı ülke sanayinin dampingden zarar gördüğünün kanıtlanması gerekir.

GATT'ın Anti Damping Kodu'nun 3 ncü maddesinde dampingin verdiği zararın tanımı yapılmıştır. Buna göre zarar fiili, maddi zarar, maddi zarar tehdidi ile bir sanayiinin kurulmasını maddi olarak geciktirmesi amlamlarına gelmektedir. Bu zararların belirlenmesinde gerekli kriterler ise, ithal malının fiyatının yerli pazardaki benzer ürün fiyatına göre düşük olması ve bunun iç fiyatlarda yükşelişi engellemesi, malın son yıllarda ithalatının toplam içüretim ve tüketime olan oranlarının artması, söz konusu ithalatın verimlilik, kârlılık, kapasite kullanımı gibi makro ekonomik göstergeleri olumsuz yönde etkilemesidir.¹⁵¹

¹⁵¹ Karluk, a.g.e., s. 85

Damping tanımında yer alan “piyasanın bozulması” olayı 1959 yılındaki GATT Genel Kurul’unda ele alınmış ve bunun şartları belirlenmiştir. Buna göre damping uygulaması ile bir ülkede pazarın bozulabilmesi için aşağıda belirlenen şartların gerçekleşmesi gerekir.

-Belli ülkelere belirli ürünlerin ithalatında çok hızlı ve önemli artışların olması veya potansiyel bir artış tehlikesinin bulunması,

-İthal ürünlerinin, ithalatçı ülkedeki benzer kalitedeki ürünlerin fiyatlarının çok altında bir fiyatla satılması,

-Yerli üreticilerin bu durumdan şikayetçi olmaları veya bu ithalat yüzünden tehlikeli bir duruma düşmeleri,

-Fiyat farklılıklarının hükümet müdahalesi sonucunda ortaya çıkmaması,

Dampingde esas konu, ticari ürünlerin fiyatları olduğu için bu durum, GATT içinde merkezi planlı ekonomiler açısından sorun yaratmıştır. Nitekim 1956 yılında Çekoslovakya, GATT’ın damping tanımının sosyalist ekonomiler için uygulanamayacağını öne sürmüştür. Bu ülke, merkezi planlı ekonomilerde iç pazarda malların, üretim maliyetlerinin çok üzerinde satıldığını fakat bu ürünlerin ihraç edildiği zaman fiyatlarının iç fiyatların daha altında tutulduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine GATT’ın 6 ncı maddesinin, sadece özel ticari işletmelere uygulanabileceği kabul edilmiştir.¹⁵²

1990 yılında yürürlükte bulunan 1980 tarihli Anti-Damping Kodu’nu 37 ülke onaylamış, 24 ülkede gözlemci statüsü ile Kod’a taraf olmuştur. Anti-Damping Kod’u, kabul eden ülkelerin altışar aylık dönemler içinde geçmişte aldıkları anti damping kararlarını GATT’a bildirmelerini zorunlu kılmaktadır.

Anti damping vergisinin uygulanabilmesi için üç aşamalı bir soruşturmanın yapılması gerekir. Birinci aşamada ilgili hükümler; dampingli ithalatın ilgililere zarar vermesi,maddi zarar verme ihtimali yaratması, Pazar bozulmasına yol açması veya bir üretimin yapılmasını geciktirmesi üzerine bir soruşturma başlatır. İkinci aşamada,

¹⁵² Karluk, a.g.e., s. 170

ilk toplanan bilgilere göre bir damping olayı meydana gelmiş ve bu konuda zarar ortaya çıkmış ise,geçici vergi konur. Üçüncü aşamada, soruşturma sonucunda damping olayı kanıtlanırsa, geçici anti-damping vergisi kesinleştirilir. Soruşturma esnasında dampingli ithalatın, ilgili sektörde bir zarar yarattığının kanıtlanması gerekir. Bu zarar, ithal sebebiyle sektörde ortaya çıkan “olumsuz etkiler”dir. Bunlar; kar paylarının ve satışların azalması, Pazar payının daralması, kapasite kullanım oranlarının, prodüktivitenin ve istihdam seviyesinin düşmesi, ücretlerin artmaması, sektördeki büyümenin ve yatırımların durması gibi gerçek veya potansiyel etkilerdir. Bu faktörlerden biri veya birkaçının birlikte bulunması, karar almada yeterli sebeptir.

Anti damping soruşturması, yabancı ihracatçıların faaliyetlerini kapsar. Tek ülke ve hatta tek bir şirkete karşı açılabilir. Tablo VII.1de, dünya ekonomisinde anti damping vergi uygulamaları verilmiştir. Tablo’ya göre 1981-1990 döneminde en fazla anti damping vergisini ABD’i uygulamıştır. 169 Gelişmiş Ülkeler+128 Gelişme Yolunda ülkeler=296 adet. Daha sonra Kanada (213 adet), Avustralya (122 adet) ve AT (78 adet) gelmektedir.

Yeni Anti Damping Kodu, anti damping vergileri konusunda gelişme yolunda olan ülkelerin çıkarlarının korunmasına ilişkin bazı önlemler getirmiştir. (Md.13). Sübvansiyon Kodu ile de önlemler (Md.14) aynen benimsenmiştir. Buna göre;

-GYÜ’lere karşı alınacak anti-damping önlemlerinde, bu ülkelerin özel durumlarına dikkat edilecektir.

-GYÜ’lere yönelik anti-damping vergisi konulmadan önce diğer çözüm yolları aranacaktır.

-Sübvansiyonların, GYÜ’lerin ekonomik kalkınma programlarının bir parçası olduğu hesaba alınarak, bazı durumlarda bu ülkeler için sübvansiyonların kaldırılması istenmeyebilecektir.¹⁵⁰

GATT tarihinde ilk defa anti damping vergisi, Şubat 1955’de İsveç tarafından İtalya’ya karşı uygulanmıştır. İtalyan naylon çoraplarına konan anti-

¹⁵⁰ Karluk, a.g.e., s. 291

damping vergisi,birkaç ay sonra bu ülke tarafından kaldırılmıştır. Günümüzde bu vergi. Sanayileşmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybettikleri dallarda yoğunlaşmakta ve bu ülkelere uygulanmaktadır. GYÜ'lerin anti damping vergisine sıkca başvuramamalarının sebebi, bu konuda yeterli bilgiye ve sistemi işletecek kurumlara sahip olmamalarıdır.

Seçilmiş Bazı Ülke ve Blokların Gelişmiş ve GYÜ'lere Yönelik Anti Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları (1981-1990)

Ü L K E L E R	Geçici Önlemler		Kısıtlayıcı Vergiler		Fiyat Sınıflandırmaları	
	Gelişmiş Ülkeler	GYÜ'ler	Gelişmiş Ülkeler	GYÜ'ler	Gelişmiş Ülkeler	GYÜ'ler
Anti Damping Uygulamaları	165	167	169	128	3	2
ABD	42	53	39	36	46	81
AT	155	83	125	88	13	3
Kanada	79	79	77	45	25	9
Avusturalya						
Telafi Edici Vergi Uygulamaları						
ABD	73	154	43	100	1	9
AT	1	0	1	2	0	0
Kanada	11	6	8	2	1	0
Avusturalya	27	3	2	0	9	1

Kaynak: Dünya Bankası, Aktaran, Karluk, a.g.e., s. 172

Uygulamada misilleme ya da anti damping siyasetleri, ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların derinleşmesine yol açabilmektedir. Önemli bir tartışma konusu, üzerinde damping kuşkusu bulunan mallarda hangi oranlarda bölgesel girdilerin kullanıldığıdır. Haziran 1987'de AT. Topluluk üyelerinde montajı yapılan ve ithal girdilerin kullanıldığı mallara anti damping vergisi uygulanabileceğini

karalaştırmıştır. Amaç, damping yapan ülkelerin dolaylı yoldan cezadan kaçmalarını önlemektir. Bu kararın sonucunda AT içinde montaj yapan Japon elektronik firmaları, büyük zarar görmüştür. AT, kararın GATT çerçevesinde olduğunu savunurken, Japon firmaları durumu GATT'a götürmüşlerdir. GATT Panel Raporu, Japonya lehine sonuçlanmıştır. Çünkü Japonların AT sınırları içinde montaj yaparak anti damping uygulamasından kaçmaları, GATT'ta herhangi bir hükümle açık bir çelişki oluşturmamaktır.

6.3.9.2. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergi Uygulaması

Tokyo Turu'nda görüşülen ve Sübvansiyonlar Kodu olarak bilinen Genel Anlaşmanın VI, XVI ve WVIII ncu Maddelerinin Uygulanması ve Yorumu; Uruguay Turu'nda Genel Anlaşmanın(Nihai senet) içine dahil edilmiştir. Böylece Anlaşmaya imza koyan ülkelerin buna uyma zorunluluğu otomatik hale getirilmiştir. 1980'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde giderek saklı bir korumacılık uygulamasına dönüşen damping ve anti sübvansiyon önlemlerinin ticareti bozucu etkilerini gidermek amacıyla bunlarla ilgili kriter ve prosedürlerin tanım ve yöntemleri, Nihai Senet'te yapılmıştır. Uruguay Turu ile, "Spesifik sübvansiyon" kavramı getirilmiştir. Eğer bir sübvansiyon, sadece bir firmaya, bir sanayiye veya bir firma ya da sanayi grubuna uygulanıyorsa, bu tür sübvansiyonlarla spesifik sübvansiyon denilmektedir.

Anlaşma, sübvansiyonun tanımını yaptıktan sonra, bu tanıma giren spesifik nitelikteki sübvansiyonları üç ayrı kategoride sınıflandırmıştır. Kategoriler "yasaklanmış sübvansiyonlar" (Prohibited subsidies), "karşı önlem alınabilir sübvansiyonlar" (actionable subsidies) ve "karşı önlem alınmayan sübvansiyonlar" (non-actionable subsidies) olmak üzere üçe ayrılmıştır. GATT 94'e göre sübvansiyon, devlet veya herhangi bir kamu kuruluşu tarafından aşağıdaki şekillerde bir mali katkı olduğu durumdur.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Karluk, a.g.e., s. 173

-Devlet uygulamasının, hibe, kredi ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferi içermesi veya potansiyel olarak doğrudan fon yada yükümlülük transferini (kredi garantisi gibi)kapsaması,

-Tahakkuk etmiş olacak bir devlet gelirinin affedilmesi veya tahsil edilmemesi (vergi ertelemeleri gibi mali teşvikler),

-Devletin genel altyapı dışında kalan alanlarda mal veya hizmet sağlaması veya mal satın alması,

-Devletin bir fon mekanizmasına ödemeler yapması, garanti sağlaması veya bir özel kuruluşa yukarıda belirtilen tipteki fonksiyonları yürütme görevini vermesi,

-GATT'ın ihracat teşviklerinin kaldırılmasını öngören 16 ncı maddesi anlamında herhangi bir şekilde gelir veya fiyat desteği verilmesi sonucunda bir yarar sağlanmış olması gerekmektedir.

GATT 1994'te,başlıca üç çeşit sübvansiyon belirlenmiştir.

a)Yasaklanmış Sübvansiyonlar: Tarım Anlaşma'nda yer alan istisnalar dışında GATT aşağıdaki sübvansiyonları yasaklamıştır.

-Yasal olarak veya fiilen sadece veya diğer bazı şartlarla birlikte ihracat performansına bağlanmış sübvansiyonlar,

-Yasal olarak veya fiilen sadece veya diğer bazı şartlarla birlikte yerli kullanım ithal edilmiş mal kullanımının üzerinde olmasına bağlanmış sübvansiyonlar,

Anlaşmaya ek olarak verilen ihracat sübvansiyonları listesinde yer alan hususlar yasaklanmış sübvansiyonlar kapsamına girmektedir.

-Hükümetler tarafından ihracat performansına bağlı olarak doğrudan yapılan sübvansiyonlar,

- İhracata prim verilmesi anlamına gelen döviz muhafaza imkanına yol açan (ihracatçının kazandığı dövizini yurtdışında tutabilme imkanı) uygulamalar,

- İhraç malları için iç piyasada avantajlı taşıma ücretleri uygulaması,

- İhraç amaçlı üretime, tüketim amaçlı üretimden daha elverişli şartlarda ithal veya yerli mal ve hizmet sağlanması,

- Ödenmesi gereken dolaysız vergiler ile sigorta primlerinin, ihracatla ilgili üretimde muaf tutulması, iadesi veya ertelenmesi,
- İhracata dönük üretimde dolaysız vergi matrahının hesaplanmasında, tüketime dönük üretime göre avantaj sağlanması,
- İhracata yönelik üretimde kullanılan mal ve hizmetlerin daha önceki aşamalara ait kümülatif dolaylı vergilerin, iç tüketime dönük üretime göre daha yüksek oranda muaf tutulması, iadesi veya ertelenmesi,
- İhraç mallarına giren ithal mallarına tanınan vergi iadesi veya indirimi oranlarının normal ithalata tanınandan daha yüksek tutulması,
- İhracat kredi garantisi veya sigortası programlarının, uzun dönemde doğan giderleri karşılamayacağı açık olan prim oranlarıyla yürürlüğe konması,
- Hükümetlerce ihracatçılara serbest piyasa şartlarından daha elverişli ihracat kredisi sağlanması veya kredi temininde ortaya çıkan gider ve kayıpların üstlenilmesi,
- GATT ın 16 ncı maddesine göre ihracat sübvansiyonu oluşturan ve devlet hazinesine yük olan diğer bütün uygulamalar.

-

Bu sübvansiyonların uygulaması durumunda böyle bir uygulamanın var olduğu kanısında olan ülke uygulamayı yapan ülkeden danışma talep edebilir. Bu talebin yapılışından sonra gecen 30 gün içinde taraflar durumu aydınlatarak karşılıklı olarak kabul edilebilecek bir çözüme ulaşmaya çalışacaklardır. Bundan sonuç alamazlarsa şikayetçi taraf anlaşmazlık çözüm organına baş vuracak bu organ gerek gördüğü takdirde bir panel kuracaktır. Daimi Ekspertler grubundan yardım talep edebilir. Panel nihai raporunu ilgili ülkelere ve diğer tüm üye ülkelere gönderir. Panel yasaklanmış sübvansiyonun varlığının belirlediği takdirde kendisinin tayin ettiği zaman içinde bunun kaldırılmasını tavsiye eder. Tavsiyeye uyulmaz ise anlaşmazlık çözüm organı (AÇO) şikayetçi ülkeye “karşı önlem alma” (countermeasure) ve daha önce verilen tavizler ile taahhütlerin askıya alınması yetkisi vermektedir. Panel raporunun AÇO tarafından aksine karar verilmediği veya temyize gidilmediği takdirde 30 gün içinde kabul gerekmektedir. Temyiz baş

vuruları itiraz merciine yapılır. Baş vurudan sonra 30 gün içerisinde bu merciin kararının AÇO na ulaşması gerekmektedir.¹⁵⁵

b) Karşı Önlem Alınabilir Sübvansiyonlar: bir sübvansiyon uygulamasının diğer üye ülkelerinin çıkarlarını olumsuz yönde etkilememesi gerekir. Sübvansiyon aşağıdaki sonuçları yaratmamalıdır:

- bir üye ülkenin yerli sanayine zarar vermemelidir.

-GATT 1994ün özellikle de madde 2deki tarife ve eş etkili vergilerde sağlanacak tavizlerin bir sonucu olarak diğer üye ülkeler rehin olarak çıkacak bir kazancın yok edilmesi veya eksik oluşmasına yol açmamalıdır,

- Bir üye ülkenin çıkarlarına “ciddi zarar” getirmemelidir. Bu kavram ciddi tehdidide içermemektedir. Bu hükümler, Tarım anlaşmasının 13üncü maddesinde belirtilen tarımsal ürünlerde sürdürülmekte olan sübvansiyonlara uygulanmaktadır. Ciddi halelin var olduğu durumlar şunlardır: bir ürüne değer üzerinden verilen toplam sübvansiyonlara ürünün değerinin yüzde 5ini aşması, bir sanayi veya bir işletme tarafından sürdürülen işletme zararlarının kapatılmasına yönelik olması ve devlet tarafından borçların affedilmesi veya borç geri ödemeleri karşılaması.

Yukarıda belirtilen sübvansiyonların ciddi hale sayılabilmesi için aşağıdaki şartların varlığı gereklidir:

-Sübvansiyonun sübvansiyonu uygulayan ülkenin pazarına benzeri malların ithalatını önlüyor veya azaltıyorsa,

-Bir üye ülkenin 3ncü ilke pazarın benzer mal ihracatını önlüyor veya azaltıyorsa,

-Sübvansiyon yapılan malın fiyatı aynı pazardaki bir başka ülkenin benzer mallarının fiyatına oranla belirgin bir şekilde düşük ise,

-Sübvansiyonun yapan ülkenin bir önceki 3 yıl ortalamasına oranla dünya pazarındaki payı artıyorsa ciddi hanel var demektir.

Karşı önlem alınabilir sübvansiyon uygulanması iddiası durumunda şikayetçi tarafın izleyeceği yol, yasaklanmış sübvansiyonlarda olduğu gibidir.

¹⁵⁵ Karluk, a.g.e., s. 230

Taraflar bu defa 50 gün içinde anlaşamazlarsa, Anlaşmazlık Çözüm Organına gidilmektedir. Ardından gerekirse panel oluşturulmaktadır. Panel ,söz konusu sübvansiyona atfedilen zararın tespitini yaptığı takdirde , söz konusu sübvansiyonun kaldırılmasını diğer taraftan istemektedir. Bu çağrıdan itibaren 6 ay içinde gerekenler yapılmadığı takdirde, Anlaşmazlık Çözüm Organı şikayetçi tarafa karşı önlem uygulama yetkisi vermektedir. Burada da panel raporlarına temyiz yolu açıktır. Ayrıca kesinleşen karşı önlem uygulamaları bakımından hakeme de gidilebilmektedir.¹⁵⁶

c) Karşı Önlem Alınmayan Sübvansiyonlar: Aşağıdaki belirtilen sübvansiyonlar karşı önlem alınmayan kategoridedir:

- Spesifik olmayan sübvansiyonlar,
- Spesifik olmakla birlikte aşağıda (i) paragrafındaki şartlara uyan sübvansiyonlar.

Aşağıdaki uygulamalar karşı önlem alınmayan sübvansiyon niteliğindedir.

i. Firmalarca veya yüksek eğitim ve araştırma kuruluşlarınca firmalarla yapılan ve sözleşme bazında yürütülen araştırma faaliyetleri için yapılan yardımlar. Ancak yardımın, sınai araştırma giderlerinin %75'ni ya da pazara giriş öncesi geliştirme faaliyeti giderlerini %50'sini aşmaması gerekir.

ii. Bir üye ülke topraklarında, bölgesel kalkınma genel çerçevesi içinde dezavantajlı bölgelere verilen ve spesifik olmayan yardımlar. Ancak bu yardımların aşağıda belirtilen şartlara uyması gerekir.

-Her dezavantajlı bölge coğrafi, ekonomik ve idari kimliği ile açık bir şekilde belirlenmelidir,

-Bölgenin dezavantajlılığı, tarafsız ve objektif kriterlere dayanmalı, bölgenin sorunlarının geçici nitelikteki şartlardan kaynaklanmadığı işaret edilmeli, bu tür kriterler yasa, tüzük veya diğer resmi belgelerde açıkça belirtilmiş olmalıdır,

-Kriterler, belirli ekonomik gelişmişlik ölçüleri de içermelidir. Bu konuda kişi başına düşen gelir veya kişi başına GSYİH esas alınabilmektedir. Burada, ülkedeki GSYİH ortalamasının %85'den yüksek olmamalıdır. Alternatif olarak işsizlik oranı da esas alınabilmektedir. Bu da, ülkedeki ortalamanın en az %10'u seviyesinde olmalıdır.

¹⁵⁶ Karluk, a.g.e., s. 175-176

iii. Mevcut tesislerin, firmalara ek mali yük getiren yeni çevre mevzuatına adapte edilmesine yönelik yardımlar. Bu yardımların şu şartlara uyması gerekmektedir:

-Yardım bir defaya mahsus olmalıdır,

-Adaptasyon giderlerinin % 20'si ile sınırlı olmalıdır.

-Yardım doğrudan çevre kirliliğindeki planlanan azalmaya bağlantılı ve uygun ölçüde olmalıdır.

-Yeni ekipman ve/veya imalat sürecini benimseyebilecek olan tüm firmalara açık olmalıdır.¹⁵⁷

Dava edilmeyen sübvansiyon uygulamalarında ülke bunun kendi sanayisinde ciddi ters etkiler yaptığı konusunda olduğu takdirde sübvansiyon uygulayan ülkeden danışma talep edebilir. Danışma yoluyla her iki taraf için makul bir çözüm bulunamazsa şikayetçi taraf durumu sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirler komitesine bildirilir. Eğer komite inceleme sonucunda iddia edilen ters etkinin geçerli olduğuna karar verirse sübvansiyonu veren ülkeye ters etkileri telafi edecek değişikliği yapmasını önerir. Eğer altı ay içinde söz konusu tavsiyenin dikkate alınmadığı görünürse o zaman komite şikayetçi ülkeye uygun olan karşı önemleri alma yetkisi verir.

6.3.9.2.1. Ekonomik Etkileri

Dünya ekonomisinde 1970'li yılların başlarında iki petrol şokunun yaşanması, 1980'lerde sanayi sektöründeki teknolojik gelişmelerin ülkeler arasındaki karşılaştırılması üstünlükleri hızla değiştirmesi ve iç pazardaki bütünleşme hareketleri, ekonomilerde (özellikle sanayi sektöründe) bir yapısal uyum sorununu ortaya çıkarmıştır. Gemi inşa, çelik, tekstil gibi sanayi dallarında bu ihtiyaç çok fazla hissedilmiştir. Fakat hemen hemen bütün Batılı hükümetler zayıflayan sanayi dallarında yapısal uyumu gerçekleştirip bunları canlandıracakları yerde dış ticaret kısıtlamaları ve sübvansiyonlar ile bu sektörleri ayakta tutmaya çalışmışlardır.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Karluk, a.g.e., s. 176

¹⁵⁸ Karluk, a.g.e., s. 17

1980'li yılların başlarında izlenen bu yardım ve kısıtlama siyasetleri, ülkelerin bütçesinde ağır yükler oluşturmaya başlamıştır. Diğer taraftan, yapılan yardımlar, zayıflayan sektörlerde rekabet gücünü arttırmamış ve uzun dönemde istihdamı geliştirici etki yaratmamıştır. Bunun üzerine hükümetler, izledikleri siyasetleri gözden geçirmişler ve piyasa güçlerine daha fazla ağırlık vermişlerdir. Piyasaların yeniden düzenlenmesi, kamu şirketlerinin özelleştirilmesi, serbest bölgelerin ihdası, devletin ekonomi içindeki yerinin küçültülmesi ile vergi reformlarının gerçekleştirilmesi, yapısal uyum çevresindeki her ülkede farklı şekilde ve ağırlıkta olmak üzere uygulamaya konulmuştur. Yapısal uyum süreci esnasında sübvansiyonlar, sanayi sektöründe uyumun gerçekleşmesine büyük engel oluşturmuştur, kaynakların yeniden dağılımını bozmuş ve rekabetin oluşumunu kısıtlamıştır.

Sübvansiyonlar, ekonomide üç temel yetki yaratır. Önce, nispi fiyatları değiştirerek kıt kaynakların sektörler arasında yeniden dağılımına yol açar. Bu durum, ekonomik performansı olumsuz yönde etkiler. Ayrıca bu amaç için gerekli ek vergiler, kaynakların yeniden tahsisine yol açarak ekonomik etkinliği bozar. Bazı sübvansiyonlar kaynakları, ihracat ve ithal ikamesi sanayi dallarına kaydırarak, bu sektörlerin suni olarak korunması sonucunu doğurabilir.¹⁵⁹

Ayrıca ekonomide korumacı siyasetlerin uygulanmasına veya döviz kurlarının aşırı derecede düşürülmesine sebep olabilir. Sübvansiyon uygulandığı için artan vergiler, ülke refahını reel anlamda düşürebilir.

Sübvansiyonların ikinci temel ekonomik etkisi, ülkede gelir transferine yol açmasıdır. Gelir dağılımı, vergi ödeyenlerden sübvansiyonlardan doğrudan yararlananlar lehine bir gelişme gösterir. Bu durumda ülkede belli bir kesim, diğer kesimin aleyhine olmak üzere milli gelirden daha çok pay almaya başlar.

Üçüncü olarak sübvansiyonlar, dış ticaret üzerinde de olumsuz etkiler yaratır. bu yüzden uluslararası ticaret görüşmelerinde, önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Son yıllarda GATT çerçevesinde yapılan Kennedy ve Tokyo çok taraflı

¹⁵⁹ Karluk, a.g.e., s. 235

ticaret görüşmelerinde, tarifelerde önemli indirimler gerçekleştirilmiş, tarife dışı kısıtlamalarda büyük ölçüde azaltılmıştır. Bu sebeple uluslararası ticaretin gelişimine getirilen sınır önlemleri artık önemini yitirmiş, onun yerine sanayi sektörüne yapılan sübvansiyonlar ön plana çıkmıştır.

Racı ticaretin gelişimine getirilen sınır önlemleri artık önemini yitirmiş, onun yerine sanayi sektöründe yapılan sübvansiyonlar ön plana çıkmıştır.

Sübvansiyonların başlıca amaçları şunlardır:

-Zayıflayan sanayi dallarını korumak, araştırma ve geliştirme gibi özel ekonomik faaliyetleri teşvik etmek,

-Ülkenin farklı coğrafi bölgeleri arasındaki ekonomik dezavantajı ortadan kaldırmak,

-Ödemeler dengesi açıklarını gidermek,

-İstihdamı artırmak,

-Ekonomi içindeki gruplar arasında gelir transferi yapmak,

-Yeni sanayi dallarını teşvik etmektir.

Son yıllardaki uygulamalar, bu sayılan amaçların çoğuna, sübvansiyonlar ile ulaşamadığını göstermiştir. Aksine, kamu kaynaklarının gereksiz kullanılması sonucunda, ekonomide etkinlikten uzaklaşılmasına yol açmıştır.

Bir ekonomide sübvansiyonlar, ekonomik olmayan amaçlarla da yapılmaktadır. Mesela batı tip sübvansiyonlarda, gelirin yeniden dağılımının sağlanması amaçlanmıştır. Bu durum, tarım sektöründe açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle AB’de uygulanan ortak piyasa düzenleri çerçevesinde yüksek tutulan iç fiyatlar, sübvansiyona sebep olmaktadır. Topluluk üreticileri, ortak fiyatlar ile serbest dünya fiyatları arasındaki farkı, Topluluk bütçesinden doğrudan yardım şeklinde geri almaktadır. Bütçeden ödenen ek üretici yardımları sayesinde üretim artmakta, piyasa fiyatları sübvansiyon dolayısıyla düşük olduğu için tüketicilerin tüketiminde bir azalma olmamaktadır. Fakat bu uygulama Topluluk bütçesinde ek bir yük getirmektedir.

Sübvansiyona başvurulmasında diğer bir önemli siyasi amaç, “milli güvenlik” veya “kendi kendine yeterlilik” prensibidir. Bazı sanayi dallarında ithalat,

aynı malı içeride üretmeye göre çok daha ucuz olmasına rağmen, milli güvenlik gerekçesiyle dahilde üretim tercih edilmektedir. Özellikle bu durum silah sanayinde geçerlidir. 1973 dünya petrol krizinden sonra birçok OECD ülkesi ithal petrole, krizinden sonra bağımlılıklarını azaltmak istemişlerdir. Bu amaçla araştırma-geliştirme faaliyetlerine ağırlık vermişler,petrole alternatif enerji kaynakları bulmaya çalışmışlar ve Fransa'da olduğu gibi nükleer enerji üretimini arttırmışlardır.

Sübvansiyonlar, çok çeşitli araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Dar anlamda araç kapsamına, şirketlere yapılan doğrudan nakit yardımlar girmektedir. Bu şekilde sübvansiyonları, milli gelir hesaplarından ortaya çıkartmak çok kolaydır. Bununla beraber uluslararası karşılaşmalarda bu konuda yanlış anlamaya yol açmamak için, sübvansiyon kapsamına ekonomide nakit yardımların yarattığı benzer etkileri ortaya çıkaran her türlü araçlar girmektedir. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında, bir ülkede sektörler arasında kaynakların yeniden dağılımına sebep olan bütün siyasetler, sübvansiyon siyaseti içinde düşünülmektedir.

Burada pratik açıdan hükümetlerin hangi tip müdahale araçlarının sübvansiyon kapsamına girdiğini belirtmekte yarar vardır. Genelde ülkede kaynakların yeniden dağılımına yol açan ve bütçeye yük getiren bütün hükümet müdahaleleri, sübvansiyon olarak nitelendirilmektedir. Emek ve sermaye faktörlerinin kullanımına yönelik yardımlar, vergi imtiyazları(harcamaları), sübvansiyonlu krediler,borç garantileri,devletin bazı ticari şirketlere ortak olması, tercihli devlet satın almaları ile bazı düzenleyici anlaşmalar bu kapsamdadır. İşsizlik sigortası veya sosyal güvenlik gibi geniş sosyal içerikli programlar, ülkede sektörler arasında kaynakların potansiyel olarak önemli ölçüde yeniden dağılımına yol açmasına rağmen, sübvansiyon tanımı içine girmemektedir. Aynı şekilde tarifeler,kotalar ve gönüllü ihraç kısıtlamaları gibi dış ticaret siyaseti araçları da ekonomik etkileri ve siyasi amacı yönünden sübvansiyonlar ile çok yakın ilgisi olmasına rağmen, kapsam dışında tutulmaktadır.

Uluslararası karşılaştırmalarda sübvansiyon kapsamına giren başlıca mali araçlar şunlardır: Doğrudan yardımlar, vergi imtiyazları, sübvansiyonlu

krediler(yumuşak borçlar), garantili borçlar ile devletin bazı ticari şirketlere ortaklığı. Diğer taraftan devlet satın almaları aslında dolaylı olarak bir sübvansiyon ise de, uluslararası karşılaştırmalarda kapsama dahil edilmemektedir. Bilindiği gibi devlet ihalelerinde yerli üreticiler, uluslararası fiyatların üzerinde bile teklif verseler, dış rekabete karşı korundukları için tercih edilmektedirler. Bir örnek vermek gerekirse, pahalı yerli kömürler bu tip ihalelerde, ucuz ithal kömür yerine satın alınabilmektedir.

Doğrudan karşılıksız yardımlar, sübvansiyon araçları arasında en önemlisidir. AET(1989) ve EFTA(1988) ülkeleri için yapılan iki ayrı çalışmada da doğrudan karşılıksız yardımlar, imalat sanayine yönelik toplam sübvansiyonların ortalama yarısı kadardır. (AET’da %47, EFTA’da %58). OECD’nin bir çalışmasında karşılıksız yardımlar, diğer mali araçlar içinde en fazla kullanılanıdır. 18 OECD ülkesinden 12’sinde karşılıksız yardımlar, diğer mali araçlar içinde en fazla yer tutanındır. 18 OECD ülkesinden 12’sinde karşılıklı yardımlar, mali araçlar içinde %50 ‘den daha fazla bir paya sahiptir. (İsveç %97, Avusturya %93, Danimarka %80, İtalya %69, HPortekiz %64, Japonya %63, İsviçre %59, Hollanda, İngiltere ve Fransa %58, Norveç %57 ve İtalya %52) Türkiye’de aynı çalışmaya göre bu oran % 41 ‘dir.

SONUÇ

DTÖ, GATT’ın temel ilkesi olan ayrımcılık yapılmaması ilkesini sürdürmüştür; yani ticarete uygulanacak herhangi bir engel bütün üye ülkelere aynı şekilde uygulanacaktır. Bazı istisnalar içeren herhangi bir liberalleştirme düzenlenmesinin, tüm üyelere uygulanması, yani "en çok kayırılan ülke" ilkesi de aynen muhafaza edilmiştir. Bu ilkeleri anlayabilmek için, DTÖ’yu bütün üyelerin aynı muameleyi görmesi gerektiği kuralına sahip bir kulüp olarak düşünmek gerekmektedir. Eğer bir üye bir [ticaret imtiyazını iptal ederse, o zaman bundan etkilenen diğer üyeler karşılıklı imtiyazlarını feshederek misilleme yapabilir yada eşdeğer bir ticari işlemle bunu telafi edebilir. Eğer ticari anlaşmazlıklar meydana gelirse GATT’ın gönüllülük temeline dayalı prosedürlerinin tersine bu anlaşmazlıklar

DTÖ'nun anlaşmazlıkları giderme mekanizması tarafından zaman koşullarına uyularak giderilebilir..DTÖ'nun anlaşmazlık giderme mekanizması tarafından alınan kararların uygulanması GATT'tan farklı olarak sorunu yaratan tarafça engellenemez. Kurulun bulguları DTÖ'nun Temyiz Kurulu tarafından yeniden incelenebilir. Buna ek olarak ticaret politikaları hakkındaki incelemelerin yayınlanması ve (üye ülkelerin ticaret politikalarını izlemekle görevli olan) Ticaret Politikalarını İnceleme Kurulunun faaliyetleri DTÖ'nun anlaşmazlık giderme çalışmalarına şeffaflık katkısı sağlamaktadır.

DTÖ'nun kurallarını ihlal çimenin en kolay yolu, en çok kayırılan ülke, yani ayrıcalıksız muamele disiplinini kabul etmemektir. Eğer Amerika, ihracatçılarından birinin Avrupa'da bir üründe damping yapmasına göz yumarsa o zaman Avrupa Birliği de Avrupa Komisyonundan bir anti-damping kararı çıkmasını sağlayabilir ve başarabilirse damping yapılan ithal ürünlere gümrük vergisi uygulayabilir. Eğer İngiltere sübvansiyonlu ürün ihraç eder ve herhangi bir Amerikan şirketi bunu Amerikan Uluslararası Ticaret Komisyonuna şikayet ederse bu komisyon sübvansiyon (arkını telafi edecek bir vergi uygulanmasını tavsiye edebilir. Hem anti-damping hem de telafi edici gümrük vergisi uygulamaları DTÖ'nun düzenlemeleri ve GATT'ın Uruguay Round'u anlaşması ile uyumludur.

Hakları ihlal edilen bir ülkenin bu ihlale cevap olarak başka bir ülkeye karşı başvurabileceği, DTÖ kurallarına uygun misilleme şekli diğer tarafın ülkesine karşı gümrük vergisi uygulamaktır. Yani bütün eylemler hükümetler tarafından gerçekleştirilir. Burada DTÖ bir trafik polisi gibi hareket ederek içinde i uluslararası oyuncuların yer aldığı ulusal davalarda yol göstermektir. DTÖ'nun tek doğrudan görevi, ticaret kanunlarının uygulanma sürecindeki hatalarla ilgili başvuruları kabul etmektir.

SONUÇ

1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansı'nın temel amacı dünya ekonomisinin küresel bir yapıya kavuşturulması idi. Konferansı toplayanlar üç konu üzerinde duruyordu: II.Dünya Savaşı'nın tahrip ettiği ülkelerin yeniden imarı, uluslararası mali sistemin istikrara kavuşturulması ve son olarak ticaretin küreselleştirilmesi. Konferans bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için uluslararası alanda faaliyet gösterecek üç örgütü öngörüyordu.

Dünya Bankası savaşın yıktığı ülkelerin harap olmuş ekonomilerinin ayağa kaldırılması ve yitirilmiş veya yıkılmış üretim araçlarının yeniden sağlaması için kurulmuştur. Banka'nın öncelikli çalışma alanı Avrupa Kıtasıydı. Ancak Banka bu amacı yerine getiremedi ve Amerika duruma müdahale ederek Banka'nın yapması gereken görevi üzerine üzerine aldı. Böylece Bretton Woods kurumlarından birisi başarısız olmuş oldu.

1970'lerle birlikte artan küresel krizler IMF'ün yetersizliğini ortaya çıkardı. IMF kaynakları krizleri çözecek güçte değildi. Bu nedenle Dünya Bankası yeni görevlerle donatılarak IMF'ye eklemelerdi. Banka'nın ilgi alanı üçüncü dünya ülkelere kaydırıldı. Az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması, yoksulluğun giderilmesi Banka'nın en önemli amaçları haline getirildi. Ancak Banka bu alandaki faaliyetlerini IMF politikaları ve gelişmiş ülkelerin stratejileri paralelinde gerçekleştirecekti. Bir ülke ancak IMF üyesi ise Banka'ya üye olabilirdi ve ancak IMF onay verirse Banka bir ülkeye yardımda bulunabilirdi. Böylece Banka bir anlamda siyasallaştı ve genel anlamda işlevsizleşti. Bunun sonucunda ise ikinci görevinde başarısız oldu. Banka'ya rağmen az gelişmiş ülkeler hala kalkınmış değildir ve hala yoksulluk dünyanın en önemli sorunlarından biri.

Uluslararası mali sistemi istikrara kavuşturması için tasarlanan IMF kuruluşunun ilk 25 yılında görevini başarıyla yerine getirdi. Bu dönemde küreselleşme hızlı bir genişleme yaşadı. Ancak denetlenebilir bir piyasa öngören ve doların altına sabitlendiği bir kur sistemi benimseyen Bretton Woods sisteminin

ökmesiyle birlikte dünya ekonomisi bir karmaşıya sürüklendi. Daralma ve kriz tehditleri ekonominin ayrılmaz parçası oldu.

Bretton Woods sistemin çökmesi aynı zamanda IMF'nin işlevselleşmesi anlamına geliyordu. Çünkü sistemin çökmesi anlamına geliyordu. Çünkü sistemin çökmesi IMF'nin elindeki tüm imkanlarını aldı.

1980'lerde dünya ekonomisinin sürekli bir kriz ortamına girmesi bir bakıma IMF'nin kurtarıcısı oldu. IMF krizlerin sona erdirilmesiyle görevlendirildi. Ancak IMF krizleri sona erdiremedi. Aksine IMF müdahaleleri krizleri daha da derinleştiren etkiler yarattı. Çünkü IMF'nin kriz çözme programları ülkelerin şartlarına uygun hazırlanmamıştı. Genelde masa başında hazırlanan ve sosyal yönü bulunmayan bürokratik programlardı. IMF heyeti bir ülkeye yardıma gittiğinde hazır bir programla gidiyor ve ülke yetkilerine düşen o programı onaylamak oluyordu sadece.

IMF krizleri öngöremiyor ve zamanında müdahale edemiyor. Hatta IMF'nin örnek ekonomiler olarak gösterdiği ekonomiler birkaç ay sonra arka arkaya öküyor. Arjantin, Endonezyo, G. Kore bunun en bariz örneğidir. Krizler ön görüşülemediği için tedbir alınamıyor ve kriz çıktıktan sonra yapılan müdahaleler başarılı olmuyor. Bu nedenle IMF'nin krizleri daha çıkmadan önleyecek bir mekanizmayla donatılması önemli bir gereksinimdir.

IMF'nin ilgilenmesi gereken en önemli konuların başında sermaye hareketlerinin denetlenmesi konusu gelmektedir. Çünkü 90'lardan bu yana yaşanan krizlerin temel nedeni sermayenin denetimsiz dolaşımıdır. IMF politikaları ulusların sermaye üzerindeki denetim mekanizmalarını kırmıştır. Sermaye üzerindeki denetimlerini sınırlandırırken bunun yerine geçecek mekanizmaları geliştirmemiştir. Serbest kalan sermaye ise ülkeleri yıkıma götürmüştür. Asya Krizi bu durumun en açık örneğidir.

Gerek IMF gerekse Dünya Bankası ülkelere kredi sağlamakta. Fakat bu kredilerin verimli kullanıp kullanılmadığını denetlememektedir. Bunun sonucunda

ise alınan krediler siyasi veya kişisel çıkarlara harcanmakta ve amacında saptırılmaktadır. Kredi kullanın ülkelerin borçları katlanırken sorunları çözölememektedir.

IMF ve DB'de ölkelerin sahip olduğu oy miktarının sağladıkları kaynaklara göre belirlenmesi bu iki kurumu gelişmiş ölkelerin etkisi altına sokuyor . BM ve DTÖ'de her öлкеye bir oy hakkı tanınırken IMF ve Dünya Bankasında 1 dolar 1 oy mantığı vardır. Sonuç olarak sanayileşmiş ölkeler,IMF ve DB'de oyların %60'tan fazlasını ellerinde tutuyorlar. Oysa bu ölkelerin BM organlarındaki oy toplamı sadece %17'ye denk geliyor. Bu durumun bir sonucu olarak ABD IMF kararlarını veto edebilecek bir oy ağırlığına sahip olmuştur.

IMF'nin iktidar yapısında, IMF faaliyetlerinden en fazla etkilenen ölkeler daha fazla söz hakkı verilmelidir. Böylece IMF biraz daha demokratikleşecektir.

Bretton Woods sistemin öngördüğü son örgüt ise DTÖ'dür. DTÖ'(nün kuruluş amacı dünya ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması ve dünya ticaretinin artırılmasıdır.

DTÖ, Bretton Woods toplantısından ancak 50 yıl geçtikten sonra kurulabilmiştir. Bu süre içinde dolaşan boşluğu GATT doldurmuştur. GATT kuruluşunun ilk yıllarında gümrük duvarlarının inmesi ve dünya ticaretin artması gibi başarılar sağlamışsa da zamanla tarifelerde yaşanan aşırı sıçramalar GATT'ın uluslar arası ticarete getirdiğı faydaların çoğunu ortadan kaldırmıştır. Bunda kapitalist ölkeler dış ticaretinde yaşanan gelişmelerde etkili olmuştur. ABD İkinci Dünya Savaşı'ndaki tek ekonomik güçken zamanla AB ve Japonya'nın birer rakip olarak ortaya çıkması bu ölkeleri birbirlerine ve diğer ölkelere karşı koruyucu önlemler almaya itmiştir. Bu durum ise GATT çerçevesine tamamen aykırı ve dünya ticaretini geriletecek bir uygulamadır.

Günümüzde küresel bir ekonomik sistem yaratılması fikrine alternatif oluşturabilecek en önemli olgu bölgeselleşmesi olgusudur. Fakat şu da dikkate

alınmalıdır ki küreselleşme süreci içinde temel aktör olarak rol alan ülkelerde bölgeselleşme faaliyetlerinin içinde yer almaktadır. (NAFTA, AB). GATT’la gümrük anlaşmalarına ve bölgesel serbest ticaret anlaşmalarına izin verilmemiştir. Ancak tercihli gümrük anlaşmaları da, ticaret alanları da hiçbir zaman ortadan kalkmamış, buna ilaveten GATT’daki ticaretin serbestleşmesine yönelik uygulamalar sadece kendi üyeleri için bağlayıcı olmuştur. Bunun yanında GATT/DTÖ sisteminin benimsemiş olduğu “kayırlan ülke” prensibi GATT üyesi ülkeler ile diğer ülkeler arasında bir ayırma ve eşitsizliğe yol açmıştır.

GATT’ın temel amacı dünya ticaretini küreselleştirmektir. Ama şimdi GATT dünya ticareti için bir ayrıcalıklı ülkeler grubu olarak durmaktadır. Sadece kendi üyeleri üzerinde etkili olabilen ve onlara ayrıcalıklar sunan bir örgütün ötesine geçememiş, küreselleşmemiştir. Kararları sadece kendi üyelerini bağlamaktadır. Bu nedenle DTÖ’nün bir an önce bütün dünyayı kapsar hale gelmesi gerekmektedir. Yoksa DTÖ hiç bir zaman küresel bir kuruluş halini alamayacaktır.

GATT/DTÖ sistemi içinde yer alan Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi uygulamalarıdır. Bu uygulamalar ithalat üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır ve ihracatçı ülkenin avantajlarını ortadan kaldırmaktadır. Rekabetçi ve serbest bir ticaret yaratması amacıyla kurulmuş bir örgütün amacına ters düşen uygulamaları onaylaması bir çelişkidir.

DTÖ Gelişmekte olan Ülkelerin dünya ticaretine dahil edilmesini aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmişti ve mutlaka hazırlık aşaması öngörmelidir. Böylece bu ülkeler sisteme sorunsuz bir şekilde dahil olabileceklerdir.

Küreselleşme sürecinin başarılı devam etmesi bu üç örgütün performansına bağlıdır. Çünkü küreselleşme bu üç örgütün üzerinde şekillenecektir. Bu nedenle, eğer küreselleşme başarılı sürdürülmek isteniyorsa, bu örgütlerde bir an önce gerekli reformlar yapılmalı ve örgütler yeniden tasarlanmalı. Daha adil ve uygulanabilir bir sistemin yaratılması buna bağlıdır.

Birleşmiş Milletler etkinleştirilmeli ve gerekli kaynaklar sağlanmalıdır. Kararları bağlayıcı hale getirilmelidir. Üye ülkelerin örgüt çalışmalarına daha aktif katılması sağlanmalıdır. ECOSOC ve UNDP etkinleştirilerek az gelişmiş ülkelerin sorunlarına daha fazla ilgi gösterilmelidir. Bölgesel Komisyonların çalışmaları yoğunlaştırılmalı ve teknik ve mali imkanları artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADDA, Jacques;** Ekonominin Küreselleşmesi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002
- AKMAN, Vedat;** Modern Dünyadaki En Büyük Kriz, İstanbul, Rota Yayınları, 1998
- ALAN B. , Cibils ;** “IMF ve Ekonomik Kriz”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke;** Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul, Der Yayınları, 1996
- AY, İsmail Cem;** “Küreselleşme Sürecinde Bölgeselleşme Eğilimleri”, Küreselleşme, İstanbul, OM Yayınevi, 2002.
- AYDOĞUŞ, Osman;** “Kriz ve Tarım Politikasında Reform Girişimi,, Kriz ve IMF Politikaları , İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002
- BACERRA, Luis;** “Arjantin: Krizi Atlatmak İçin Alternatif Bir Öneri”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.
- BALES, Kevin;** Küresel Ekonomide Yeni Kölelik, İstanbul, Çitlembik Yayınevi, 2000
- BERGER , Peter ;** Bir Küre Bindir Küreselleşme, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2000
- BERUMENT, Hakan;** “Döviz Kuru Hareketleri ve Enflasyon Dinamiği,,., Kriz ve IMF
- ÇALIŞ, Şaban ;** Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim ve Ekonomi , Konya, Çizgi Yayınevi, 2003
- ÇAKMAK, Ahmet;** "Dünya Ekonomisi Nereye Gidiyor", Gelecek Dergisi 2004'te Dünya, Eki, Kasım 2003.

ÇOLAK, Ömer Faruk; “Finanssal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Yeniden Yapılandırılması,, Kriz ve IMF Politikaları, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002

ÇOLAK, Ömer Faruk; Kriz ve IMF Politikaları, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2002

ÇOŞKUN, Nejat; “Türkiye Ekonomisinde Krizlerin Reel Sektöre Etkileri,, Kriz ve IMF Politikaları, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002

DINERSTEIN, Alan C.; “İstikrarın Şiddetini Verilen Yanıt”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.

DINERSTEIN, Alan C.; “İsyanın Ötesinde Arjantin”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.

DULUPÇU, Murat Ali; Küresel Rekabet Gücü, Ankara, Nobel Dağıtım, 2001

DUMAN, Anıl; Latin Amerika İçin Kritik Dönem", Gelecek Dergisi 2004'te Dünya Eki, Kasım 2003.

DURMUŞ, Mustafa; “Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi,, , Kriz ve Ekonomi Politikaları, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002

ELLWOOD, Wayne; Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu, İstanbul, Metis Yayınları, 2002

ERSOY, Hamit; Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2002.

ESEN, Oğuz; “Türkiye’de IMF Destekli Yapısal Programlar,, , Kriz ve IMF Politikaları, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002

FREEMAN, Chris ; “Yenilik İktisadı”, İstanbul, TÜBİTAK Yayınları, 2003

Gazeteciler Vakfı; Küreselleşme, İstanbul, 2003

GENÇLER, Aydın; "Küreselleşme ÇUŞ'lar ve Sendikalar", Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 2, 2003.

GREFE, Christiane ; Attac, İstanbul, Çitlembik Yayınevi, 2003

GÖNLÜBOL; Mehmet; Uluslararası Politika, İstanbul, Siyasal Kitabevi, 2000

HALEVI, Joseph; “Arjantin Krizi”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.

HANKE, Steve H.; “Arjantin’in İçinde Bulunduğu Politik-Ekonomik Kriz Üzerine”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.

HIRST, Paul; Küreselleşme Sorgulanıyor, Ankara, Dost Kitabevi, 1996

HIRST, Poul; "Küreselleşme ve Milli Devlet Geleceği", Türkiye ve Siyaset Dergisi, Sayı 11, Kasım-Aralık 2001.

İSKENDEROĞLU, Muharrem; "Küreselleşme, Ulus Devletin Geleceği ve Türkiye" Türkiye ve Siyaset Dergisi, Sayı: 11, Kasım - Aralık 2001.

KAPLAN, Ayşegül; Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999

KARLUK, Rıdvan; Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.

KAT, Claudio; “Emperyalizm Tarafından Hırpalanan Bir Ekonominin İçine Girdiği Çalkantılı Dönem,, Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002

KATZ, Cloudio ; “Arjantin’in Ekonomik Krizi”, Küreselleşme kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı,2003

KATZ, Cloudio ; “Stratejik Bir Tartışma”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003.

KATZ, Cloudio; “Onlar veya Biz”, Küreselleşme Kıskaçında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı,2003.

KAZGAN, Gülten; Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

KILIÇ, Cem; “ Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Kriz,, Kriz ve IMF Politikaları, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002.

KORAY, Meryem; "Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış", ISGUC.ORG, 27.02.2004.

KOZANOĞLU, Hayri; “Krizler ve İsyanlar Ülkesi Meksika”, Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002

KÜRKÇÜĞİL, Masis; “Ne Seçim Ne Darbe, Argentina do,, Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002

KÜRKÇÜĞİL, Masis; Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002

MARGULIES, Roni; “Bir Hayalet Kol Geziyor,, Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu, İstanbul, Metis Yayınevi, 2002.

MARGULIES, Roni; “Seattle Öncesi ve Sonrası,, DTÖ Kimin örgütü, İstanbul, Metis Yayınevi, 2002.

MOORE, Mike; Sınırlarının Olmadığı Dünya, İstanbul, CSA Yayın Ajansı, 2003.

MUSSA, Michael; Arjantin ve IMF, İstanbul, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2003.

NEDJALKOVA, Anna; Kim Korkar Küreselleşmeden, İstanbul, 2003.

ONARAN, Özlem; “Krizlerden Kriz Beğen; Türkiye ve Güney Kore Usulleri”, Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002

ONGUN, Tuba; “Türkiye’de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler,, Kriz ve IMF Politikaları, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002.

PETRAS, James; “Arjantin” Küreselleşme Kısacasında Arjantin, İstanbul, Cosmopolitik Kitaplığı, 2003

- RUGMAN, Alan;** Globalleşmenin Sonu, İstanbul, Media Cat, İstanbul, 2004
- SMITH, Brian;** "Afrika'da Açlık Ve IMF Politikaları", Gelecek Dergisi 2004 Dünya Eki, Kasım - 2003.
- SOGGE, David;** Kaşık ve Kepçe, İstanbul, Çitlembik Yayın evi, 2003
- SOROS, George;** Küreselleşme Üzerine, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003
- SÖNMEZ, Mustafa;** "Kriz IMF ve Sermaye Birikiminde Tıkanma,, Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002
- STIGLITZ, Joseph E.;** 90'ların Yükselişi, İstanbul, CSA GlobalYayın Ajansı, 2004
- STIGLITZ, Joseph E.;** Küreselleşme, İstanbul, plan B yayınevi , 2001
- SUNGUR, Nesrin;** "Asya Krizi ve İyileşme Boyutu" Gelecek Dergisi 2004 Dünya Eki, Kasım - 2003.
- SUNGUR, Nesrin;** "Asya Krizinin Temel Kriterleri", Bizim İçin Ağlama IMF, İstanbul, Everest Yayınevi, 2002.
- ŞANLI, Ufuk;** Borç Kapanı IMF, İstanbul, Selis Kitaplar, 2002.
- ŞENSES, Fikret;** Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001
- TOUSSAINT, Eric;** "Dünya Bankası ve Üçüncü Dünyadaki Borç Krizinin Tarihsel Gelişimi", Bizim İçin Ağlama IMF, Everest Yayınevi, Ağustos 2002
- UYGUN, Oktay;** "Ulusüstü Siyasal Birlikler ve Küreselleşme", Türkiye ve Siyaset Dergisi, Sayı: 11. Kasım - Aralık 2001.
- WALLACH, Lori;** DTÖ Kimin Örgütü, İstanbul, Metis Yayınevi, 2002
- WENT, Robert;** Küreselleşme, İstanbul, Yazın Yayınevi, 2001.

YÖNEY, Zerrin; "Küreselleşme Sürecinde Devletin Değişen Fonksiyonları",
Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 1, 2001

YÜKSEL, Mehmet; Küreselleşme ve Ulusal Hukuk, Ankara, Siyasal Kitapevi,
2001.

